

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi (ADEA)

TAKDİM

Saygıdeğer Bilim İnsanları,

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi (ADEA), dil eğitimi ve öğretimi, dil araştırmaları, dilbilim, alanlarında elektronik olarak yayımlanan, açık erişimli ve hakemli bir dergi olup 2017 yılından itibaren Güz ve Bahar dönemi olarak yılda iki kez okuyucularıyla buluşmayı hedeflemektedir. Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi (ADEA), dil ana ekseninde Türkçe başta olmak üzere dil eğitim öğretim faaliyetleri, Türk dili üzerine yapılan araştırmalar ve dilbilim çalışmalarını özgünlük ve bilimsellik çerçevesinde geliştirip alanyazına katkı sağlamayı, araştırmacılara ve lisanüstü öğrenim gören öğrencilere yol göstermeyi amaç edinmektedir. Yayın kurulu olarak bizler, 2020 yılında 7. sayımızı siz okuyuculara ulaştırmış olmanın heyecanını ve mutluluğunu yaşıyoruz. Gelecek sayılarımız için siz değerli araştırmacıların alana katkı sağlayacağını düşündüğü çalışmalarını dergimize göndermenizi bekliyoruz.

Prof. Dr. Musa Çifci

Editör

Prof. Dr. Erol Duran

Editör Yardımcısı

Doç. Dr. Zekerya Batur

Editör Yardımcısı

Sahibi

Prof. Dr. Musa ifci

Editör

Prof. Dr. Musa ifci

Editör Yardımcıları

Prof. Dr. Erol Duran

Doç. Dr. Zekerya Batur

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Akataş

Prof. Dr. Musa ifci

Prof. Dr. Talip Yıldırım

Doç. Dr. Cem Erdem

Prof. Dr. Erol Duran

Doç. Dr. Erol Sakallı

Doç. Dr. Gızılgül Abdullayeva

Doç. Dr. Marija Djndic

Doç. Dr. Zekerya Batur

Dr. Marlen Adilov

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Celal Demir

Prof. Dr. Gürer Gülsevin

Prof. Dr. Sedat Sever

Prof. Dr. Zehra Göre

Doç. Dr. Kemalettin Deniz

Doç. Dr. Mehmet Kurudayıoğlu

Redaksiyon

Gölbike Keşaplı

Düzenleme ve Koordinasyon

Gölbike Keşaplı

Owner

Prof. Dr. Musa ifci

Editor

Musa ifci

Vice Editors

Prof. Dr. Erol Duran

Doç. Dr. Zekerya Batur

Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Akataş

Prof. Dr. Musa ifci

Prof. Dr. Talip Yıldırım

Doç. Dr. Cem Erdem

Prof. Dr. Erol Duran

Doç. Dr. Erol Sakallı

Doç. Dr. Gızılgül Abdullayeva

Doç. Dr. Marija Djndic

Doç. Dr. Zekerya Batur

Dr. Marlen Adilov

Advisory Board

Prof. Dr. Celal Demir

Prof. Dr. Gürer Gülsevin

Prof. Dr. Sedat Sever

Prof. Dr. Zehra Göre

Doç. Dr. Kemalettin Deniz

Doç. Dr. Mehmet Kurudayıoğlu

Redaction

Gölbike Keşaplı

Editing and Coordination

Gölbike Keşaplı

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi 2020 4(2) Hakemleri

Prof. Dr. Alpaslan OKUR – Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Bilal AKTAN – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN – Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Murat BAŞAR – Uşak Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK – İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Turgut TOK – Pamukkale Üniversitesi

Doç. Dr. Özgür AY – Uşak Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Banu ÖZDEMİR – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan BARDAKÇI – Uşak Üniversitesi

İçindekiler/Content

Yusuf AVCI Büşra ERGUN	“Türkçede Söz Dizimi”nin Farklı Baskılarında Yer Alan Kelime Gruplarındaki Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi <i>Evaluation Of The Classifications Of The Word Organization In The Different Printings Of The " Syntax In Turkish "</i>	1-38
Ceren SELVİ	Çokanlamlılık ve Çokanlamlılık Bağlamında Aç- Eylemi <i>Polysemy and 'Open' Verb In The Context Of Polysemy</i>	39-49
Ali GÖÇER Akife KURT	Sözlü İletişim Becerilerinin Gelişiminde Radyo Oyunlarının Kullanımı Üzerine Kuramsal Bir Çalışma <i>The Theoretical Study On The Use Of Radio Plays In The Development Of Verbal Communication Skills</i>	50-67
Mehmet SOYUÇOK	Türkçe Eğitiminde Anlayış ve Uygulama Değişimleri: İki Ders Kitabı Örneği <i>Understanding And Application Changes In Turkish Teaching: Sample Of Two Course Books</i>	68-83
Metin CEYLAN	Enveri'nin Kasidelerinde Savaş Tasvirleri <i>Depictions Of War In Enveri's Odes</i>	84-139

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ader>

ISSN 2651 - 5067

“TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ” NİN FARKLI BASKILARINDA YER ALAN KELİME GRUPLARINDAKİ SINIFLANDIRMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE CLASSIFICATIONS OF THE WORD ORGANIZATION IN THE DIFFERENT PRINTINGS OF THE " SYNTAX IN TURKISH "

Yusuf AVCI*

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe
Öğretmenliği, yavci@comu.edu.tr, Orcid: 0000- 0002- 9837- 8890

Büşra ERGUN **

**Yük. Lis. Öğr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri
Enstitüsü, busraergun10@gmail.com, Orcid: 0000-0001-6943-0410

Referans: Avcı, Y. Ergun, B. (2020). "Türkçede Söz Dizimi"nin Farklı Baskılarında Yer Alan Kelime Gruplarındaki Sınıflamaların Değerlendirilmesi. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-38.

Gönderilme Tarihi: 01.12.2020

Kabul Tarihi : 23.12.2020

Özet: Söz dizimi, yargılı bir anlatım birimi olan cümle ile yargısız bir anlatım birimi olan kelime gruplarının her türlü özelliklerini içine alan bir alandır. Bu alan da kendi içinde belli kurallardan meydana gelmektedir. Bu kurallar, Türk düşünce sisteminin yansıması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Türk düşünce sisteminin söz diziminde gerek cümlede gerekse kelime gruplarında en önemli unsuru sona bırakma özelliği

vardır. Bu özellik, Türk düşünce yapısının bir ürünüdür. Kelime veya kelime gruplarının işlevi, yargıya yani cümlelerin yapısındaki en önemli unsura “yükleme” göre değişmektedir. Farklı yaklaşımlar, araştırmacıların söz dizimine yönelik oluşturdukları alan kitaplarına yansımaktadır. Karahan, altı ve öncesindeki baskılarda şekil merkezli yaklaşımla eserlerini oluştururken yedi ve sonrasındaki baskılarda eserlerini anlam merkezli yaklaşım doğrultusunda oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türk düşünce sistemine uygun olan “anlam merkezli” yaklaşımdan yola çıkarak Leyla Karahan’ın eserlerinden biri olan “Türkçede Söz Dizimi” kitabının altı ve öncesindeki baskıları ile yedi ve sonrasında çıkardığı baskıları kelime gruplarına yönelik sınıflandırmalar açısından karşılaştırmak ve değerlendirmektir. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın veri analizinde içerik analizi, veri toplama aracı olarak ise doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Gramer çalışmalarında şeklin yanında anlam merkezli yaklaşımın da ele alınıp anlamın daima ön planda tutulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelime grupları, anlam, şekil merkezlilik.

Abstract: Syntax is a field that includes all kinds of features of sentence, which is a judicial expression unit, and all groups of word groups that are an extrajudicial expression unit. This area also consists of certain rules. These rules appear as a reflection of the Turkish thought system. The Turkish thought system has the feature to leave the most important element in the syntax, both in the sentence and in the word groups. According to this feature, the function of the word or groups of words varies according to the judgment, that is, "loading" the most important element in the structure of the sentence. Different approaches are reflected in the field books created by the researchers for syntax. While Karahan creates his works with a shape-centered approach in the prints before and after, he creates his works in line with the meaning-centered approach in the prints of seven and later. The aim of this study is to compare and evaluate the six and earlier pressures of Leyla Karahan's "Syntax in Turkish" book with the classifications for word groups based on the "meaning-centered" approach appropriate to the Turkish thought system. In this study, a case study pattern, one of the qualitative research patterns, was used. Content analysis method was used in the data analysis of the research. In the study, document analysis method was used as a data collection tool. In the grammar studies, the meaning-centered approach should be considered and the meaning should always be prioritized.

Keywords: Word groups, semantics, shape centricity.

1. Giriş

Kelimeler yan yana dizilerek yargı bildiriyorlarsa cümleyi, eğer yargı bildirmeyip bir varlık veya hareketi karşılıyorlarsa kelime gruplarını meydana getirirler. Korkmaz, kelimeyi tanımlarken dilin anlamlı veya görevli en küçük birimi şeklinde ifade etmektedir. Kelime gruplarını ise “Kelimelerin belirli ölçüler içinde birleşmesinden

meydana gelen anlamlı ya da görevli kelime grupları şeklinde belirtir.” (Korkmaz, 2009:6).

Karahan (2013:9)’a göre belirli kurallar çerçevesinde yan yana dizilen kelime grupları, yargısız bir anlatım birliği olup söz dizimi içerisinde yargılı bir anlatım birimi olan cümleyi yapı, işleyiş, çeşit ve görev bakımından tamamlayan unsurdur. Söz dizimi içerisinde kelime veya kelime gruplarından tamamlayıcı unsur görevindekilerin yerleri yüklem durumuna göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle tamamlayıcı unsurların cümle içerisindeki konumları sabit değildir. Söz dizimi içerisinde kelimelerin türleri de yüklem durumuna göre değişebilmektedir (Avcı, 2012:8).

Gramer kitaplarında kelime gruplarının sınıflandırılmasına yönelik farklılıklar yer almaktadır. Bunun sebebi, araştırmacıların kelime gruplarını kendi yaklaşımları doğrultusunda sınıflandırma yoluna gitmeleridir. Örneğin, Muharrem Ergin “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde kelime gruplarını şöyle sınıflandırmaktadır: “Tekrarlar, bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu ve isim tamlaması, aitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, genitif, datif, lokatif, ablatif grupları, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu ve kısaltma grupları” (Ergin, 2009:377-397).

Kelime gruplarının sınıflandırılmasına yönelik farklı görüşlerden bir diğeri T. N. Gençan’a aittir. Gençan’ın kelime gruplarına yönelik sınıflandırmasına değinmemizin sebebi, “Dilbilgisi” adlı eserinde kelime gruplarına yer vermemesidir. Kelime gruplarını ayrı bir başlık altında ele alması da tamlamalar konusunu eserinde ayrıntılı bir şekilde vermekte ve isim tamlamasını üç gruba ayırmaktadır: “Birinci tür ad takımı, ikinci tür ad takımı ve üçüncü tür ad takımı”. Üçüncü tür ad takımı olarak yer verdiği takım, takısız tümlemedir. Bu tamlama türünde iki unsurun ek almadan birbirine bağlandığını ifade etmektedir. Zincirleme tümleye de yer vermekte ve iç içe giren isim tamlamalarını incelemektedir (Gençan, 2001: 184-196).

Ergin’de takısız ve zincirleme isim tamlamaları yer almamaktadır. Gençan’da yer alan takısız isim tamlamasını Ergin, sıfat tamlaması olarak kabul etmektedir. Örnek verilen eserlerin hepsinde isim tamlamaları, ilk olarak tamlayan durumundakinin ilgi eki alıp almamasına göre “belirtili / belirli” ve “belirtisiz / belirsiz” şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Bu konuda bir farklılık yoktur (Şimşek, 1987: 342).

Kelime gruplarına yönelik farklı sonuçların yer almasının sebebi, araştırmacıların eserlerini oluştururken farklı yaklaşımları esas almalarıdır. Bu yaklaşımlar ise şekil merkezli anlayış ve anlam merkezli anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk düşünce sistemine uygun olan yaklaşım, anlam merkezli anlayıştır. Bu durum şekil merkezli anlayışı reddetmek değildir. Bu düşünce sistemine göre gramer kitaplarında şekil merkezli yaklaşımın yanında anlam merkezli yaklaşımın da kullanılması gerektiği üzerinde durulmalıdır.

Leyla Karahan’ın “Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde- her ne kadar Ergin’e benzer bir sınıflandırma yapsa da- altı ve öncesindeki baskıları ile yedi ve sonrasındaki baskılarında farklı bir sınıflandırma söz konusudur. Bunun sebebi, Karahan’ın altı ve öncesindeki baskılarda hocası Ergin gibi şekil merkezli bir yaklaşımla eserini

oluşturmasıdır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda ise anlam merkezli bir yaklaşım benimsemekte ve bu yaklaşım doğrultusunda eserini oluşturduğu görülmektedir. Örneğin; Ergin'in sınıflandırmasında yer alan aitlik grubuna, Karahan kendi sınıflandırmasında yer vermez. Aynı şekilde Ergin'in ayrı bir başlık hâlinde ele aldığı "genitif, datif, lokatif, ablatif grupları", Karahan'ın sınıflandırmasında "kısaltma grupları" olarak yer almaktadır.

Görüldüğü üzere, Karahan'ın Türkçede Söz Dizimi adlı eserinin altı ve öncesi ile yedi ve sonrası baskıları arasında kelime gruplarına yönelik farklı bir sınıflandırma vardır. Altı ve öncesinde, kısaltma grupları başlığının altında isnat grubu, yükleme grubu yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu ve vasıta grubu yer almaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda ise kısaltma grupları isnat grubu, yükleme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu, eşitlik grubu, birinci unsuru uzaklaşma hâli; ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları, ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları ve ikinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları şeklinde ayrı bir sınıflandırma söz konusudur. Bu çalışmanın amacı, Türk düşünce sistemine uygun olan "anlam merkezli" yaklaşımdan yola çıkarak Karahan'ın eserlerinden biri olan "Türkçede Söz Dizimi" kitabının altı ve öncesindeki baskıları ile yedi ve sonrasında çıkardığı baskıları, farklı şekillerde ele alınan kelime gruplarına yönelik sınıflandırmalar açısından karşılaştırmak ve bu sınıflandırmalara sebep olan düşünce yaklaşım ve ekollere göre değerlendirmektir.

Araştırmanın Problem Cümlesi:

Günümüzdeki gramer kitaplarında kelime gruplarına yönelik farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalar, şekil merkezli anlayış veya anlam merkezli anlayış doğrultusunda yapılmıştır. Türk düşünce sistemine göre anlam merkezli anlayış doğrultusunda incelemeler yapılması gerekirken sadece şekil merkezli anlayışla incelemeler yapmak Türk dil yapısına uygun değildir. Şekli merkeze alan eserlerde Türk dilinin düşünce yapısındaki derin unsurlar göz ardı edilmektedir. Türkçede Söz Dizimi adlı eserde altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılar bu yaklaşımlar yönünden karşılaştırılarak eserlerdeki değişimler tablo şeklinde belirtilmektedir. Buna göre aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Dil bilgisi eserlerini oluşturan bu yaklaşımlardan Türk düşünce sistemine uygun yaklaşım hangisi olabilir?
2. Dil bilgisi kitapları bu yaklaşıma göre nasıl hazırlanabilir?
3. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda isim tamlamasına yönelik bir farklılık var mıdır?
4. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda sıfat tamlamasına yönelik bir farklılık var mıdır?
5. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda fiilimsi gruplarına yönelik bir farklılık var mıdır?
6. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda tekrar grubuna yönelik bir farklılık var mıdır?

7. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda edat grubuna yönelik bir farklılık var mıdır?
8. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda bağlama grubuna yönelik bir farklılık var mıdır?
9. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda unvan grubuna yönelik bir farklılık var mıdır?
10. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda birleşik isme yönelik bir farklılık var mıdır?
11. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda ünlem grubuna yönelik bir farklılık var mıdır?
12. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda sayı grubuna yönelik bir farklılık var mıdır?
13. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda birleşik fiile yönelik bir farklılık var mıdır?
14. Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda kısaltma gruplarına yönelik bir farklılık var mıdır?

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizi yer almaktadır. Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıları ve olayları doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir yaklaşımla ortaya koyan ve nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.41).

2.1 Araştırmanın modeli

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Büyüköztürk ve diğerlerine (2018) göre durum çalışması bir ya da birden fazla olaya bağlı olarak birbirine bağlı tüm sistemlerin derinlemesine incelendiği yöntemdir. Bu amaçla durum çalışmaları, bir olayı oluşturan detayları tanımlamak, o olaya ilişkin mevcut açıklamaları geliştirmek ve bir olayı değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır.

2.2 Çalışma Materyali

Araştırmanın çalışma materyalini Karahan'ın Türkçenin Söz Dizimi adlı eserinin altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılar oluşturmaktadır.

2.3 Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018)'in belirttiği gibi, doküman analizi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilerek incelenmesidir.

2.4 Veri Analizi

Araştırmanın verilerinin değerlendirilmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemiyle farklı baskılardaki özellikler incelenerek bu baskılarda görülen değişiklikler tablo şeklinde belirtilmiştir.

3. Bulgular

Aşağıdaki tabloda Karahan'ın altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılara ait kelime grupları sınıflandırması yer almaktadır. Karahan'ın adı geçen eserinde yapmış olduğu bu sınıflandırmalarda benimsediği bakış açıları değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Kelime Grupları

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
İsim tamlaması	İsim tamlaması
a) Belirli isim tamlaması	a) Belirtili isim tamlaması
b) Belirsiz isim tamlaması	b) Belirtisiz isim tamlaması
Sıfat tamlaması	Sıfat tamlaması
Sıfat fiil grubu	Sıfat fiil grubu
Zarf fiil grubu	İsim fiil grubu
İsim fiil grubu	Zarf fiil grubu
Tekrar grubu	Tekrar grubu
Edat grubu	Edat grubu
Bağlama grubu	Bağlama grubu
Ünvan grubu	Unvan grubu
Birleşik isim	Birleşik isim grubu
Ünlem grubu	Ünlem grubu
Sayı grubu	Sayı grubu
Birleşik fiil	Birleşik fiil

Tablo 2. İsim Tamlaması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
İsim tamlaması	İsim tamlaması
c) Belirli isim tamlaması	c) Belirtili isim tamlaması
d) Belirsiz isim tamlaması	d) Belirtisiz isim tamlaması

Tablo 2 incelendiğinde kelime gruplarından isim tamlamasının özelliklerine yönelik altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda bir değişiklik bulunmadığı görülmektedir. Sadece adlandırma konusundaki terimlerde bir değişiklik vardır. Altı ve öncesinde isim tamlaması *belirli* ve *belirsiz* olarak adlandırılırken yedi ve sonrasındaki baskılarda *belirtili* ve *belirtisiz* şeklinde adlandırılmıştır.

Tablo 3. İsim Tamlaması Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
a. İsim tamlamasında birinci unsur, ikinci unsura ilgi hali ile bağlanır. Bu hal, zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli veya eksizdir. Tamlamanın ikinci unsuru mutlaka iyelik eki taşır. (s.13)	a. İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı, zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli veya eksizdir. Tamlamanın ikinci unsuru mutlaka iyelik eki taşır. (s.42)
b. Bu tamlamada ana unsur, sonda bulunur. Birinci unsur tamlayan, ikinci unsur tamlanandır. (s. 13)	b. Bu tamlamada ana unsur, sonda bulunur. Birinci unsur tamlayan, ikinci unsur tamlanandır. (s. 42)
c. Birinci unsuru ilgi eki taşıyan isim tamlaması “belirli isim tamlaması”dır. “Çiçeğin/kokusu, kuşun/sesi” tamlamalarında tamlayan, belirli bir nesneyi göstermektedir. Bu tamlamada birinci unsur “belirtme” görevi yapar. Belirli isim tamlamasında iki unsur arasında ekle sağlanan geçici bir ilişki kurulmuştur. (s. 14)	c. Birinci unsuru ilgi eki taşıyan isim tamlaması belirtili isim tamlamasıdır. “Çiçeğin/kokusu, kuşun/sesi” tamlamalarında tamlayan, belirli bir nesneyi göstermektedir. Bu tamlamada birinci unsur “belirtme” görevi yapar. Belirli isim tamlamasında iki unsur arasında ekle sağlanan geçici bir ilişki kurulmuştur. (s.43)
c. Belirli isim tamlamasının unsurları, şiir dilinde yer değiştirebilir. Kimse duymaz çilesini tütmeyen ocakların. (<i>Tütmeyen ocakların çilesini</i>) (s. 14)	ç. Belirtili isim tamlamasının unsurları yer değiştirebilir. Kimse duymaz çilesini tütmeyen ocakların. (<i>Tütmeyen ocakların çilesini</i>) (s.43)
ç. Birinci unsurunda ilgi eki bulunmayan isim tamlaması, “belirsiz isim tamlaması”dır. Çoban/çeşmesi, Ulu cami/avlusu vb. (s.14)	f. Birinci unsurunda ilgi eki bulunmayan isim tamlaması, belirtsiz isim tamlamasıdır. Bu tamlama, belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşılar. Çoban/çeşmesi, Ulu Cami/avlusu vb. (s. 44)
ç. Bu tamlama, örneklerden de anlaşılacağı gibi belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşılar. Tamlamanın iki unsuru arasında daimî bir ilişki mevcuttur. Bundan dolayı, belirsiz isim tamlamasında iki unsur arasına başka unsur giremez. “ <i>Milli Eğitim eski Bakanı</i> ”, “ <i>Konya eski Milletvekili</i> ” gibi kuruluşlar Türkçenin yapısına aykırıdır. “ <i>eski</i> ” sıfatı, iki unsurun arasında değil, tamlamanın başında yer almalıdır. (s.15)	g. “ <i>Milli Eğitim eski Bakanı</i> ”, “ <i>Konya eski Milletvekili</i> ” gibi kuruluşlar Türkçenin yapısına aykırıdır. “ <i>eski</i> ” sıfatı, iki unsurun arasında değil, tamlamanın başında yer almalıdır. (s.45)

d. Birinci unsuru özel isim olan “*İstanbul şehri*”, “*Türk dili*”, “*Tuz gölü*” gibi isim tamlamaları, şekil bakımından “belirli isim tamlaması” özelliği taşırlar. (s.15)

d. Birinci unsuru cümle olan isim tamlamaları da anlam bakımından “belirli isim tamlaması”dır. *Kiralıktır/levhası*. (s.15)

e. “*hanımeli, yüzbaşı, yayın evi*” gibi bazı birleşik kelimeler, belirsiz isim tamlaması kuruluşundadır. “*Kadı Köyü, Top Kapısı, şiş kebabı*” belirsiz isim tamlaması kuruluşundaki bazı isimler, bugün iyelik eklerini düşürerek “*Kadıköy, Topkapı, şişkebab*” şeklinde kalıplaşmıştır. (s.15)

f. Belirli isim tamlaması, bir başka belirli isim tamlamasının kuruluşuna tamlayan unsur olarak katılabilir. Böyle bir yapıda, üç isim unsuru bulunduğu düşünülmemelidir. *Elbisenin yakasının/düğmesi*. (s.15)

g. Bir isim tamlaması, başka bir isim tamlamasında tamlanan unsur olarak görev yaptığında, kendi iyelik ekini değil, ana tamlamanın iyelik ekini taşır. (s.16) *Çamaşır makinesi- benim çamaşır makinem*

ğ. Tamlanan unsuru sıfat fiil veya sıfat fiil grubu olan bir isim tamlamasında,

ğ. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayan unsuru bir cümle olabilir. “*Kiralıktır.*” *Levhası*. (s.45)

g. Belirtisiz isim tamlamasının iki unsur arasında daimî bir ilişki mevcuttur. Tamlamada iki unsur arasına başka bir unsur giremez ve unsurlar yer değiştiremez. Bundan dolayı nesne adı olarak kullanılmaya en elverişli kelime gruplarından biri belirtisiz isim tamlamasıdır. Mesela “*buzdolabı, kahverengi, gökyüzü, atasözü, hanımeli, yüzbaşı, yayınevi*” gibi isimler, belirtisiz isim tamlaması kuruluşundadır. Kadı köyü, Top kapısı, şiş kebabı gibi belirtisiz isim tamlaması kuruluşundaki bazı isimler bugün iyelik eklerini düşürerek Kadıköy, Topkapı, şişkebab şeklinde kalıplaşmıştır. (s.44-45)

e. Belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru da belirtili isim tamlaması olabilir. Böyle bir yapıda üç isim unsuru bulunduğu düşünülmemelidir. *Elbisenin yakasının/düğmesi*. (s.44)

i. Bir isim tamlaması, başka bir isim tamlamasında tamlanan unsur olarak görev yaptığında kendi iyelik ekini değil ana tamlamanın iyelik ekini taşır. (s.45) *Çamaşır makinesi- benim çamaşır makinem*

j. Tamlanan unsuru sıfat fiil veya sıfat fiil grubu olan bir isim tamlamasında,

- tamlayan unsur daima ilgi eki taşır. (s.16)
Bingöl çobanlarının / koyun otlatırken çaldıkları
- h. İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları, kelime grubu olabilir. (s.16)
- ı. İsim tamlamasında, birden fazla tamlanan ve tamlayan unsur bulunabilir. (s.17)
- i.İsim tamlaması, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar. (s.17)
- j. Belirli isim tamlamasında vurgu, her iki unsurda da aynı ölçüdedir. Belirsiz isim tamlamasında ise vurgu birinci unsur üzerinde bulunur. (s.17)
-
-
-
- tamlayan unsur daima ilgi hali eki taşır. (s.46)
Bingöl çobanlarının / koyun otlatırken çaldıkları
- l. İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları, kelime grubu olabilir. (s.46)
- m. İsim tamlamasında, birden fazla tamlanan ve tamlayan unsur bulunabilir. (s.47)
- n. İsim tamlaması, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar. (s.47)
- o. Belirli isim tamlamasında vurgu, her iki unsurda da aynı ölçüdedir. Belirsiz isim tamlamasında ise vurgu birinci unsur üzerinde bulunur. (s.48)
- d. Belirtili isim tamlamasının unsurları arasına başka unsurlar da girebilir. (s.43)
*Acaba bahar **atların** da mı **kanını** zehirliyor?*
- h. Bazı belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan -li eki aldığıda tamlamanın iyelik eki düşer. (s.45)
- Asker şapkası- asker şapkalı*
- ı. Her belirtisiz isim tamlamasını belirtili, her belirtili isim tamlamasını da belirtisiz isim tamlamasına dönüştürmek mümkün değildir. Mesela, “*öğle vakti, 1951 yılı, Türkiye Cumhuriyeti, Ankara şehri*” gibi belirtisiz isim tamlamaları ile “*onun elbisesi, gördüklerimin hepsi*” gibi belirtili isim tamlamalarında böyle bir yapı değişikliği olamaz. Değişikliği veya değişmezliği belirleyen tamlama unsurları arasındaki anlam ilişkisidir. (s.45)
-

Tablo 3 incelendiğinde isim tamlamasına yönelik altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda belirtilen özelliklerin çoğu benzerlik gösterse de yedi ve sonrasındaki baskılarda yer alan bazı maddelerdeki özellikler altı ve öncesindeki baskılarda yer almamaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda isim tamlamasına yönelik anlamda belirsizliğe yol açacak ifadeler daha kapsamlı şekilde açıklanmaktadır. Altı ve öncesindeki baskılarda yer verilen örneğin; “Birinci unsur özel isim olan “İstanbul şehri”, “Türk dili”, “Tuz gölü” gibi isim tamlamaları, şekil bakımından “belirli isim tamlaması” özelliği taşırlar” maddesi yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilmemektedir. Aynı şekilde yedi ve sonrasındaki baskılarda “d”, “h” ve “ı” maddelerine altı ve öncesindeki baskılarda yer verilmemektedir. “ı” maddesindeki özelliği “Her belirtisiz isim tamlamasını belirtili, her belirtili isim tamlamasını da belirtisiz isim tamlamasına dönüştürmek mümkün değildir. Mesela, “öğle vakti, 1951 yılı, Türkiye Cumhuriyeti, Ankara şehri” gibi belirtisiz isim tamlamaları ile “onun elbisesi, gördüklerimin hepsi” gibi belirtili isim tamlamalarında böyle bir yapı değişikliği olamaz. Değişikliği veya değişmezliği belirleyen tamlama unsurları arasındaki **anlam ilişkisidir.**” şeklinde ifade etmesi yedi ve sonrasındaki baskılarda anlam merkezli yaklaşımı benimsediğini göstermektedir.

Tablo 4. Sıfat Tamlaması Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
a. Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar. Yani sıfat tamlayan, isim tamlanan unsurdur. (s.18) <i>Kanlı (s) / ağıt (i)</i>	a. Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar. Yani sıfat tamlayan, isim tamlanan unsurdur. (s.49)
b. Bu tamlamada, isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir. İki unsur da gruplaşmayı sağlayan herhangi bir ek taşımaz. (İsim tamlamasında birinci unsurun ikinciye ilgi haliyle bağlandığını ve ikinci unsurun daima iyelik eki taşıdığını hatırlayalım.) (s.19)	a. Bu tamlamada, isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir. İki unsur da gruplaşmayı sağlayan herhangi bir ek taşımaz. (s.49)
c. Tamlayanı sıfat fiil veya sıfat fiil grubu olan bir sıfat tamlamasında nesne, hareket niteliği ile tamamlanır. (s.19) <i>Mavileşen (s) / manzara (i)</i>	b. Tamlayanı sıfat fiil veya sıfat fiil grubu olan bir sıfat tamlamasında nesne, hareket niteliği ile tamamlanır. (s.49) <i>Mavileşen (s) / manzara (i)</i>
ç. Bu tamlamada, unsurların biri veya hepsi kelime grubu olabilir. (s.19) <i>Mum rengi (s) / çehreler (i) (sıfat unsuru: isim tamlaması)</i>	c. Bu tamlamada, unsurların biri veya hepsi kelime grubu olabilir. (s.50) <i>Mum rengi (s) / çehreler (i) (sıfat unsuru: isim tamlaması)</i>

d. Bir sıfat tamlamasında, ismi niteleyen aynı türde birden fazla sıfat unsuru bulunabilir. (s.20)

Kırmızı kiremitli (s), beyaz badanalı (s)/ evler (i)

e. Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşuna sıfat veya isim unsuru olarak katılabilir. Tamlamaların iç içe girdiği bu yapıda unsurlar birbirine karıştırılmamalıdır. (s.20)

“şu (s)/ gözlüklü adam (i)” sıfat tamlamasında, isim unsuru olan *“gözlüklü adam”* da bir sıfat tamlamasıdır. *“şu”* sıfatı *“gözlüklü adam”*ı belirtmekte, *“gözlüklü”* sıfatı da *“adam”*ı nitelemektedir. Bu tamlamanın yapısını *“şu gözlüklü / adam”* şeklinde düşünmek doğru değildir.

f. Nesnenin neden yapıldığını belirten *“demir kapı, cam bardak, mermer köşk, gümüş kemer”* gibi tamlamalar isim tamlaması değil, sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamaları, *“demirden kapı, demirden yapılmış kapı, camdan bardak, camdan yapılmış bardak”* şeklinde ve yine sıfat tamlaması kuruluşunda genişletebiliriz. (s.21)

g. Sıfat ve zarfların anlamlarını, miktar ve derece bakımından tamamlayan zarfların meydana getirdikleri kelime grupları da bir sıfat tamlamasıdır. (s.21)

En/ tatlı, çok/ güzel, pek/ doğru, daha/ gösterişli

ğ. *“akciğer, Akdeniz, karabiber, başbakan”* gibi birleşik kelimeler, sıfat tamlaması kuruluşundadır. (s.21)

h. Sıfat tamlaması, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar. (s.21)

ç. Bir sıfat tamlamasında, ismi niteleyen aynı türde birden fazla sıfat unsuru bulunabilir. (s.50)

Kırmızı kiremitli (s), beyaz badanalı (s)/ evler (i)

d. Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşuna sıfat veya isim unsuru olarak katılabilir. Tamlamaların iç içe girdiği bu yapıda unsurlar birbirine karıştırılmamalıdır. (s.51)

“şu (s)/ gözlüklü adam (i)” sıfat tamlamasında, isim unsuru olan *“gözlüklü adam”* da bir sıfat tamlamasıdır. *“şu”* sıfatı *“gözlüklü adam”*ı belirtmekte, *“gözlüklü”* sıfatı da *“adam”*ı nitelemektedir. Bu tamlamanın yapısını *“şu gözlüklü / adam”* şeklinde düşünmek doğru değildir.

e. Nesnenin neden yapıldığını belirten *“demir kapı, cam bardak, mermer köşk, gümüş kemer”* gibi tamlamalar isim tamlaması değil, sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamaları, *“demirden kapı, demirden yapılmış kapı, camdan bardak, camdan yapılmış bardak şeklinde”* şeklinde ve yine sıfat tamlaması kuruluşunda genişletebiliriz. (s.52)

f. Sıfat ve zarfların anlamlarını, miktar ve derece bakımından tamamlayan zarfların meydana getirdikleri kelime grupları da bir sıfat tamlamasıdır. (s.52)

En/ tatlı, çok/ güzel, pek/ doğru, daha/ gösterişli

g. *“Akdeniz, akciğer, karabiber, başbakan, atardamar”* gibi birleşik kelimeler, sıfat tamlaması kuruluşundadır. (s.52)

h. Sıfat tamlaması, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar. (s.52)

Bu yumuşak ve pembe tenli avcı, pençesinde sıkarak yükseldi. *Bu yumuşak ve pembe tenli avcı, pençesinde sıkarak yükseldi.*

<p>ı. Grubun vurgusu, birinci unsur üzerindedir. (s.21)</p> <p>-</p> <p>-</p>	<p>ı. Grubun vurgusu, birinci unsur üzerindedir.</p> <p>ç. Birden fazla isim unsuru da bir sıfat unsuru ile nitelenebilir. (s.51)</p> <p><i>Fark olunmaz sisler altındaki/ dağlar, korular, beyaz yalılar.</i></p> <p>ğ. Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim unsurları arasına “da/de” edatı ve -ml soru eki girebilir. (s.52)</p> <p><i>Yanımda bir de kılavuzum vardı.</i></p> <p><i>Burada üç mü kitap var?</i></p>
---	---

Tablo 4 incelendiğinde sıfat tamlamasına yönelik yedi ve sonrasındaki baskılarda yer alan iki maddedeki (“ç” ve “ğ”) özellik dışındaki diğer maddeler tamamen benzerlik göstermektedir. Yedi ve sonrasındaki “a” maddesindeki özellik, altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “a” ve “b” maddelerindeki özellikleri kapsamaktadır. Tabloda gösterilen “ç” maddesindeki “Birden fazla isim unsuru da bir sıfat unsuru ile nitelenebilir.” özellik ile “ğ” maddesinde yer verilen “Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim unsurları arasına “da/de” edatı ve -ml soru eki girebilir.” özelliği altı ve öncesindeki baskılarda yer almamaktadır. Bunun sebebi altı ve öncesindeki baskılarda yer alan bilgilerin yeterince detaylandırılmamış olmasındadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda verilen özellikler ise detaylandırılarak verilmekte ve konunun anlaşılabilirliğini arttırmaktadır.

Tablo 5. Fiilimsi Grupları

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Sıfat fiil grubu	Sıfat fiil grubu
Zarf fiil grubu	İsim fiil grubu
İsim fiil grubu	Zarf fiil grubu

Tablo 5 incelendiğinde altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda fiilimsi gruplarının sınıflandırılmasına yönelik farklı bir sıralama mevcuttur.

Tablo 5.1. Sıfat Fiil Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Sıfat fiil grubu	Sıfat fiil grubu

a. Grubun ana unsuru sıfat fiildir, sonda bulunur. Grupta yüklem görevi yapan sıfat-fiildir, genellikle sonda bulunur. Fiile dayalı sıfat fiilin anlamı, bir veya birden fazla bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da

unsurla tamamlanır. Bu unsurlar, yüklem görevi yapan sıfat-fiilin anlamı, cümlede olduğu gibi, özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı diye isimlendirilir. (s.22) <i>Eski İstanbul'un güzel semtlerini (bln) / yaratan (Türklük) y (sıfat fiil)</i>	özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Yüklem olan sıfat-fiil yargı bildirmez. (s.53) <i>Eski İstanbul'un güzel semtlerini (bln) / yaratan (y) (Türklük)</i>
b. Sıfat fiil grubu, cümle ve kelime grupları içinde, isim ve sıfat görevi yapar. (s.22) <i>Mısralarında nağme hissedilmeyen bir manzume (sıfat)</i>	d. Sıfat fiil grubu, söz dizimi içinde, isim ve sıfat görevi yapar. (s.54) <i>Mısralarında nağme hissedilmeyen bir manzume (sıfat)</i>
c. "vatansever, çöpçatan, cankurtaran" gibi bazı birleşik kelimeler, sıfat fiil grubu kuruluşundadır. (s.22)	e. "Vatansever, çöpçatan, cankurtaran" gibi bazı birleşik kelimeler, sıfat-fiil grubu kuruluşundadır. (s.55)
ç. Grubun vurgusu, sıfat fiilden önceki unsur üzerindedir. (s.23)	f. Grubun vurgusu, sıfat fiilden önceki unsur üzerindedir. (s.55)
-	b. Sıfat-fiilin grup içindeki yeri özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir. (s.54) <i>Çiçeklendiği gün sabır ağacı Gerçeklenir dilde bütün dilekler.</i>
-	c. Bu grupta özne az kullanılır. Özne olan unsur iyelik eki taşır. (s.54) <i>Bütün hayalleri / yıkılmış (insanlar)</i>
-	ç. Ortak bir sıfat-fiille kurulmuş bazı gruplarda sıfat-fiil tekrar edilmez. (s.54) <i>Tiyatroya sık sık (giden), sinemaya da ara sıra giden (gençler)</i>

Tablo 5.1 incelendiğinde sıfat-fiil konusuna yönelik altı ve öncesindeki baskılarda yer alan özellikler "ç" maddesine kadar yedi ve sonrasındaki baskılarda aynıdır. Altı ve öncesindeki baskılarda yer verilen özellikler yedi ve sonrasındaki baskılarda yer alan maddelerdeki özellikler ile eşleştirilmektedir. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer alan "b", "c" ve "ç" maddeleri ise altı ve öncesindeki baskılarda yer almamaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda sıfat-fiilin kuruluşuna yönelik anlam eksikliğini gidermek için daha açıklayıcı maddeler eklenmiştir. Altı ve öncesindeki maddelerde yer alan özellikler kapsamlı bir şekilde verilmiştir. Yedi ve sonrasındaki maddelerin özellikleri ise detaylandırılmakta ve altı ve öncesindeki bazı özelliklerin eksiklikleri giderilmektedir. Altı ve öncesinde yer verilen özelliklere ilişkin anlam eksiklikleri giderilmiştir.

Tablo 5.2. İsim Fiil Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
İsim fiil grubu	İsim fiil grubu
a. Hareket ismi, -mak/-mek eki ile yapılır. Grubun ana unsuru hareket ismidir, sonda bulunur. Grupta yüklem görevi yapan hareket isminin anlamı, özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı ile tamamlanır. (s.25) <i>Onu (bln)/ biraz sonra çekeceği acıya(yt)/ hazırlamak y (isim fiil)</i>	a. Hareket ismi, -mak/-mek ekleri ile yapılır. Grubun ana unsuru hareket ismidir, genellikle sonda bulunur. Fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan hareket isminin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Yüklem olan isim-fiil yargı bildirmez. (s.55) <i>Onu (bln)/ biraz sonra çekeceği acıya(yt)/ hazırlamak y (isim fiil)</i>
b. -ma /-me ve -ış /-iş ekleri ile yapılmış hareket isimleri de isim fiil grubu kurabilir. (Ancak bu eklerin aslında iş isimleri yaptığı unutulmamalıdır.) (s.25) <i>Uzun bir ayrılıktan sonra (z) / sılaya (yt) / dönüş y (isim fiil)</i>	a. Fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan hareket isminin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. (s.55) <i>Uzun bir ayrılıktan sonra (z) / sılaya (yt) / dönüş y (isim fiil)</i>
c. Bu grup, cümle ve kelime grupları içinde isim görevi yapar. (s.25) <i>Birinci vazifen Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.</i>	ç. Bu grup, söz dizimi içinde isim görevi yapar. (s.56) <i>Birinci vazifen Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.</i>
ç. Grubun vurgusu, hareket isminden önceki unsur üzerindedir. (s.26)	d. Grubun vurgusu, hareket isminden önceki unsur üzerindedir. (s.57)
-	b. Ortak bir isim-fiille kurulmuş bazı gruplarda, isim-fiil tekrar edilmez. (s.56) <i>Göçebelikten yerleşik medeniyete(geçiş), Şamanlıktan İslamiyet'e geçiş.</i>
-	c. Bu grupta, isim-fiilin yeri özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir. (s.56) <i>Seni istikbal için önce gelmek cihana, Ve başkasından almak sonra geliş müjdeni.</i>

Tablo 5.2. incelendiğinde isim-fiil grubuna yönelik altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda belirgin farklılıklar yer almamaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “b” (Ortak bir isim-fiille kurulmuş bazı gruplarda, isim-fiil tekrar edilmez.) ve “c” (Bu grupta, isim-fiilin yeri özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir.) maddelerindeki özelliklere altı ve öncesindeki baskılarda yer verilmemektedir. Altı ve öncesindeki baskılarda isim-fiil grubunun özelliklerine yönelik kapsamlı bilgiler yer almaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda ise kapsamlı bilgilerin her durumda geçerli olmadığı fark edilmiş ve bazı istisnai durumlar örneklerle açıklanmıştır. İsim-fiil grubunun özelliklerine yönelik anlam eksikliğini belirginleştirmek amacıyla yedi ve sonrasındaki baskılarda bazı özellikler detaylandırılmış şekilde verilmiştir.

Tablo 5.3. Zarf Fiil Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Zarf fiil grubu	Zarf fiil grubu
a. Grubun ana unsuru zarf-fiildir. Zarf-fiil, grubun sonunda bulunur ve yüklem görevi yapar. Zarf-fiilin anlamı, özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı diye isimlendirilen unsurlarla tamamlanır. (s.23) <i>Son gülün karşısında(yt)/ son bülbül (ö) / ah ederken(y)</i>	a. Grubun ana unsuru zarf-fiildir. Zarf-fiil, genellikle grubun sonunda bulunur. Fiile dayalı sıfat-fiil ve isim-fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan zarf-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. <i>Yüklem olan zarf-fiil yargı bildirmez. (s.57)</i> <i>Son gülün karşısında(yt)/ son bülbül (ö) / ah ederken(y)</i>
b. Hâl ekleriyle çekime girmiş bazı sıfat-fiiller, cümlede zarf görevi yaparlar. Bu sıfat-fiillerle kurulan gruplar da birer zarf fiil grubudur. (s.23) <i>Müzik başladığında, bütün salon bir sessizliğe gömüldü.</i>	b. Hâl ekleriyle çekime girmiş bazı sıfat-fiiller, cümlede zarf görevi yaparlar. Bu sıfat-fiillerle kurulan gruplar da birer zarf fiil grubudur. (s.58) <i>Müzik başladığında, bütün salon bir sessizliğe gömüldü.</i>
b. “-r/-mez”, “-di mi” ve “-di/ -eli” kalıbı ile kurulan gruplar da birer zarf fiil grubudur. (s.24) <i>Çamlıca'nın bu asıl çevresine girer girmez, artık eniştemizin köşkünün tılsımlı duygularını tatmaya koyulurduk.</i>	c. “-r / -mAz”, “-DI ml” ve “-DI /-All” vb. kalıplarla kurulan gruplar da birer zarf fiil grubudur. (s.58) <i>Çamlıca'nın bu asıl çevresine girer girmez, artık eniştemizin köşkünün tılsımlı duygularını tatmaya koyulurduk.</i>
c. Zarf fiil grubu, cümle ve kelime grupları içinde zarf görevi yapar. (s.24) <i>Mübarek kanının izleri üzerinden yürüyerek kasabaya girdik.</i>	e. Zarf-fiil grubu, söz dizimi içinde zaman, tarz, sebep, şart, bağlanma, karşılaştırma vb. işlevlerle zarf görevi yapar. (s.59) <i>Mübarek kanının izleri üzerinden yürüyerek kasabaya girdik.</i>

ç. Grubun vurgusu, zarf fiilden önceki unsur üzerindedir. (s.24)	f. Grubun vurgusu, zarf fiilden önceki unsur üzerindedir. (s.59)
-	ç. Bu grupta zarf-fiilin yeri özellikle şiir dilinde değişebilir. (s.58) <i>Herkesin ayağı toprağa basardı açınca kapısını.</i>
-	d. -ken ve -sA eki ile kurulan ve yan yana sıralanan birden fazla zarf-fiil grubunda zarf-fiil eki sadece sondaki grupta bulunabilir. (s.58) <i>Öteki çocuklar, mahalle aralarında topaça kamçı sallar(ken), çatal dala lastik bağlar(ken), dut ağaçlarından dut toplarken ben deniz kıyısına kaçırdım.</i>

Tablo 5.3 incelendiğinde zarf-fiil grubuna yönelik altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda belirgin farklılıklar yer almamaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “ç” (Bu grupta zarf-fiilin yeri özellikle şiir dilinde değişebilir.) ve “d” (-ken ve -sA eki ile kurulan ve yan yana sıralanan birden fazla zarf-fiil grubunda zarf-fiil eki sadece sondaki grupta bulunabilir.) maddelerindeki özelliklere altı ve öncesindeki baskılarda yer verilmemektedir. Zarf-fiil grubunun özelliklerine yönelik bazı ifadelerin anlam eksikliğini belirginleştirmek amacıyla yedi ve sonrasındaki baskılarda “ç” ve “d” maddeleri eklenmiştir. Yedi ve sonrasındaki baskılarda zarf-fiil grubunun özellikleri bazı durumlarda farklılık gösterdiği için bu durumlar (“ç” ve “d” maddelerinde) açıklanmış ve örneklerle belirtilmiştir.

Tablo 6. Tekrar Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Tekrar grubu	Tekrar grubu
a. Grupta yer alan kelimeler arasında, şekil ve anlamca bir ilişki vardır.	a. Grupta yer alan kelimeler arasında hem şekil hem de anlam ilişkisi vardır.
<ul style="list-style-type: none"> • Unsurları aynı olan tekrar grupları: <i>Mışıl mışıl</i> • Unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları: <i>Doğru dürüst</i> • m ünsüzünün kelime başına ilavesi ile yapılan tekrarlar da bu gruba dahildir. m ünsüzü, ünlü ile başlayan bir kelimenin başına 	<ul style="list-style-type: none"> • Unsurları aynı olan tekrar grupları: <i>Mışıl mışıl</i> • Unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları: <i>Doğru dürüst</i> • m ünsüzünün kelime başına ilavesi ile yapılan tekrarlar da bu gruba dahildir. m ünsüzü, ünlü ile başlayan bir kelimenin

eklenir. Bu ünsüz, ünsüzle başlayan bir kelimenin de ilk ünsüzünün yerini alır.

Okul mokul

- Unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları:
Bata çıka (s.26-27)

başına eklenir. Bu ünsüz, ünsüzle başlayan bir kelimenin de ilk ünsüzünün yerini alır.

Okul mokul

- Unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları:
Bata çıka (s.60)

b. Tekrarlar anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırır.

Mini mini çocuklar (anlamı kuvvetlendirme)

Diyar diyar dolaştım. (çokluk)

Yaza yaza usandı. (süreklilik)

İyi kötü bir şeyler yaptı. (beraberlik) (s.27)

b. Tekrarlar anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırır.

Mini mini çocuklar (anlamı kuvvetlendirme)

Diyar diyar dolaştım. (çokluk)

Yaza yaza usandı. (süreklilik)

İyi kötü bir şeyler yaptı. (beraberlik) (s.61)

c. Zamirlerin, bağlama ve çekim edatlarının dışında bütün kelimelerle tekrar grubu kurulabilir. Ünlem edatları, tekrara elverişli kelimelerdir. (*ah vah, oh oh, fısıl fısıl...*) (s.27)

c. Bağlama ve çekim edatlarının dışında bütün kelimelerle tekrar grubu kurulabilir. Ünlemler, tekrara elverişli kelimelerdir. (*ah vah, oh oh, fısıl fısıl...*) (s.61)

ç. Grubu meydana getiren unsurlar çekim eki taşıyabilir. (*evi barkı, sağa sola, işinde gücünde...*) (s.27)

ç. Grubu meydana getiren unsurlar çekim eki taşıyabilir. (*evi barkı, sağa sola, işinde gücünde...*) (s.61)

d. Grup içindeki kelimeler, eş görevlidir. Kelimeler arasında genellikle belirli bir ses düzeni bulunur. Bundan dolayı, tekrar gruplarının birçoğunda unsurlarının yeri değiştirilemez. Mesela “*eğri büğrü*” tekrar grubu, “*büğrü eğri*” şeklinde ifade edilemez. (s.27)

d. Grup içindeki kelimeler, eş görevlidir. Kelimeler arasında genellikle belirli bir ses düzeni bulunur. Bundan dolayı, tekrar gruplarının birçoğunda unsurlarının yeri değiştirilemez. Mesela “*eğri büğrü*” tekrar grubu, “*büğrü eğri*” şeklinde ifade edilemez. (s.61)

-

e. Grupta yer alan kelimelerden biri, zaman içinde tek başına kullanımdan düşmüş olabilir. (*ele güne, bet beniz...*) (s.61)

e. Tekrar grupları, söz dizimi içinde isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

f. Tekrar grupları, söz dizimi içinde isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

Sürü sürü kargalar, hisarın üstünden Sürü sürü kargalar, hisarın üstünden uçarken acı acı bağıriyordu.) (sifat, zarf) (s.27) *uçarken acı acı bağıriyordu.)* (sifat, zarf) (s.61)

f. Bu grupta her unsur kendi vurgusunu taşır. Kelimeler arasına virgül konmaz. (s.28) f. Bu grupta her unsur kendi vurgusunu taşır. Kelimeler arasına virgül konmaz. (s.62)

Tablo 6 incelendiğinde tekrar grubuna yönelik altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda belirgin farklılıklar yer almamaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “e” maddesindeki özelliğe “*Grupta yer alan kelimelerden biri, zaman içinde tek başına kullanımdan düşmüş olabilir. (ele güne, bet beniz...)*” altı ve öncesindeki baskılarda yer verilmemektedir. Altı ve öncesindeki “e” maddesinde yer alan özellik, yedi ve sonrasındaki “f” maddesindeki özellik ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 7. Edat Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Edat grubu	Edat grubu
a. Bu grupta isim unsuru başta, çekim edatı (ile, için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolayı, vb.) sonda bulunur. (<i>insan/gibi</i>) (s.28-29)	a. Bu grupta isim unsuru başta, çekim edatı (ile, için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolayı, vb.) sonda bulunur. (<i>insan/gibi</i>) (s.63)
b. Bu grupta birleşme, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz olur. <i>Yaşamak/için (eksiz) senin/gibi (-in eki)</i> (s. 29)	b. Bu grupta birleşme, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz olur. <i>Yaşamak/için (eksiz) senin/gibi (-in eki)</i> (s.63)
-	c. “Onun gibisi, onun gibiler, onun kadarı” örneklerinde olduğu gibi, edat unsuru isim çekim eki alan edat grupları, cümlede isim olarak kullanılır. <i>Fakat ben, bu kadarından da memnundum.</i> (s.63)
c. Edat grubunda, isim unsuru kelime grubu olabilir. <i>Hür maviliğin bittiği son hadde/kadar (isim unsuru: sıfat tamlaması)</i> (s.29)	ç. Edat grubunda, isim unsuru kelime grubu olabilir. <i>Hür maviliğin bittiği son hadde/kadar (isim unsuru: sıfat tamlaması)</i> (s.63)
ç. Bu grupta birden fazla isim unsuru bulunabilir.	e. Bu grupta birden fazla isim unsuru bulunabilir.

<p><i>Yorgunluğuna(i), /rağmen(çe)</i> (s.29)</p> <p>d. Edat grubu, cümle ve kelime grupları içinde, sıfat, zarf ve isim görevi yapar. Bu grup, cümlelerin kuruluşuna göre yüklem olarak da katılır. <i>Keskin bir ışık, etrafımızda bir zafer borusu gibi çınlıyor.</i> (Zarf) (s.29)</p> <p>e. Grubun vurgusu, isim unsuru üzerindedir. (s.29)</p>	<p><i>uykusuzluğuna(i), /rağmen(çe)</i> (s.64)</p> <p>f. Edat grubu, söz dizimi içinde, sıfat, zarf ve isim görevi yapar. <i>Grup, yapısındaki edatın türüne göre zaman, yön, durum, benzetme, sebep, miktar, şart vs. bildirir. Keskin bir ışık, etrafımızda bir zafer borusu gibi çınlıyor.</i> (Zarf) (s. 64-65)</p> <p>g. Grubun vurgusu, isim unsuru üzerindedir. (s.65)</p> <p>d. İsim unsuru zarf-fiil veya zarf-fiil grubu olan edat grupları da vardır. <i>Babam şehirden çıkmalı / beri somurtmuştu.</i> (s.64)</p>
--	---

Tablo 7 incelendiğinde tekrar grubuna yönelik altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda belirgin farklılıklar yer almamaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “c” maddesindeki özellik (Onun gibisi, onun gibiler, onun kadarı” örneklerinde olduğu gibi, edat unsuru isim çekim eki alan edat grupları, cümlede isim olarak kullanılır.) ile “d” maddesindeki özelliğe (İsim unsuru zarf-fiil veya zarf-fiil grubu olan edat grupları da vardır.) altı ve öncesindeki baskılarda yer verilmemektedir. Altı ve öncesinde yer verilen “c” maddesindeki özellik yedi ve sonraki baskılarda “ç” maddesindeki özelliklerle; altı ve öncesindeki “ç” maddesi yedi ve sonrasındaki “e” maddesindeki özelliklerle; altı ve öncesindeki “d” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki “f” maddesindeki özelliklerle ve altı ve öncesindeki “e” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki “g” maddesindeki özelliklerle eş değerdir. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “f” maddesindeki özellikte (Edat grubu, söz dizimi içinde, sıfat, zarf ve isim görevi yapar. (**Grup, yapısındaki edatın türüne göre zaman, yön, durum, benzetme, sebep, miktar, şart vs. bildirir.**)) edat grubunun cümleye kattığı anlam ilişkisi dikkate alınmıştır. Anlam merkezliliği eserlerine uygulamış olan Fıtrat’ a baktığımızda “f” maddesindeki özelliğin anlam merkezli anlayışı yansıttığını görmekteyiz. Örneğin; Fıtrat “Serf” adlı eserinde türeme adlar konusuna yönelik verdiği sınıflandırmayı bir köke gelen ekin ada kattığı anlamsal özelliği dikkate alarak vermiştir. Türeme adları şekilsel olarak vermekte, o ekin ada kattığı anlamsal özelliği dikkate almaktadır. Bunu türeme adlarını sınıflandırmasından da anlayabiliriz. Fıtrat, türeme adları; yer adı, alet adı, iş adı, küçültmeli adlar, birleşik adlar ve teklik-çokluk olarak sınıflandırmıştır. Örneğin; yer adı konusuna yönelik verdiği bilgide “Bir işin gerçekleştiği yeri bildirmek için o işin tabanına (emir şekline) “-ak” eki eklenir.” şeklinde açıklama yapılarak ekten daha çok ekin ada kattığı anlamsal özellik üzerinde durulmuştur. Diğer türeme adlara yönelik yaptığı açıklamalarını da anlam merkezliliği dikkate alarak vermektedir. Buna göre Karahan’ın edat grubunun cümleye kattığı

anlam ilişkisine yönelik görüşleriyle, anlam merkezliliği eserlerine yansıtan Fitrat'ın görüşlerinin benzerlik gösterdiği görülmektedir (Fitrat, 1927; akt. Avcı, 1995:348-352).

Tablo 8. Bağlama Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Bağlama grubu	Bağlama grubu
a. Bağlama edatı (ve veya ile, ila, fakat, ama, değil vb.) isim unsurlarının arasında bulunur. İsim unsurları, grubun kuruluşuna eşit olarak katılırlar. (<i>Kırmızı +ve +siyah= kırmızı ve siyah</i>) (s.30)	a. Bağlama edatı (ve veya ile, ila, fakat, ama, değil vb.) isim unsurlarının arasında bulunur. İsim unsurları, grubun kuruluşuna eşit olarak katılırlar. (<i>Kırmızı + ve +siyah= kırmızı ve siyah</i>) (s.65)
b. İçinde ikiden fazla isim unsuru buluna bir bağlama grubunda “ve” bağlama edatı, son iki isim unsurunun arasında yer alır. (<i>okumak + anlamak +ve +uygulamak= okumak, anlamak ve uygulamak</i>) (s.30)	b. İçinde ikiden fazla isim unsuru buluna bir bağlama grubunda “ve” bağlama edatı, son iki isim unsurunun arasında yer alır. (<i>okumak +anlamak +ve +uygulamak= okumak, anlamak ve uygulamak</i>) (s.65)
c. “ne...ne...”, “hem...hem...”, “...da...da”, “ister...ister...”, “ya...ya...” “...mi...mi” gibi bağlama edatlarıyla kurulan bir bağlama grubunda bağlama edatları, isim unsurlarının başında veya sonunda bulunur. (<i>ne +sevinç +ne +üzüntü= ne sevinç ne üzüntü</i>) (s.30)	c. “ne...ne...”, “hem...hem...”, “...da...da”, “ister...ister...”, “ya...ya...” “...mi...mi” gibi bağlama edatlarıyla kurulan bir bağlama grubunda bağlama edatları, isim unsurlarının başında veya sonunda bulunur. (<i>ne +sevinç +ne+ üzüntü= ne sevinç ne üzüntü</i>) (s.66)
-	ç. “ile” bağlama edatının ekleşmiş şekli olan –(y)IA bağlama eki de isim unsurlarını bağlayabilir. Bu yapı, iki unsurlu bir yapı olup, birinci unsur –(y)IA eki taşır. <i>Kadın sabahlığını çıkarıp kahverengi bir pantolonla sarı bir kazak giyindi.</i> (s.66)
ç. Bu grupta, isim unsurları kelime grubu olabilir. <i>İçeri girmek ve annesinden niçin kovulduğunu sormak / istedi.</i> (isim unsurları: isim fiil grubu) (s.31)	d. Bu grupta, isim unsurları kelime grubu olabilir. <i>İçeri girmek ve annesinden niçin kovulduğunu sormak / istedi.</i> (isim unsurları: isim fiil grubu) (s.67)
-	e. Bağlama grubu içine cümlenin başka öğeleri girebilir. <i>O, benim yüzüme değil</i>

hiçbir şey görmeden sağ ve sol tarafa bakmaktadır.
(s.67)

d. Bağlama grubu, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar. (s.31)	f. Bağlama grubu, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar. <i>Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neşesiz. (zarf)</i> (s.67-68)
e. Bu grupta, her unsur kendi vurgusunu taşır. (s.31)	g. Bu grupta, her unsur kendi vurgusunu taşır. (s.68)

Tablo 8 incelendiğinde bağlama grubuna yönelik altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda belirgin farklılıklar görülmemektedir. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “ç” maddesindeki özellik (“ile” bağlama edatının ekleşmiş şekli olan –(y)IA bağlama eki de isim unsurlarını bağlayabilir. Bu yapı, iki unsurlu bir yapı olup, birinci unsur –(y)IA eki taşır.) ile “e” maddesindeki özelliğe (Bağlama grubu içine cümlenin başka öğeleri girebilir.) altı ve öncesindeki baskılarda yer verilmemektedir. Yedi ve sonrasındaki baskılarda bağlama grubuna yönelik eksik görülen özellikler eklenmiştir. Altı ve öncesinde yer alan “ç” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki “d” maddesindeki özelliğe, altı ve öncesindeki “d” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki “f” maddesindeki özelliğe ve altı ve öncesindeki “e” maddesindeki özellik ise yedi ve sonrasındaki “g” maddesindeki özelliğe eş değerdir.

Tablo 9. Ünvan Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Ünvan grubu	Ünvan grubu
a. Bu grupta şahıs ismi başta, ünvan ve akrabalık ismi sonda bulunur. <i>Çağrı Bey, Ülkü Hanım...</i> (s.32)	a. Bu grupta şahıs ismi başta, ünvan ve akrabalık ismi sonda bulunur. İki unsur, eksiz birleşir. <i>Fevziye + Hanım= Fevziye Hanım</i> (s. 68)
b. İki unsur, eksiz birleşir. (s.32)	a. İki unsur, eksiz birleşir. (s. 68)
c. Ünvan grubunda şahıs ismi, birleşik isim olabilir. <i>Halide Nusret Hanımefendi</i> (s.32)	b. Ünvan grubunda şahıs ismi, birleşik isim olabilir. <i>Halide Nusret Hanımefendi</i> (s.68)
ç. Bu grup, cümle ve kelime grupları içinde isim görevi yapar. <i>Perviz Efendi cevap vermedi.</i> (s.32)	c. Bu grup, söz dizimi içinde isim görevi yapar. <i>Perviz Efendi cevap vermedi.</i> (s.68)

<p>d. Grubun vurgusu, birinci unsur üzerindedir. (s.32)</p> <p>e. Birinci unsuru ünvan veya akrabalık ismi olan “Sultan Orhan, Dede Korkut, Hoca Nasreddin, Doktor Murat, Hemşire Selma, Albay Turgut” gibi kelime grupları, ünvan grubu değil, birleşik isimdir. Birleşik isimlerin vurgusu sonda, ünvan gruplarının vurgusu başta bulunur. (s.32)</p>	<p>-</p> <p>ç. Birinci unsuru ünvan veya akrabalık ismi olan “Sultan Orhan, Dede Korkut, Hoca Nasreddin, Doktor Murat, Hemşire Selma, Albay Şadan, Baba Necmi” gibi kelime grupları, ünvan grubu değil, birleşik isimdir. Birleşik isimlerin vurgusu sonda, ünvan gruplarının vurgusu başta bulunur. (s.69)</p>
---	---

Tablo 9 incelendiğinde ünvan grubuna yönelik altı ve öncesindeki baskılarda yer alan ünvan yazımı yedi ve sonrasındaki baskılarda ünvan şeklinde yer almaktadır. Ünvan grubuna yönelik yedi ve sonrasında yer verilen “a” maddesindeki özellik altı ve öncesindeki baskılarda “a” ve “b” maddelerindeki özelliklere denk gelmektedir. Altı ve öncesindeki baskılarda yer verilen “d” maddesindeki özelliğe yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilmemektedir. Bunun sebebi grup vurgusunun bazı durumlarda değişkenlik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “d” maddesindeki özellik “Grubun vurgusu, birinci unsur üzerindedir.” her durumda geçerli olmadığı için yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilmemiştir. Bu özelliği altı ve öncesinde yer alan “e” maddesi ile yedi ve sonrasındaki baskılarda yer alan “ç” maddesinde görebiliriz. Grup vurgusu her zaman birinci unsur üzerinde olmamaktadır. Örneğin; “ç” maddesinde geçen “Doktor Murat” gibi birleşik isimlerde vurgu birinci unsur üzerinde değil ikinci unsur üzerindedir.

Tablo 10. Birleşik İsim Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Birleşik isim grubu	Birleşik isim grubu
a. İki ve daha fazla kelimeli bütün şahıs adları, birleşik isimdir. Birleşik isimlerin hepsi, özel isimdir. <i>Muharrem Ergin, Yavuz Sultan Selim...</i> (s.33)	a. İki ve daha fazla kelimeli bütün şahıs adları, birleşik isim grubu yapısındadır. Bu grupta isimler eksiz birleşir. <i>Muharrem Ergin, Yavuz Sultan Selim...</i> (s.69)
b. Bu grupta isimler eksiz birleşir. (s.33)	a. Bu grupta isimler eksiz birleşir. (s.69)
c. Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları, zamanla bir şahsa ad olmak üzere “birleşik isim”e dönüşür. Sıfat tamlamasında başta bulunan vurgu, birleşik isimde ikinci unsur üzerine kayar. Şu örnekler, sıfat tamlaması değil, birleşik isimdir. <i>Ulubatlı Hasan...</i> (s.33)	b. Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları, zamanla bir şahsa ad olmak üzere “birleşik isim grubu”na dönüşebilir. Sıfat tamlamasında başta bulunan vurgu, birleşik isimde ikinci unsur üzerine kayar. Şu örnekler, sıfat tamlaması değil,

	birleşik isim grubudur. <i>Ulubatlı Hasan...</i> (s.69)
-	c. Unvan grupları da zamanla birleşik isme dönüşebilir. <i>Evlıya Çelebi, Yusuf Has Hacip</i> (s.70)
ç. Bu grup, cümle ve kelime grupları içinde isim görevi yapar. <i>Durup bir an Küpeli Hafız'ı süzdü.</i> (s.33)	ç. Bu grup, söz dizimi içinde isim görevi yapar. <i>Durup bir an Küpeli Hafız'ı süzdü.</i> (s.70)
-	d. Vurgu son unsur üzerindedir. (s.70)

Tablo 10 incelendiğinde birleşik isim grubuna yönelik altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda belirgin farklılıklar yer almamaktadır. Yedi ve sonrasında yer verilen “a” maddesindeki özellik altı ve öncesindeki baskılarda “a” ve “b” maddelerindeki özelliklere denk gelmektedir. Altı ve öncesinde yer verilen “c” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki “b” maddesindeki özelliklerle eş değerdir. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “c” ve “d” maddelerindeki özelliklere altı ve öncesindeki baskılarda yer verilmemektedir. Altı ve öncesindeki baskılarda grup vurgusu konusunda bazı belirsizlikler yer almıştır. Grup vurgusuna yönelik eksiklikler yedi ve sonraki baskılarda “c” ve “d” maddeleri eklenerek giderilmiştir. Unvan gruplarında vurgu genellikle ilk unsur üzerindedir. Birleşik isimlerde ise vurgu genellikle son unsur üzerindedir. Bu sebeple yedi ve sonrasındaki baskılarda bazı maddeler eklenerek (“c” ve “d” maddeleri) birleşik isimlere yönelik vurgu konusundaki belirsizlikler giderilmiştir.

Tablo 11. Ünlem Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
<p>Ünlem grubu</p> <p>a. Bu grupta ünlem edatı (ey, ay, hey, bre, a, ya, yahu, be, vb.) başta, isim unsuru sonda bulunur. <i>Ey/ Türk istikbalinin evladı</i> (s.34)</p> <p>b. Ünlem edatı ve isim unsuru, eksiz birleşir. (s.34)</p> <p>c. Bu grupta, isim unsuru kelime grubu olabilir. <i>Ey / mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü (isim unsuru: isim tamlaması)</i> (s.34)</p>	<p>Ünlem grubu</p> <p>a. Bu grupta ünlem edatı (ey, ay, hey, bre, a, ya, yahu, be, vb.) başta, isim unsuru sonda bulunur. Ünlem ve isim unsuru, eksiz birleşir. <i>Ey/ Türk istikbalinin evladı</i> (s.70-71)</p> <p>a. Ünlem ve isim unsuru, eksiz birleşir. (s.70-71)</p> <p>b. Bu grupta, isim unsuru kelime grubu olabilir. <i>Ey / mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü (isim unsuru: isim tamlaması)</i> (s.71)</p>

<p>ç. Bu grupta birden fazla isim unsuru bulunabilir. <i>Ey / hanımlar, beyler</i> (s.34)</p> <p>d. Cümlelerin kuruluşuna katılmayan bu grup, hitaplarda kullanılır. Cümle dışı unsur olarak cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabilir. <i>Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?</i> (s.34)</p> <p>e. Grubun vurgusu ünlem edatı üzerindedir. (s.34)</p>	<p>c. Bu grupta birden fazla isim unsuru bulunabilir. <i>Ey / dipsiz berraklık, ulvi mahkeme</i> (s.71)</p> <p>ç. Cümlelerin kuruluşuna katılmayan bu grup, hitaplarda kullanılır. Cümle dışı unsur olarak cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabilir. <i>Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?</i> (s.71)</p> <p>d. Grubun vurgusu ünlem üzerindedir. (s.71)</p>
---	---

Tablo 11 incelendiğinde ünlem grubuna yönelik yedi ve sonrasında yer verilen “a” maddesindeki özellik altı ve öncesindeki baskılarda “a” ve “b” maddelerindeki özelliklere denk gelmektedir. Altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “c” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki “b” maddesindeki özelliğe, altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “ç” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki “c” maddesindeki özelliğe, altı ve öncesinde yer alan “d” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki “ç” maddesindeki özelliğe ve altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “e” maddesindeki özellik ise yedi ve sonrasındaki baskılarda “d” maddesindeki özelliğe eş değerdir.

Tablo 12. Sayı Grubu Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
<p>Sayı grubu</p> <p>a. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi basamak sistemine göre. Sayılar sondan başa doğru büyür. Küçük sayı sonda bulunur. Sayı isimleri eksiz birleşir. <i>Atmış dört, seksen dokuz...</i> (s.35)</p> <p>b. Türkçede sayılar, sayı grubu dışında, tek kelime veya sıfat tamlaması ile karşılanır. Genellikle ara sayılar sayı grubudur. <i>Bir, beş, on... (kelime)</i> <i>İki yüz, beş bin... (sıfat tamlaması)</i> <i>On bir, doksan iki... (sayı grubu)</i> (s.35)</p> <p>c. Sayı grubunda milyona kadar iki unsur vardır. Milyonlu sayılar üç, milyarlı</p>	<p>Sayı grubu</p> <p>a. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi basamak sistemine göre. Sayılar sondan başa doğru büyür. Küçük sayı sonda bulunur. Sayı isimleri eksiz birleşir. <i>Atmış dört, seksen dokuz...</i> (s.72)</p> <p>b. Kelime grubu halindeki sayılar, sıfat tamlaması veya sayı grubu kuruluşundadır. Genellikle ana sayılar sıfat tamlaması, ara sayılar sayı grubudur. Vurgu, sıfat tamlamasında başta, sayı grubunda sonda bulunur. <i>İki yüz, beş bin... (sıfat tamlaması)</i> <i>On bir, doksan iki... (sayı grubu)</i> (s.72)</p> <p>c. Sayı grubunda milyona kadar iki unsur vardır. Milyonlu sayılar üç, milyarlı sayılar</p>

sayılar dört unsurludur. Her unsur kendi içinde sayı grubu, sıfat tamlaması veya tek kelime olabilir. <i>Yedi yüz / elli: sayı grubu (yedi/ yüz: sıfat tamlaması)</i> (s.35)	dört unsurludur. Her unsur kendi içinde sayı grubu, sıfat tamlaması veya tek kelime olabilir. <i>Yedi yüz / elli: sayı grubu (yedi/ yüz: sıfat tamlaması)</i> (s.72)
ç. Sayı grubu, cümle ve kelime grupları içinde isim ve sıfat görevi yapar. <i>Düşman, altmış dört ceset bırakmış. (sıfat)</i> (s.35)	ç. Sayı grubu, söz dizimi içinde isim ve sıfat görevi yapar. <i>Düşman, altmış dört ceset bırakmış. (sıfat)</i> (s.73)
d. Sayı isimleri ayrı yazılır. (s.36)	-
e. Grubun vurgusu, küçük sayı ismi üzerindedir. (s.36)	d. Grubun vurgusu, küçük sayı ismi üzerindedir. (s.73)

Tablo 12 incelendiğinde sayı grubuna yönelik altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “d” maddesindeki özelliğe yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilmemiştir. Özelliklere yönelik örnek cümlelerde sayı isimlerinin yazımına yönelik örnek kullanıma yer verildiğinden yedi ve sonrasındaki baskılarda bu özellik belirtilmemiş olabilir. Altı ve öncesindeki baskılarda yer verilen “e” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki baskılarda “d” maddesi ile benzerdir.

Tablo 13. Birleşik Fiiller

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Birleşik fiil	Birleşik fiil
A. Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller	A. Bir Hareketi Karşılaman Birleşik Fiiller
B. Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller	A.1. Ana Yardımcı Fillerle Kurulan Birleşik Filler
C. Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller	A.2. Diğer Fillerle Kurulan Birleşik Fiiller
	B. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Tablo 13 incelendiğinde altı ve öncesindeki baskılarda birleşik fiil; bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller ve anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olarak yer almaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda birleşik fiil; bir hareketi karşılayan birleşik fiiller ile bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller olarak ayrılmaktadır. Bir hareketi karşılama ve tasvir etme kelime gruplarının söz dizimi içerisindeki anlam ilişkisi yönünü gösterdiğinden dolayı yedi ve sonrasındaki baskılarda anlam merkezliliği benimsediği görülür. Anlam merkezliliği eserlerine yansıtmış olan Fitrat da birleşik fiillere yönelik verdiği bilgide “İki fiil birbirine eklenerek ikisinin anlamlarından aralarında ‘tek anlam’ ifade eden bir fiil olur: “yaza başladım” gibi. Buna birleşik fiil denir. Birleşik fiilde anlamın ağırlığı birinci fiilde olup ikinci fiilin anlamı onun etkisi altında kalır.” şeklinde belirterek birleşik fiildeki anlamsal özellik üzerinde durmaktadır. Birleşik fiilleri, bildirdikleri anlamlara

göre başlama, yaklaşma, süreklilik, tezlik ve yeterlik filli olarak yer vermektedir. (Fıtrat, 1927; akt. Avcı, 1995:393-399).

Tablo 13.1. Ana Yardımcı Fillerle Kurulan Birleşik Fiillerin Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Birleşik fiil	Birleşik fiil
A. Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller	A. Bir Hareketi Karşılıyan Birleşik Fiiller A.1. Ana Yardımcı Fillerle Kurulan Birleşik Filler
a. Bu birleşik fiillerde isim unsuru başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Yardımcı fiil, anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirir. <i>İsim unsuru+ yardımcı fiil= birleşik fiil</i> <i>Dost+ ol- = dost ol- (s.36)</i>	a. Bu tip birleşik fiillerde “et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-” yardımcı fiilleri kullanılır. Asıl unsur olan isim başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Yardımcı fiil, bir çekim görevi yaparak anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirir. <i>İsim unsuru+ yardımcı fiil= birleşik fiil</i> <i>Dost+ ol- = dost ol- (s.73-74)</i>
b. Bu tip birleşik fiillerin kuruluşuna, “et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-, başla-” fiilleri, yardımcı fiil olarak katılır. “et-, eyle-, kıl-, yap-” fiilleri, geçişli birleşik fiiller; “ol-, bulun-” fiilleri de geçişsiz birleşik fiiller yapar. “başla-” fiili, -mak/-mek’li hareket isimleriyle birleşik fiiller kurar. Bu birleşik fiillerde hareket ismi, yaklaşma eki (-a/-e) taşır. <i>Memnun et-, hasta ol-, kör ol-, var eyle-, mecbur kıl-, yazmış bulun-</i> <i>Kar, geceden beri devam ediyordu. (s.36)</i>	b. En işlek yardımcı fiiller, “et-” ve “ol-” fiilleridir. “yap-, bulun-” fiilleri de sıkça kullanılır. “kıl-” ve “eyle-” fiillerinin ise işlekliği azalmıştır. Memnun et-, hasta ol-, kör ol-, var eyle-, mecbur kıl-, yazmış bulun- <i>Kar, geceden beri devam ediyordu. (s.74)</i>
c. Tek başına kullanılmayan veya kullanıldıklarında asli şekillerini koruyamayan bazı isimler, yardımcı fiile bitişik yazılır. <i>Sabret- (sabr/ sabır)</i> <i>Ona, hastalığımdan pek az bahsederdim. (s.36-37)</i>	c. Tek başına kullanılmayan veya kullanıldıklarında asli şekillerini koruyamayan bazı isimler, yardımcı fiile bitişik yazılır. <i>Sabret- (sabr/ sabır)</i> <i>Ona, hastalığımdan pek az bahsederdim. (s.74)</i>
ç. Bu birleşik fiillerin isim unsuru, bir sıfat-fiil olabilir. Sıfat-fiil “ol-” ve “bulun-” yardımcı fiilleriyle birleşir. <i>Konuşmaz ol- Ocaklar yakılmaz oldu.</i>	ç. Bu birleşik fiillerin isim unsuru, bir sıfat-fiil olabilir. Sıfat-fiil “ol-” ve “bulun-” yardımcı fiilleriyle birleşir. “ol-” un sıfat-fiillerle kurduğu birleşik fiillerde; “-mış/ -miş” ekli sıfat- filler, bitmiş, tamamlanmış

<p>“ol-” yardımcı fiilinin sıfat-fiillerle kurduğu birleşik fiillerde; “-mış/-miş” ekli sıfat- fiiller, bitmiş, tamamlanmış bir hareketi; “-r / -ar / -er” ekli sıfat fiiller devam etmekte olan bir hareketi; sıfat-fiil görevinde de kullanılabilen -yor ekli sıfat-fiiller, yakın geçmişte ortaya çıkan tamamlanmış veya devam etmekte olan bir hareketi karşılarlar. <i>Almış ol-, gider ol-</i> (s.37)</p> <p>-</p> <p>d. Bu birleşik fiillerin her iki unsuru da kelime grubu olabilir. <i>Yardım / edebil-</i> (yardımcı fiil: birleşik fiil) <i>mesut ve bahtiyar / ol-</i> (isim unsuru: bağlama grubu) <i>Pelitlerin bin bir zorlukla tutunduğu bu dik ve kayalık bayırı, irili ufaklı bir yığın dere dilim dilim etmişlerdir.</i> (s.37)</p> <p>e. Grubun vurgusu, isim unsuru üzerindedir. (s.37)</p>	<p>bir hareketi; “-(l)r / -Ar” ekli sıfat fiiller devam etmekte olan bir hareketi; -AcAk ekli sıfat-fiiller niyet halinde ifade edilen bir hareketi; sıfat fiil görevinde de kullanılabilen -yor ekli sıfat fiiller ise, yakın geçmişte ortaya çıkan tamamlanmış veya devam etmekte olan bir hareketi karşılarlar. <i>Ocaklar yakılmaz oldu.</i> (s.75)</p> <p>d. Bu birleşik fiillerde birden fazla isim unsuru bulunabilir. <i>Mutlu, başarılı ol-</i> (s.75)</p> <p>e. Bu birleşik fiillerin isim unsuru kelime grubu olabilir. <i>Pelitlerin bin bir zorlukla tutunduğu bu dik ve kayalık bayırı, irili ufaklı bir yığın dere dilim dilim etmişlerdir.</i> (s.75)</p> <p>-</p>
---	--

Tablo 13.1 incelendiğinde altı ve öncesinde yer alan bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller başlığı, yedi ve sonrasındaki baskılarda bir hareketi karşılayan birleşik fiiller grubunun ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller başlığı adı altında yer almaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer alan “d” maddesindeki özellik altı ve öncesindeki baskılarda yer almamaktadır. Altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “d” maddesindeki özellik, yedi ve sonrasındaki “d” ve “e” maddelerindeki özelliklere denktir. Altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “e” maddesindeki özelliğe yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilmemektedir. Altı ve öncesindeki baskılarda yer verilen “e” maddesindeki özellikte bazı eksik ifadeler yer aldığı için yedi ve sonrasındaki baskılarda bu özelliğe yer verilmemiştir. Çünkü, birleşik fiillerde isim unsuru bir kelime grubu da olabileceği için grubun vurgusu isim unsuru olan kelime grubu üzerinde de olabilir.

Tablo 13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiillerin Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Birleşik fiil	Birleşik fiil
B. Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller	B. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller
a. Bu birleşik fiillerde, ana fiil unsuru başta bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur, -a/ -e/ -ı/ -i/ -u/ -ü/ -ıp/ -ip/ -up/ -üp zarf fiil eklerinden birini taşır. <i>Fiil+zarf fiil eki+ yardımcı fiil = birleşik fiil</i> <i>koş+a+bil = koşabil-</i> (s.37-38)	a. Bu birleşik fiiller, zarf fiil eki taşıyan bir fiil unsuru ile bir tasvir fiilinden kurulur. Ana unsur başta, tasvir fiili sonda bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur -A, -I, -Ip zarf fiil eklerinden birini taşır. <i>Fiil+zarf fiil eki+ yardımcı fiil = birleşik fiil</i> <i>koş+a+bil = koşabil-</i> (s.77)
b. “bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz-” yardımcı fiilleri asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, yaklaşma vb. anlamları kazandırır. <i>Gün doğmayabilir bir daha.</i> (s.38)	b. “bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz-” yardımcı fiilleri asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, yaklaşma vb. anlamları kazandırır. <i>Gün doğmayabilir bir daha.</i> (s.77-78)
c. Bazı birleşik fiillerin birinci unsuru, bir kip eki taşır. Bu kip eki, zarf fiil ekinin yerini tutar. <i>Nice güzellere bağlandım kaldım.</i> (s.38)	c. Bazı birleşik fiillerin birinci unsuru, bir kip eki taşır. Bu kip eki, zarf fiil ekinin yerini tutar. <i>Bir beyaz martı gibi çrpınır durur.</i> (s.78)
-	ç. Bu birleşik fiillerin birinci unsuru bir kelime grubu olabilir. <i>Maviliğin büyüdüğünü ve yaklaştığını yarım yamalak fark ede/ biliyordu.</i> (s.79)
ç. Grubun vurgusu birinci unsur üzerindedir. (s.39)	d. Grubun vurgusu birinci unsur üzerindedir. (s.79)

Tablo 13.2 incelendiğinde altı ve öncesinde yer alan bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller başlığı yedi ve sonrasındaki baskılarda bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller başlığı adı altında yer almaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer alan “ç” maddesindeki özellik altı ve öncesindeki baskılarda yer almamaktadır. Bu özellik diğer maddelerde yer verilen örnek cümlelerdeki kullanımlara da açıklık getirmektedir. Ayrı bir özellik olarak yer verilmesi yedi ve sonrasındaki baskılarda özelliklerin genişletilmiş şekilde yer verilmesindedir. Altı ve öncesindeki baskılarda yer verilen “ç” maddesindeki özellik yedi ve sonrasındaki baskılarda yer alan “d” maddesindeki özellikle benzerdir.

Tablo 13.3. Bir Hareketi Karşılaman Birleşik Fiillerin Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
Birleşik fiil	Birleşik fiil
C. Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller	A. Bir Hareketi Karşılaman Birleşik Fiiller A.2. Bir Hareketi Karşılaman Birleşik Fiiller
a. Bu birleşik fiiller, bir isim ve bir fiil unsurundan meydana gelir. İsim başta, fiil unsuru sonda bulunur. Unsurların biri veya hepsi, kendi sözlük anlamları dışında kullanılır. Bunların bir kısmı deyimleşmiştir. <i>Ölüm kol gezer her yerde.</i> (s.39)	a. Bazı birleşik fiillerde, “ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-” yardımcı fiilleri yerine asıl fiiller kullanılır. “Yol al-, para ye-, boş ver-, baş kaldır-, yol ver-, şehit düş-, kan kustur-, türkü tuttur-, el koy-, diş bile-, yatağa düş-” örneklerinde olduğu gibi bu yapıda yer alan kelimelerden biri veya hepsi ya sözlük anlamlarını kaybetmiş ya da deyimleşmiştir. <i>Ölüm kol gezer her yerde.</i> (s.76)
b. Bu birleşik fiillerin isim unsuru, isim çekim eklerini alabilir. <i>Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi.</i> (s.39)	b. Bu birleşik fiillerin isim unsuru, isim çekim eklerini alabilir. <i>Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi.</i> (s.76)
-	c. Bu birleşik fiillerin bazılarında isim unsuru bir tamlayan ile genişler. Hatta bazen bu genişleme cümledeki bütün kelimeleri içine alabilir. Böyle cümleleri anlam, hem de şekil bakımından ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Annemi yabancı bir toprakta bıraktıktan sonra, <i>İstanbul’a dönmek babamın içine sinmemiş.</i> (s.76-77)
c. Grubun unsurları, kelime grubu olabilir. <i>Yorgun / düşüver-</i> (fiil unsuru: birleşik fiil) <i>Tası tarağı / topl-</i> (isim unsuru: tekrar grubu) (s.39)	ç. Grubun unsurları, kelime grubu olabilir. <i>Tası tarağı / topl-</i> (isim unsuru: tekrar grubu) (s.77)
ç. Grubun vurgusu, birinci unsur üzerindedir. (s.39)	d. Grubun vurgusu, birinci unsur üzerindedir. (s.77)

Tablo 13.3 incelendiğinde altı ve öncesinde yer alan anlamca kaynaşmış birleşik fiiller başlığı yedi ve sonrasındaki baskılarda bir hareketi karşılayan birleşik fiiller başlığı altında bir hareketi karşılayan birleşik fiiller olarak yer almaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “c” maddesindeki özelliğe altı ve öncesindeki baskılarda yer

verilmemektedir. Yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen “c” maddesindeki özellikte belirtilen cümlelerin anlam ve şekil olarak ayrı ayrı değerlendirilmesi yedi ve sonrasındaki baskılarda belirtilen anlam merkezliliği öne çıkarır. Altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “c” maddesindeki özellik, yedi ve sonrasındaki baskılarda “ç” maddesindeki özelliğe benzer iken altı ve öncesindeki baskılarda yer alan “ç” maddesindeki özellik ise yedi ve sonrasındaki “d” maddesindeki özellikle benzerdir.

Tablo 14. Kısaltma Grupları

Kısaltma grupları	Kısaltma grupları
<ul style="list-style-type: none"> • İsnat grubu • Yükleme grubu • Yaklaşma grubu • Bulunma grubu • Uzaklaşma grubu • Vasıta grubu 	<ul style="list-style-type: none"> • İsnat grubu • Yükleme grubu • Yönelme grubu • Bulunma grubu • Uzaklaşma grubu • Vasıta grubu • <i>Eşitlik grubu</i> • <i>Birinci unsuru uzaklaşma hali, ikinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grubu</i> • <i>İkinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları</i> • <i>İkinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları</i>

Tablo 14 incelendiğinde Karahan’ın altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verdiği kelime gruplarına bakıldığı zaman takısız isim tamlamasına, zincirleme isim tamlamasına, ilgi grubuna, iyelik grubuna ve aitlik grubuna yer vermediği görülmektedir.

Takısız İsim Tamlaması:

Tabloya bakıldığında altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki baskılarda takısız isim tamlamasına yer verilmediği görülmüştür. Yer verilmemesi uygun olmuştur. İsim tamlamaları, tamlayan ve tamamlanandan oluşur. Tamlayan ve tamamlanan arasında iyelik ekiyle ilgi kurulur. Fakat tamlayan ve tamamlananın ek almadığı grup ise sıfat tamlaması grubunu oluşturur. Takısız isim tamlaması ayrı bir başlık şeklinde ele alınmamalıdır. Sıfat tamlaması grubunun içerisinde yer almalıdır. Sıfat tamlaması, takısız isim tamlamasına ait özelliği (bir nesnenin neyden yapıldığını) üzerinde taşır. Örneğin; taş duvar tamlaması, takısız isim tamlaması şeklinde alınması doğru bir yaklaşım değildir. Bu tamlama, sıfat tamlaması içerisinde yer almalıdır.

Zincirleme İsim Tamlaması:

Altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki baskılarda zincirleme isim tamlamasına yer verilmemiştir. İki kitapta da verilmemesi doğru olmuştur. Kelime grupları, tek kelime olarak ele alınır. Orada üç isim unsuru yoktur, iki isim unsuru vardır. Aslında zincirleme isim tamlaması diye adlandırılan kelime grubunda iki belirtili isim tamlaması yer alır. Kelime grubu kavramı iki unsurdan meydana gelir. Zincirleme isim tamlamasında üç isim unsurunun gösterilmesi doğru bir yaklaşım değildir.

İyelik Grubu:

Altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki bakılarda iyelik grubu ayrı bir başlık altında ele alınmayıp, iyelik gruplarına isim tamlamaları içerisinde yer verilmiştir. İsim tamlamaları da iyelik grubu da tamlayan ve tamamlanandan oluşur. Her ikisi de iyelik ve ilgi eki alır. İsim tamlamasında, tamlayan isimdir. Fakat iyelik grubunda tamlayan her zaman kişi zamiridir. Bu yüzden iyelik grupları ile isim tamlamaları ayrı başlıklar altında ele alınsaydı daha doğru bir inceleme yapılmış olabilirdi.

İlgi Grubu:

Altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki baskılarda ilgi grubuna yer verilmemiştir. İlgi grubuna kısaltma grupları başlığı altında yer verilmelidir. İki sözcük arasındaki anlam ve işlevin esas alındığı kısaltma gruplarında çoğunlukla ilk sözcükler ikincileri anlamsal olarak tamamlar. İlgi grubunda (örneğin; benim oda) ad tamlamasında olduğu gibi sahiplik bildirme yönünde kullanılmaktadır. Kısaltma grupları adı altında toplanan bu grup çoğunlukla ilk sözcüğün ikincisini anlamsal yönde tamamladığı kabul edilir. Bu sebeple kısaltma gruplarının sınıflandırıldığı kategori içerisinde yer almalıdır.

Aitlik Grubu:

Altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki baskılarda aitlik grubuna yer verilmemiştir. Aitlik grubu, sınıflandırmada ayrı bir grup olarak yer almalıdır. Bu grup, “-ki” aitlik ekinin cümle içerisinde zamir veya sıfat göreviyle kullanıldığı bir gruptur. Bu sebeple, sınıflandırmalarda yer verilmesi gereken bir gruptur.

Tablo 15. Kısaltma Gruplarının Özelliklerinin Karşılaştırılması

Altı ve öncesi	Yedi ve sonrası
<i>Kısaltma grupları</i>	<i>Kısaltma grupları</i>
<ul style="list-style-type: none"> • İsnat grubu • Yükleme grubu • Yaklaşma grubu • Bulunma grubu • Uzaklaşma grubu • Vasita grubu 	<ul style="list-style-type: none"> • İsnat grubu • Yükleme grubu • Yönelme grubu • Bulunma grubu • Uzaklaşma grubu • Vasita grubu • Eşitlik grubu

-
- *Birinci unsuru uzaklaşma hali, ikinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grubu*
 - *İkinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları*
 - *İkinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları*
-

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere Karahan'ın kelime gruplarına yönelik yaptığı sınıflandırmada kısaltma grupları başlığı altında yer alan; isnat grubu, yükleme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu ve vasita grubuna kadar olan kısım altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki basımlarda aynıdır. Fakat yedi ve sonrasında kısaltma gruplarına eşitlik grubu, birinci unsuru uzaklaşma hali eki taşıyan kısaltma grubu, ikinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları ve ikinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları eklenmiştir.

Altı ve öncesindeki baskılarda yer verilmeyip yedi ve sonrasındaki baskılarda yer verilen birtakım özellikler bulunmaktadır. Bunlardan eşitlik grubuna kısaltma guruplarının altında yer verilmesi uygun olmuştur. Eşitlik grubu, kısaltma grubunun özelliklerini eşitlik eki sayesinde “-ca/-ce” karşılamakta ve ilk sözcük ikinci sözcüğü bu eşitlik eki ile anlamsal olarak tamamlamaktadır. Kısaltma grupları, iki sözcükte çekim ekinin kullanımıyla anlam ve işlevin esas alındığı, çoğunlukla ilk sözcüklerin ikincileri anlamsal olarak tamamlamasıyla oluşturulan gruptur. Bu özelliğe eşitlik gruplarında da rastlamak mümkündür. Bazı sıfat tamlamalarında olduğu gibi nitelik (örneğin; güzelce kadın) belirtme özelliği, eşitlik grubu vasıtasıyla yansıtılmaktadır. İlk sözcük ikinci sözcüğü eşitlik eki vasıtasıyla anlamsal olarak tamamlamaktadır. Yedi ve sonrasındaki baskılarda eklenmiş olan “birinci unsuru uzaklaşma hali, ikinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grubu; ikinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları” ayrı özellikler olarak verilmeyip “yükleme, bulunma, yaklaşma, uzaklaşma” grupları altında ele alınsaydı daha uygun bir sınıflandırma olurdu.

Tartışma ve Sonuç

Kelime gruplarına yönelik birçok farklı sınıflandırma söz konusudur. Araştırmacıların kelime gruplarına yönelik yaptığı sınıflandırmalarda en çok tartışılan konular takısız isim tamlaması, zincirleme isim tamlaması, iyelik grubu ve ilgi grubudur. Takısız isim tamlaması Gençan'ın ortaya attığı bir tamlama türüdür. Daha sonra Ergin gibi araştırmacılar takısız isim tamlaması gibi bir tamlamanın olmadığını takısız isim tamlaması olarak kabul edilen grupların aslında sıfat tamlaması olduğu görüşünü savunurlar. Aslında sıfat tamlaması da ayrı bir grup olarak değil isim tamlaması grubunun altında yer alması gereken bir gruptur.

Sıfat grubu hakkında açıklama yapmak gerekirse; “kırmızı elma, iki armut, bu cadde, kibar hareket” şeklinde bir sıfatın bir adı niteleme veya belirtmesiyle oluşturulan

gruptur. Sıfat tamlamaları ad tamlamalarındaki tamlayan ile tamlananın ek almamış halidir. Bu sebeple, ayrı bir başlık şeklinde değil de isim tamlaması grubunun içerisinde yer almalıdır. Türk düşünce sisteminin sondaki unsura yer verdiği önem burada karşımıza çıkmaktadır. Sondaki sözcük ad türünde bir sözcük olduğundan dolayı bu tamlamalara ad tamlaması grubu altında yer verilmelidir.

Zincirleme isim tamlamasından ilk söz eden Tahsin Banguoğlu'dur (Kerimoğlu, 2007:108). *'Türkçenin Grameri'* adlı eserinde Zincirleme ad tamlamasını 'Atdakımının zincirlenmesi" şeklinde belirterek bu konuyu şöyle ifade etmektedir: "Bunlardan kimin halinde olanlar yeniden (Nesi?) sorusunu açarlar ve bir sahip olunanı, tabi olanı, kapsananı gerektirirler. Bunun cevabını katılanı bir ad takımı olan üç hadli ad takımları verir: Hasan'ın kaynının amcası gibi. Aksine, katkılanan bir adtakımı olabilir: komşunun bahçe duvarı gibi. Nihayet katılan ve katkılanan her ikisi ad takımları oluşturabilir: gece bekçisinin kontrol saati gibi. Ya da sonraki adlar teker teker zincirlenirler (Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti temsilcisi). Bunlara zincirleme ad takımları denir" şeklinde açıklamaktadır (Banguoğlu, 2011:338). Ergin ve Karahan gibi araştırmacılar zincirleme isim tamlamasına sınıflandırmalarında yer vermemektedirler. Kelime grupları tek kelime olarak ele alınır. Belirtilen yapıda üç isim unsuru yoktur, iki isim unsuru vardır. Zincirleme isim tamlaması şeklinde adlandırılan kelime grubunda iki belirtili isim tamlaması yer alır.

Diğer tartışma konulardan biri de ilgi gurubuna yöneliktir. Ergin ve Karahan gibi araştırmacılar ilgi grubuna yer vermemektedir. İlgi grubu, iki isimden oluşan ve ilk ismin sonuna getirilen çekim ekinin türüne göre adlandırılan bir öbektir. Bu öbek, ad tamlamalarında olduğu gibi sahiplik bildirme yönüyle öne çıkıp cümle içerisinde bu şekilde kurulduğundan dolayı kısaltma grupları adı altında yer almaktadır (Gökdayı, 2017:13).

Karahan, altı ve öncesindeki baskılar ile yedi ve sonrasındaki baskılarda iyelik grubunu ayrı bir başlık olarak ele almamaktadır. İyelik grubuna isim tamlamaları içerisinde yer vermektedir. İsim tamlamaları, nasıl tamlayan ve tamlanandan oluşuyorsa iyelik grubu da tamlayan ve tamlanandan oluşmaktadır. İsim tamlamalarında da iyelik grubunda da ilgi ve iyelik ekleri yer almaktadır. Ancak isim tamlamasında tamlayan isim olurken iyelik grubunda tamlayan her zaman kişi zamiri olmaktadır. Bu sebeple, iyelik grupları isim tamlamasının içerisinde değil ayrı bir başlık olarak ele alınmalıdır.

Altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki baskılarda Karahan, aitlik grubuna yer vermemiştir. Aitlik grubu, sınıflandırmada ayrı bir grup olarak yer almalıdır. Bu grup, "-ki" aitlik ekinin cümle içerisinde zamir veya sıfat göreviyle kullanıldığı bir gruptur. Bu sebeple, sınıflandırmalarda yer verilmesi gereken bir gruptur.

Söz dizimine yönelik eserler oluşturulurken Türk düşünce sistemini temel alan anlam merkezli yaklaşım esas alınmalıdır. Bu anlayış doğrultusunda eserler ortaya konulurken şekil merkezli yaklaşım da söz dizimi içerisinde yer almalıdır. Ancak söz dizimine yönelik eserlerde asıl yer verilmesi gereken her zaman anlamdır. Karahan, altı ve öncesindeki baskılarında kelime gruplarına yönelik sınıflandırmasında şekil merkezli bir yaklaşım benimsemektedir. Anlam ikinci planda kalmaktadır. Bunu altı ve öncesindeki sınıflandırmasında görüyoruz. Yedi ve sonrasındaki sınıflandırmasında

anlam merkezli bir yaklaşım benimsemektedir. Kelime gruplarının kendi içerisindeki anlam ilişkisini bu eserlerinde yansıtmaktadır.

Karahan'ın kelime gruplarına yönelik yaptığı sınıflandırmada kısaltma grupları başlığı altında yer alan; isnat grubu, yükleme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu ve vasita grubuna kadar olan kısım altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki basımlarda aynıdır. Fakat yedi ve sonrasında kısaltma gruplarına eşitlik grubu, birinci unsuru uzaklaşma hali eki taşıyan kısaltma grubu, ikinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları ve ikinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları eklenmiştir. Eşitlik grubuna kısaltma grubu içerisinde yer verilmesi anlam merkezli yaklaşımın esas alındığının kanıtıdır. Çünkü eşitlik ekinin yer aldığı kelime ikinci kelimeyi anlam ilişkisi yönüyle tamamlamaktadır. Fakat birinci unsuru uzaklaşma hali eki taşıyan kısaltma grubu, ikinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları ve ikinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları ayrı ayrı özellikler olarak verilmeyip “yükleme, bulunma, yaklaşma, uzaklaşma” grupları altında ele alınsaydı daha uygun bir sınıflandırma olurdu.

Öneriler

Kelime gruplarına yönelik farklı görüşler ele alınmış ve Karahan'ın altı ve öncesi ile yedi ve sonrasındaki basımlarında yer verdiği sınıflandırmalar bu farklı görüşler doğrultusunda tartışılmaktadır. Bu tartışmalar sonucunda, kelime gruplarına yönelik anlam merkezli yaklaşıma göre yedi ve sonraki basımlarda farklı bir sınıflandırma oluşturulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz. Kelime gruplarının sınıflandırmasında şekil merkezli yaklaşımın etkisi azaltılmalı ve düşünce sistemine uygun olarak anlam merkezli yaklaşımın etkisi arttırılmak suretiyle yeni sınıflandırma yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Sıfat tamlamaları ad tamlamalarındaki tamlayan ile tamlananın ek almamış halidir. Bu sebeple, ayrı bir başlık şeklinde değil de isim tamlaması grubunun içerisinde yer almalıdır. İyelik grubu da isim tamlamaları içerisinde yer almalıdır. İsim tamlamaları, nasıl tamlayan ve tamlanandan oluşuyorsa iyelik grubu da tamlayan ve tamlanandan oluşmaktadır.

Aitlik grubu, sınıflandırmada ayrı bir grup olarak yer almalıdır. Bu grup, “-ki” aitlik ekinin cümle içerisinde zamir veya sıfat göreviyle kullanıldığı bir gruptur. Bu sebeple, sınıflandırmamızda yer verdik.

İlgi grubu, kısaltma grupları adı altında yer almalıdır. Bu grubun genellikle ilk sözcüğünün ikincisini anlam bakımından yönde tamamladığı kabul edilir. Bu sebeple kısaltma gruplarının sınıflandırıldığı kategori içerisinde yer almalıdır. Anlam merkezli anlayış demek cümlelerin bütününde yer alan anlam boyutu demektir. Kelime grupları da cümleyi tamamlayan tamamlayıcı unsur olduklarına göre cümle içerisindeki anlamın belirginleşmesinde ve kendi özelliklerini belirlemesinde etkin değildir. Bu yaklaşım, şekil merkezli anlayışın yanında anlam merkezli anlayışın da esas alınmasını gerekli görür. Bu nedenlerden dolayı kelime gruplarına yönelik olması gereken sınıflandırma aşağıda belirtilmiştir.

Kelime gruplarına yönelik sınıflandırma şu şekilde olmalıdır:

- 1) Kelime Grupları
 - a) İsim tamlaması
 - Belirtili isim tamlaması
 - Belirtisiz isim tamlaması
 - Sıfat tamlaması
 - İyelik grubu
 - b) Edat grubu
 - c) Tekrar grubu
 - ç) Bağlama grubu
 - d) Unvan grubu
 - e) Birleşik gruplar
 - Birleşik isim grubu
 - Birleşik fiil grubu (F+F, F+İ, Anlam bakımından kaynaşmış fiiller)
 - Birleşik kelimeler
 - f) Sayı grubu
 - g) Aitlik grubu
 - ğ) Fiilimsi grupları
 - İsim fiil grubu
 - Sıfat fiil grubu
 - Zarf fiil grubu
 - h) Kısaltma grupları
 - İsnat grubu
 - Yükleme grubu
 - Yaklaşma grubu
 - Bulunma grubu
 - Uzaklaşma grubu
 - Vasıta grubu
 - İlgı grubu

Kaynakça

- Avcı, Y. (1995). *Fitrat ve Dilciliği*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avcı, Y. (2012). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil-Düşünce Analizi Teorisi*. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi1(3), 1-15.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım.
- Fitrat, A. (1927). *Serf*. Taşkent: Özbekistan Devlet Neşriyatı.
- Gencan, T.N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gökdayı, H. (2017). *Öbekleri Oluşturan Sözcükler Arasındaki Anlam İlişkileri*. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi (14), 1-25.
- Hatipoğlu, V. (1982). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- Karahan, L. (2013). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (1999). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2007). *Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi ile İlgili Kabuller üzerine II (Cümle Öğeleri)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi (20), 119-129.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Ankara: Kuzey gazetecilik matbaacılık.

Extended Abstract

The syntax consists of certain rules in itself. These rules are the reflection of the Turkish thought system. The most important element in the syntax of the Turkish thought system is left to the end. This feature is a product of the Turkish mentality. If words are staged side by side, they form a sentence. If they do not declare a judgment and meet an asset or movement, they form groups of words. The function of words or groups of words varies according to the most important factor, "loading". Different approaches are reflected in the works created for syntax. There are different classifications for word groups in today's grammar books. These classifications are handled in accordance with the shape-centered or meaning-centered understanding. According to the Turkish thought system, investigations should be made in accordance with the meaning-centered understanding. It is not in accordance with the Turkish language structure to conduct studies with only a shape-centered understanding. In the works centered on the shape, the deep structure in the thought structure of the Turkish language is ignored. In the work titled "Syntax in Turkish", the pressures before and after are centered. The seven and subsequent pressures are centered on meaning. The aim of this study is to analyze the work called "Syntax in Turkish" based on a "meaning-centered" approach. Leyla Karahan does not include some groups of words in the prints before and after seven and after. These; No-name-name phrase, chained-name phrase, interest group, possessive group and belonging group. It is true that it does not include a noun phrase without a plug. Completion of nouns should not be treated as a separate title. The adjective clause should be included in the group. It is a correct approach not to include chained noun phrases. The concept of the word group consists of two elements. In the chained noun phrase, three names are shown. This is not the right approach. Karahan gives possessive groups in their names. In the noun phrase, it is the noun completing. In the possessive group, the person who completes is always a pronoun. This group should be treated as a separate title. Karahan did not include the interest group in the prints. The interest group should be included under the title of abbreviation groups. In this group, it is generally accepted that the first word completes the second in terms of meaning. For this reason, it should be included in the category where the abbreviation groups are classified. Karahan did not include the belonging group in these editions either. The belonging group should be included in the classification as a separate group. This group is a group in which the "-ki" belonging suffix is used in the sentence with the pronoun or adjective task. For this reason, it is a group that should be included in classifications. There are some features included in the seven and later editions of the work. One of them is to place the equality group under the abbreviation groups. In abbreviation groups, the meaning and function are based on the use of the suffix in both words. It is a group mostly formed by completing the first words in the meaning sense. It is possible to come across this feature in equality groups. There are many different classifications for word groups. Meaning-centered approach should be taken as basis when creating syntax works. This is because it is an approach based on the Turkish thought system. In the direction of this understanding, the form-centered approach should also be included in the works. However, it is always meaning that the main part of the syntax works should be included. In her first editions, Karahan works with a

shape-centered approach. Meaning remains in the secondary plan. In other classifications, it adopts a semantic approach. It reflects the meaning relation of word groups within themselves in these works. Karahan included the equality group in the abbreviation group. This is proof that the semantic approach is based on. Because the word with the equality suffix completes the second word in terms of the meaning relationship. Meaning-centered understanding means the dimension of meaning in the whole sentence. Word groups are also complementary to the judiciary. Therefore, it is not effective in clarifying the meaning in the sentence and determining its own characteristics. Therefore, the effect of the shape-centered approach should be reduced in the classification of word groups in sentence studies. The effect of the semantic approach should be increased in accordance with the Turkish language thought system. As a result of such an approach, a new classification should be made.

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ader>

ISSN 2651 - 5067

ÇOKANLAMLILIK VE ÇOKANLAMLILIK BAĞLAMINDA AÇ- EYLEMİ

POLYSEMY AND 'OPEN' VERB IN THE CONTEXT OF POLYSEMY

Ceren SELVİ*

* Arş. Gör. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, ceren.ybu@gmail.com, Orcid: 0000 0002 7606 4292

Referans: Selvi, C. (2020). Çokanlamlılık ve Çokanlamlılık Bağlamında Aç- Eylemi. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 39-49.

Gönderilme Tarihi: 20.10.2020

Kabul Tarihi : 23.12.2020

Özet: Çokanlamlılık, Türkçe Sözlük'te "Bir kelimenin birçok anlam bildirme niteliği" olarak tanımlanmaktadır. Dilbilim alanında ise, bir gösterge yani sözcüğün birbiri ile ilişkili birden fazla anlama sahip olması şeklinde ele alınmaktadır. Çok anlamlılığın üzerinde durulması gereken temel noktası, bağlam içerisinde belirlenen bir anlama sahip olmasıdır. Bu çalışmanın temel noktası da bağlamdır.

Çalışmada öncelikle açmak eyleminin tespiti için seçilen eserlerin ilk baskıları üzerinde bir tarama yapılmıştır. Bu eserler 1910 yılından itibaren her on yıllık dilimler içerisinde seçilmiştir. Eserler içerisinde yer alan açmak eylemlerini tespit etmek için {-An} sıfat-fiil eki kullanılmıştır. Çünkü {-An}sıfat-fiil eki, eylemlerin kullanım sıklıklarının belirlenmesinde açık ve net sonuçlar vermektedir ve ayrıca {-An}sıfat-fiil eki aynı zamanda kelime grupları ve yan cümlecik oluşturma yapısına sahiptir.

Seçilen 11 edebî eser içerisinde *açmak* eylemi toplamda 23 cümlede karşımıza çıkmıştır. Tespit edilen bu 23 cümle içerisinde, kullanılan eylemler bağlam açısından ele alındığında içlerinden 5 cümlede yeni anlam belirlenmiştir.

Çalışmanın temel amacı, bağlam açısından tespit edilen yeni anlamların dile kazandırılması ve dilde kullanılan ve var olan bu yeni anlamların sözlüklere girmesini sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Çokanlamlılık, Bağlam, Eylem

Abstract: Polysemy is defined in the Turkish Dictionary as "the quality of a word to convey many meanings". In the field of linguistics, it is considered as an indicator, that is, the word having more than one related meanings. The main point of polymorphism is that it has a meaning determined within the context. The main point of this study is context.

In the study, firstly, a scan was made on the first editions of the works selected for the determination of the verb of opening. These works have been selected from every decade since 1910. The adjective-verb suffix {-An} was used to identify the verb of opening in the works. Because {-An} adjective-verb suffix gives clear and net results in determining the frequency of use of verbs, and also {-An} adjective-verb suffix also has a structure of word groups and clause forming.

The verb of opening within 11 selected literary works appeared in 23 sentences in total. When the verbs used in these 23 sentences are considered in terms of context, a new meaning was determined in 5 sentences among them.

The main purpose of the study is to bring new meanings determined in terms of context to the language and to enter these new meanings used and existing in the language into dictionaries.

Keywords: Polysemy, Context, Verb.

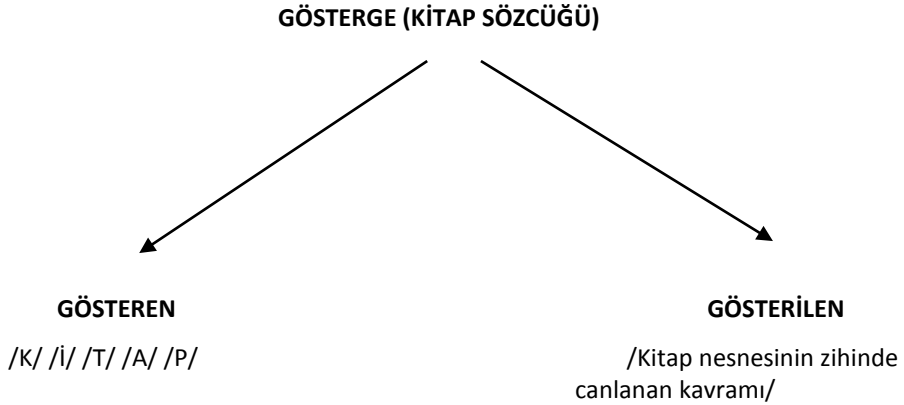
1. Giriş

Dil adı verilen kavram, sonu olmayan bir evrendir ve kendi içerisinde çok geniş bir kavram alanına sahiptir. Bunun bir sonucu olarak da dil üzerine yapılan çalışmalar çok geniş bir temel üzerine yerleşmektedir.

Dilin anlam ile olan ilişkisi oldukça önemlidir. Çünkü dil, bireyin dış dünyayı anlama ve anlamlandırma penceresidir. Bu yönüyle dil, insanın yaşama nedenini oluşturan özgün bir alandır. Bunun bir sonucu olarak anlambilim çalışmaları, dilin öz yapısıyla ve aslı işlevleriyle en fazla ilişkili olan çalışmalardır.

Sözcüklerin yapı ve anlam ilişkileri insanın var olduğu tarihlerden bu yana üzerinde çalışılmış ve bireyin merak alanını içerisine almıştır. Anlam, dilbilim alanı içerisinde Saussure tarafından temelleri atılan göstergebilim ile iç içedir. Göstergebilim dil dışı ve dil içi göstergeleri ele alan bilim dalıdır. Dil içi göstergeler incelenirken sözcükler birer gösterge olarak kabul edilir. Göstergebilim, her bir göstergenin sahip olduğu anlam alanı ve biçimsel alanı inceler. Göstergebilimde sözcük *gösterge*dir, sözcüğü oluşturan sesler *gösterendir*, sözcüğün sahip olduğu anlam alanı *gösterilendir* ve sözcüğün dış dünyada karşılık bulduğu nesne ise *gönderge*dir. Bunu şöyle bir örnek ile açıklamak mümkündür:

Kitap sözcüğünü göstergebilimsel bakış açısı ile incelediğimiz zaman;

Şekil1 : Kitap sözcüğünün göstergebilimsel şeması

Kitap sözcüğünü oluşturan sesleri art arda söylediğimiz veya duyduğumuz zaman oluşan sözcük, gösterenin **gösteren** yönünü, bu sözcüğü duyduğumuz zaman anlam verdiğimiz (zihnimizde canlanan kavram) ise gösterenin **gösterilen** yönünü meydana getirir. Gösteren ve gösterilenin bir araya gelmesi ile de **gösterge (sözcük)** oluşur. Gösterenin dış dünyada karşılığı olan nesne ise **gönderge** terimi ile karşılanmaktadır. Saussure tarafından temelleri atılan Yapısal Dilbilim tarafından dil içi gösterge sistemi bu şekilde özetlenebilir.

Genel tanımı ile gösterge dizgelerini inceleyen bilim dalına göstergebilim adı verilir. Vardar'ın tanımına göre; "Genel olarak başka bir şeyin yerini alabilecek özelliğe sahip kendi dışında bir şey gösteren her tür nesne, varlık ya da olgu; dilsel bir gösterenle bir gösterilenin birleşmesinden ortaya çıkan birimdir. Dil bir göstergeler dizgesidir" (Vardar, 2002: 106).

"Göstergebilim daha geniş ve daha yalınlaştırılmış bir anlatımla, insanın, içinde yaşadığı dünyayı anlamasını sağlayacak bir model geliştirir. Çevresini anlamaya çalışan herkes zaten bir ölçüde bir "gösterge avcısı"dır. Daha fazla bir çabayla bu anlama süreci yöntemli bir biçime dönüştürülebilir. Bu yöntemi sağlayacak olan da göstergebilimdir." (Rifat, 2014: 23).

Göstergebilimin üzerinde durduğu çözümlenme sonucunda gösterenin/sözcüğün anlamı üzerinde de çözümlenmeler önem kazanmıştır. Gösterenin anlam yönünü oluşturan gösterilen terimi dış dünyada var olan soyut ya da somut bir nesnenin/kavramın kazandığı anlam üzerinde durur. Gösterenin anlamını çözümleyebilmek için anlambilim alanında önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu noktada anlamın ne olduğunu anlamak önemlidir.

Anlam kavramı, disiplinler arası bir kapsama sahiptir. Bunun temel sebebi insanın var oluşunu anlamlandırma çabasıdır. Bu çaba insanın meydana getirdiği eserlere de yansımıştır. Terim ve dil bilgisi sözlüklerinde anlam ile ilgili olarak; "Dil biriminin iletildiği düşünce; gösterenin temsil ettiği kavram; toplumsal uzlaşımlara dayalı, dil ve

düşüncenin yorumlanış biçimi; dil, duygu ve düşüncelerin bağlama uygun kavranılması; tasarım; düşünce; içerik; göstergelerin diğer göstergeler ile bağlantılı olarak zihinde oluşturduğu kavramlardan her biri” tanımları yapılmıştır (İmer-Kocaman-Özsoy, 2013: 26; Rifat, 2013: 5; Karaağaç, 2013: 115; Bayar, 2006: 36; Çotuksöken, 2012: 23; Vardar, 2002: 18; Korkmaz, 2017: 71).

Bir sözcüğün anlamının meydana gelmesi için temelde anlamlandırma gereklidir. Anlamlandırma ise “bağlam”a bağlıdır. Bağlam, sözcüğün cümle ve metin içerisinde kullanılabilen doğru anlamının seçilmesini sağlar. Sözcüklerin sahip oldukları birden fazla anlam içerisinden hangisinin kullanılacağı bağlam sayesinde seçilir. Berke Vardar bağlam ile ilgili şunları söyler:

“Yalın bir örnek ele alarak diyebiliriz ki kırmızı sözcüğünün değerleri, bunun da sonucu olarak kullanımları dilde turuncu, pembe, erguvan vb. terimlerin bulunmasına bağlıdır. Bu türlü terimler yoksa kan, ay, mandalina ayrımsız kırmızı sayılır. Sözcüğün değerlerini belirleyen, dilin durumudur. Bu değerler de söylemde bir kullanım alanı belirleyen bağıntı olanaklarından başka bir şey değildir.”(Vardar, 2002: 34).

Anlamın en temel ögesi bağlamdır. Bağlam olmadan anlamın ne olduğu tespit edilemez. Bir sözcüğün değer kazanabilmesi tümcedeki diğer sözcüklere göre mümkündür. Bağlam, anlamın temel kaynağıdır. Bir göstergenin, anlam bütünlüğü içerisinde ele alınmasını ve anlamlandırılmasını sağlar.

Ünlü düşünür Wittgenstein, *Philosophical Investigations* adlı tanınmış yapıtında ‘sözcüğün anlamı, onun dil içindeki kullanımınıdır.’ der (Çetin-Yiğit-Karlı, 201: 1369). Burada anlamla ilgili önemli bir nokta üzerinde durularak, anlamın kullanıma bağlı olduğu belirtilmektedir. Gerçekten hiçbir sözcük sözlükte iletişim amacıyla kullanılmaz. Sözcükler sözlükte belirgin olmayan temel, yan anlamlarıyla bulunur. Anlam, kullanımda belirginleşir (Çetin-Yiğit-Karlı, 201: 1369).

“Giraud’a göre sözcüklerin anlamları yoktur, kullanımları vardır. Konuşma ve söylem sırasında bize iletilen biçimiyle anlam, sözcüğün aynı bağlamdaki diğer sözcüklerle kurduğu ilişkilere bağlıdır. Bu görüş Saussure’ün değer kavramının, göstergenin dildeki diğer biçimlerle kurduğu ilişkinin bir sonucudur.” (Vardar, 2002: 34).

Bağlamın temeli çok anlamlı göstergelere dayanmaktadır. Bağlamdan söz edebilmek için göstergenin birden fazla anlama sahip olması gerekmektedir. Bir göstergenin çok anlamlı sayılabilmesi için de tek bir gösterene bağlı birden fazla gösterilene ihtiyaç vardır. Buradaki önemli nokta ise bu gösterilenler arasında anlam birleşimleri bulunmalıdır. Çalışmamızda ele aldığımız aç- eyleminin Türkçe Sözlük’te 27 anlamı bulunmaktadır. Bu madde başı gösterge çok anlamlı bir sözcüktür.

Doğan Aksan’ın çokanlamlılık ile ilgili verdiği tanım oldukça önemlidir. “Çokanlamlılıkta gösterge temel anlamını yitirmeden yan anlamlar kazanmaktadır. Zaman içinde bunlar unutulabildiği gibi yeni yan anlamlarla daha da zenginleşebilmektedir .” (Aksan, 2016: 90).

Zeynep Korkmaz, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde “çok anlamlı” maddesini “Bir kelimenin temel anlamı yanında, temel anlamı ile ilgili yeni kavramları da karşılar

durumda olması niteliği” (Korkmaz, 2017: 106) olarak tanımlar. Aynı eserin, “çok anlamlılık” maddesinde “Bir kelimedede temel anlamla bağlantılı birden çok anlamın bulunması; bir kelimenin anlam gelişmesi yoluyla, asıl anlamı ile olan ilişkisini kaybetmeden yeni anlamlar kazanması.” (Korkmaz, 2017: 107) tanımı verilmiştir.

İNCELEME

Aç- Eylemi

Aç- eylemi, Türk dilinin en eski kullanıma sahip eylemlerinden birisidir ve aynı zamanda günümüz Türkçesinde de sıklıkla kullanılan eylemlerdendir. *Türkçe Sözlük 'te yer alan anlamları şu şekildedir:*

1. –i Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek
2. –i Engeli kaldırmak
3. –i Sarılmış, katlanmış, örtülmüş veya iliklenmiş olan şeyleri bu durumdan kurtarmak
4. –i Bir şeyi, bir yeri oyarak veya kazarak çukur, delik oluşturmak
5. –i Tıkalı bir şeyi bu durumdan kurtarmak
6. –i Alanını genişletmek
7. –i Birbirinden uzaklaştırmak
8. –i Yarmak
9. –i Düğümü veya dolaşmış bir şeyi bu durumdan kurtarmak
10. –i Bir toplantıyı, etkinliği başlatmak
11. –i Bir kuruluşu, bir iş yerini işler duruma getirmek
12. –i Bir aygıtı, bir düzeneği çalıştırmak
13. –i Alışverişi başlatmak
14. –i Rengin koyuluğunu azaltmak
15. –i Yakışmak, güzel göstermek
16. –i Ferahlık vermek
17. –i Beğenmek
18. –i Bir konu ile ilgili konuşmak
19. –i Avunmak veya danışmak üzere söylemek, içini dökmek
20. –i Satranç, poker vb. oyunları başlatmak
21. nesnesiz Yapmak, düzenlemek
22. nesnesiz Ayırmak, tahsis etmek
23. –i Görünür duruma getirmek
24. nesnesiz Bulutların dağılmasıyla gökyüzü aydınlanmak
25. nesnesiz, mecaz Geçit sağlamak
26. –i, mecaz Sıkılganlığını, utangaçlığını gidermek
27. –i, eskimiş Savaşla almak, fethetmek

Türkçe Sözlük'te yer alan anlamlarda da görüldüğü üzere, **aç-** eylemi Türkçenin çokanlamlılığa sahip eylemlerinden bir tanesidir. Bir eylemin yalın hâliyle bunca farklı anlamda kullanımının tespit edilmiş olması, Türkçede eylemlerin yalın olarak veya diğer sözcüklerle bir araya gelerek geçici ya da öznel de olsa yeni bağlam anlamlarına son derece açık olduğunu göstermektedir. TDK Türkçe Sözlük'te yer almayan ve

bağlamda ortaya çıkan yeni anlam ve kullanımlar, ilgili eserde geçtiği cümle içerisinde verilmiş ve kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmiştir.

Yeni ve Farklı Anlamlar

1. *Karakulak zadelerin mükellef konağında gözlerini dünyaya açan Numan Şerif Bey, bütün ömrü boyunca hesapsız bir refah içinde yaşamış, elli beş yaşlarında, gerçekten bir erkek güzeliydi.*

(OK-CEM, 38)

Aç- eylemi, Orhan Kemal'in Cemile adlı eserinde, **gözlerini dünyaya aç-** şeklinde kullanılmıştır. TDK Türkçe Sözlük'te yer alan anlamlar içerisinde böyle bir anlam veya anlam çaları yer almamaktadır. Bu cümlede bağlama uygun olarak "**Doğmak, dünyaya gelmek**" anlamı karşımıza çıkmaktadır. Burada bir deyim anlamı karşımıza çıkmıştır ve tespit edilen bu yeni anlam ile **aç-** eyleminin yeni bir bağlamı karşımıza çıkmaktadır.

2. *"Delikanlı başlarına bunca belayı açan o uğursuz kara paraya lanet etti."*

(İOA-PKA, 89)

Aç- eylemi, İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası adlı eserinde, **bela aç-** şeklinde kullanılmıştır. TDK Türkçe Sözlük'te yer alan anlamlar içerisinde böyle bir anlam veya anlam çaları yer almamaktadır. Bu cümlede bağlama uygun olarak "**Sıkıntı çıkarmak, sorun yaratmak**" anlamı karşımıza çıkmaktadır. Tespit edilen bu yeni anlam ile **aç-** eyleminin yeni bir bağlamı karşımıza çıkmaktadır.

3. *"... anlaşmadan sonra hakkında çıkartılan dedikodulardan yorulup bıkmış olan Baltacı Mehmet Paşa'ydı ve payitahta dönerken o yıllarda sık sık başkaldırarak yönetime gailleler açan Arap ve Kürt beylerinin tenkili için Karadeniz'i doğudan dolaşarak yolunu uzatmak zorunda kalmış, görevini yerine getirmiş her sorumluluk..."*

(İP-BÖİA, 288)

Aç- eylemi, İskender Pala'nın Bâbil'de Ölüm İstanbul'da Aşk adlı eserinde, **gailleler aç-** şeklinde kullanılmıştır. Türkçe Sözlük'te yer alan anlamlar içerisinde bu cümlede geçen anlam vb. bir karşılık yer almamaktadır. Bu cümlede bağlama uygun olarak "**Sıkıntı çıkarmak, sorun yaratmak**" anlamı karşımıza çıkmaktadır. Tespit edilen bu yeni anlam ile **aç-** eyleminin yeni bir bağlamı burada tespit edilmiştir.

4. *"-Ne oldu, diye kendi kendine soruyor, gözümü açan açana..."*

(RHK-SK, 112)

Aç- eylemi, Refik Halit Karay'ın Sonuncu Kadeh adlı eserinde, **gözümü aç-** şeklinde kullanılmıştır. TDK Türkçe Sözlük'te yer alan anlamlar içerisinde böyle bir anlam veya anlam çaları yer almamaktadır. Bu cümlede bağlama uygun olarak "**Fark edilmeyi**

sağlamak, uyarılmak, anlaşılmayı kolaylaştırmak” anlamı karşımıza çıkmaktadır. Tespit edilen bu yeni anlam ile **aç-** eyleminin yeni bir bağlamı karşımıza çıkmaktadır.

5. “-Doğrusu şu: Başına bu **derdi açan** Şehriban değildi; seksüel bir gençlik krizi geçiriyordun, ...”

(RHK-SK, 138)

Aç- eylemi, Refik Halid Karay’ın Sonuncu Kadeh adlı eserinde, **dert aç-** şeklinde kullanılmıştır. TDK Türkçe Sözlük’te yer alan anlamlar içerisinde böyle bir anlam veya anlam çaları yer almamaktadır. Bu cümlede bağlama uygun olarak **“Fark edilmeyi sağlamak, uyarılmak, anlaşılmayı kolaylaştırmak”** anlamı karşımıza çıkmaktadır. Tespit edilen bu yeni anlam ile **aç-** eyleminin yeni bir bağlamı karşımıza çıkmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmanın genel amacına uygun olarak verilerin elde edildiği kaynak eserlerde **aç-** eylemi –*An sıfat-fiil eki* alan kullanımlarıyla tespit edilmiş ve her bir kullanım anlamı tek tek değerlendirilmiştir. TDK Türkçe Sözlük’te yer alan anlamıyla kullanılan cümleler elenmiştir. TDK Türkçe Sözlük’te yer almadığı düşünülen ve bağlama uygun olarak ortaya çıkan yeni anlamlar veya anlam çaları değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda **aç-** eyleminin Türkçe Sözlük’teki anlamlarına katkı sayılabilecek yeni, özgün ve farklı beş bağlam anlamı tespit edilmiştir.

Taradığımız eserlerde **aç-** eylemi 23 cümlede karşımıza çıkmıştır. Bu cümlelerden 18’i sözlükte yer almaktadır. Diğer 5 cümle içerisinde de bağlama dayalı olarak yeni anlamlar tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunda Türkçe’de çokanlamlılık vb. anlam olaylarının çokluğu görülmüştür. Bir sözcüğün birden fazla gösterilen ile karşılanması hem dilde ekonomi yasası ile hem de anlam zenginliği ile ifade edilebilir. Türkçe de alt anlam, üst anlam, çok anlam vb. anlam olaylarını sıklıkla karşımıza çıkaran bir dildir.

Taranan Eser Listesi ve Kısaltmalar

OK-CEM: Orhan Kemal, *Cemile*, 1961; **HNZ-BS:** Halide Nusret Zorlutuna, *Beyaz Selvi*, 1945; **HRG-KYABI:** Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, 1958; **PS-SK:** Peyami Safa, *Sözde Kızlar*, 1938; **MŞE-AK:** Memduh Şevket Esendal, *Ayaşlı ve Kiracıları*, 1934; **RHK-SK:** Refik Halid Karay, *Sonuncu Kadeh*, 1965; **YK-ÇE:** Yaşar Kemal, *Çakırcalı Efe*, 1972; **LT-BKÇM:** Latife Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları*, 1984; **İOA-PKA:** İhsan Oktay Anar, *Puslu Kıtalar Atlası*, 2015; **İP-BÖİA:** İskender Pala, *Bâbil’de Ölüm İstanbul’da Aşk*, 2016; **YK-SOG:** Yekta Kopan, *Sakın Oraya Gitme*, 2016.

Kaynakça

- Aksan, D. (2016). *Anlambilim*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Bayar, N. (2006). *Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, M., Yiğit, M., Karlı, E. (2011). Dilde Anlam ve Bağlam (s. 1368-1372). *1st International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics*, May 5-7 2011, Sarajevo.
- Çotuksöken, Y. (2012). *Türkçe Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, S. (2013). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (Eylül 2013). *Anlam*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Rifat, M. (2014). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları-1, Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2014). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları-2. Temel Metinler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2014). *Göstergibilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergibilim Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Extended Abstract

Polysemy is defined in the Turkish Dictionary as "the attribute of expressing many meanings of a word". In the field of linguistics, it is considered as an indicator, that is, the word having more than one related meanings. The main point of polymorphism is that it has a meaning determined in context. The main point of this study is context.

In the study, firstly, a scan was made on the first editions of the works selected for the determination of the verb of opening. These works have been selected from every decade since 1910. The adjective-verb suffix {-An} was used to identify the verb of opening in the works. Because {-An} adjective-verb suffix gives clear results in determining the frequency of usage of verbs, and also {-An} adjective-verb suffix also has the structure of word groups and clause forming.

The verb of opening it among 11 selected literary works appeared in 23 sentences in total. Among the actions used in the context in 23 sentences, new meanings that are not in the Turkish Dictionary were determined in 5 sentences.

The main purpose of the study is to reveal the differences in meaning that exist in the language but may change according to the context in which it is used, and to reveal new meanings that are not included in the dictionary although they are used in the language.

The concept called language is an endless universe and has a wide range of concepts within itself. As a result of this, studies on language are placed on a very broad basis.

The relationship of language with meaning is very important. Because language is an individual's window to understand and make sense of the outside world. In this respect, language is a unique field that constitutes the reason for human life. As a result of this, semantics studies are the studies most related to the essence and essential functions of the language.

The structure and meaning relationships of words have taken into the curiosity field of the individual, which has been studied since the history of human existence. What the meaning is intertwined with the semiotics founded by Saussure in the field of linguistics. Semiotics is the science that deals with non-linguistic and intra-linguistic signs. When examining intra-linguistic signs, words are indicators. Examines the meaning and formal area of each sign. In semiotics, the word is the sign, the sounds that make up the word are the signifier, the meaning field that the word has is the signified, and the object that the word finds correspondence in the external world is the referent. It is possible to explain this with an example as follows:

If we examine the word book with a semiotic perspective, we can see that the sounds that make up the word book constitute the direction of the word sign that is formed when we say or hear it repeatedly, and the concept sign that we make sense when we hear this word, that is, the concept sign that comes to life in our minds. With the combination of the signifier and the signified, the sign, the word, is formed. The object that corresponds to the sign in the outside world is covered by the term referent. The

intra-linguistic sign system can be summarized in this way by Structural Linguistics, founded by Saussure.

With its general definition, it is the science that examines the sign systems. According to Vardar's definition; "In general, any object, entity or phenomenon that indicates something other than itself, capable of replacing something else; It is the unit that emerges from the combination of a linguistic signifier and a signifier. Language is a system of signs "(Vardar, 2002: 106).

"Semiotics develops a model that will enable people to understand the world in which they live, with a broader and simpler expression. Anyone who tries to understand his environment is already to some extent an "indicator hunter". With more effort, this understanding process can be transformed into a methodical form. It is semiotics that will provide this method. " (Rifat, 2014: 23).

As a result of the analysis emphasized by the semiotics, analyzes on the meaning of the indicator / word have gained importance. The term shown, which forms the meaning aspect of the sign, emphasizes the meaning gained by an abstract or concrete object / concept existing in the external world. Important studies are carried out in the field of semantics in order to analyze the meaning of the indicator. At this point it is important to understand what the meaning is.

The concept of meaning has an interdisciplinary scope. The main reason for this is the effort to make sense of human existence. This effort is also reflected in the works created by man.

In order for the meaning of a word to occur, meaning is essential. Signification depends on "context". Context allows choosing the correct meaning of the word that can be used in the sentence and text. Which of the more than one meanings words have to use is chosen by the context.

The most fundamental element of meaning is context. Without context, it cannot be determined what the meaning is. It is possible for a word to gain value according to other words in the sentence. Context is the main source of meaning. It enables an indicator to be handled and given meaning within the integrity of its meaning.

"According to Giraud, words do not have meanings, they have uses. The meaning, as it is conveyed to us during speech and discourse, depends on the relationships the word establishes with other words in the same context. This view is a result of Saussure's concept of value, the relationship of the sign with other forms of language. " (Vardar, 2002: 34).

The context is based on poly-meaning indicators. To be able to speak of context, the indicator must have more than one meaning. In order for an indicator to be regarded as polygonal, more than one signifier is needed based on a single sign. The important point here is that there should be combinations of meaning between these shown. The hunger-verb we discussed in our study has 27 meanings in the Turkish Dictionary. This headline indicator is a very meaningful word.

"Sign in multiplicity gains connotations without losing its basic meaning. Over time, these can be forgotten and become even richer with new connotations. " (Aksan, 2016: 90).

Zeynep Korkmaz gives the definition of "The basic meaning of a word, as well as the quality of meeting new concepts related to its basic meaning" (Korkmaz, 2017: 106) in its very meaningful article in the Dictionary of Grammar Terms. In the same work, in the polymorphism item, "Finding more than one meanings related to the basic meaning in a word; a word gains new meanings through the development of its meaning without losing its relationship with its original meaning. " (Korkmaz, 2017: 107) gave its definition.

In line with the general purpose of this study, in the reference works given at the beginning of the study, the opening-verb-An adjective-verb suffix was determined by using the field and each usage meaning was evaluated individually. The sentences used literally in the TDK Turkish Dictionary have been eliminated. New meanings or meaning players that were not considered to be included in the TDK Turkish Dictionary and emerged in accordance with the context were evaluated. As a result of the evaluations made, five new, original and different context meanings that can be considered as a contribution to the meanings of the opening-verb in the Turkish Dictionary were determined. These meanings are as follows: "Being born, born; To cause trouble, to create problems; To be noticed, to be warned, to facilitate understanding "

In the works we searched, the opening-verb appeared in 23 sentences. 18 of these sentences are in the dictionary. In the other 5 sentences, new meanings were determined based on context. With this study, it is aimed to present new and original meaning areas to Turkish vocabulary and to draw attention to the very meaningful and contextual structure of Turkish.

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ader>

ISSN 2651 – 5067

SÖZLÜ İLETİŞİM BECERİLERİNİN GELİŞİMİNDE RADYO OYUNLARININ KULLANIMI ÜZERİNE KURAMSAL BİR ÇALIŞMA

THE THEORETICAL STUDY ON THE USE OF RADIO PLAYS IN THE DEVELOPMENT OF VERBAL COMMUNICATION SKILLS

Ali GÖÇER*

*Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü,
gocerali@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6880-2611

Akife KURT**

** Türkçe Öğretmeni, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora
Öğrencisi, akifekurt93@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2875-8406

Referans: Göçer, A., Kurt, A. (2020). Sözlü İletişim Becerilerinin Gelişiminde Radyo Oyunlarının Kullanımı Üzerine Kuramsal Bir Çalışma. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 50-67.

Gönderilme Tarihi: 24.11.2020

Kabul Tarihi : 23.12.2020

Özet: Sözlü iletişimin iki ayağını teşkil eden dinleme ve konuşma, günlük hayatın her alanında etkin bir biçimde kullanılan dil becerileridir. Bu itibarla öğrenme ortamlarında dinleme ve konuşma amacına uygun çalışmaların kullanılması, öğrencilerin dil sanatlarına hâkim olmasını kolay hale getirmektedir. 1936-1940 yılları arasında döneme damgasını vuran “radyo tiyatrosu, mikrofonda tiyatro, radyofonik piyes, radyofonik oyun, sihirli kutu” adıyla bilinen radyo oyunları, esas olarak “ses, diyalog, efekt, müzik” gibi unsurları barındırıyor olması yönüyle öğrencilerin dinleme ve konuşma beceri ve alışkanlıklarını edinmesi ve geliştirmesi bakımından etkili bir kültür-sanat faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda

edebiyat, tiyatro gibi değerleri içinde barındırması ve temelinin oyuna dayanması ona özgün bir nitelik kazandırmıştır.

Bu çalışmanın amacı, sözlü iletişim becerilerinin geliştirilmesinde radyo oyunlarının kullanımına, işlevine işaret etmektir. Çalışmanın içeriğinde sözlü iletişim becerileri, radyo oyunlarının tarihi seyri ve özellikleri hakkında bilgi verilmiş ve radyo oyunlarının Türkçe derslerinde dinleme ve konuşma becerilerini geliştirmek için bir araç olarak kullanılabileceği yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dinleme becerisi, konuşma becerisi, sözlü iletişim, radyo oyunu.

Abstract: Listening and speaking, which are two pillars of verbal communication, are language skills that are effectively used in all aspects of daily life. In this respect, the use of listening and speaking studies in learning environments makes it easy for students to master the language arts. The radio plays known as "radio theater, theater on microphone, radio drama, radio phonic play, magic box" that left their mark on the period between 1936-1940, are evaluated as an effective culture and art activity in terms of acquiring and developing habits, mainly because they contain elements such as "sound, dialogue, effect, music", students' listening and speaking skills. At the same time, the fact that it contains values such as literature and theater and its foundation is based on play has given it a unique quality.

The aim of this study is to point out the use, function of radio plays in the development of verbal communication skills. In the content of the study, information was given about verbal communication skills, the historical course and characteristics of radio plays, and recommendations were made that radio plays could be used as a tool to improve listening and speaking skills in Turkish lessons.

Keywords: Listening skill, speech skill, verbal communication, radio play.

1. Giriş

İnsan, bilmeye ihtiyaç duyan meraklı bir varlıktır. Çevresindeki olay ve olguları sorgulaması, bilgiye ulaşmasına kapı aralamıştır. Değişen dünyada bilginin artması ve hızla yayılmasının bir sonucu olarak bilgiyi paylaşma ihtiyacı doğmuştur. "Çünkü denilebilir ki tüm yaşam olgusu, bir bakıma, 'bilgi alışverişi' üzerine dayalı bir 'bildirişim' işlemidir" (Başkan, 1988: 13).

İletişim, en genel anlamıyla, bir birey ya da bir gruptan diğer(ler)ine sözel olarak veya kitle iletişim araçları yoluyla enformasyon aktarımını ifade eder (Giddens, 2008: 631). İletişim, bilginin paylaşımı üzerine inşa edilmiş bir kavram olup "insanların dış dünyayı algılayarak iç dünyalarında anlamlı iletilere dönüştürdükleri ve bu anlamlı iletileri de dış dünyayla paylaştıkları dinamik bir süreçtir. Bu sürecin devamlılığı ise dile dayanmaktadır" (Yalçın ve Şengül, 2007: 749). 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında "öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenmiştir" (MEB, 2019: 4). Programda "Yetkinlikler" başlığı altında yer alan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin belirlediği sekiz anahtar yetkinlikten birini ana dilde iletişim oluşturmaktadır. Ana dilde iletişim, "kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme

ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde etkileşimde bulunmaktadır.”

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programının önceki yıllarda oluşturulmuş programlara kıyasla iletişimi daha fazla ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu durum, programın “Özel Amaçlar” bölümünde şöyle ifade edilmektedir:

Türkçe Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır (2019: 8).

İletişim; yazılı, sözlü ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleşmektedir. İnsanların günlük hayatta en çok kullandığı iletişim türü, sözlü olmaktadır. Vardar (2007: 44), “konuşucuyla dinleyici arasında bildirici alışverişi; karşılıklı bildiri aktarımı bildirim eyleminin çift yönlü görünümü” ifadesiyle konuşma ve dinleme becerilerine dikkat çekerek iletişimin sözlü yönüne işaret etmiştir. Dinleme; anlama, anlamlandırma, yordama gibi çeşitli zihinsel boyutları içeren çok yönlü bir kavramdır. Nitekim Karagöl (2019: 95-96), literatürde dinlemeye yönelik tanımlardan hareketle dinlemenin özelliklerini “sözlü iletişim süreci, psikolojik bir süreç, mesajı zihinsel süzgeçten geçirme işi, karşı tepkide bulunabilme yeteneği, etkileşimsel süreç, beyinsel, dil bilimsel, anlamsal ve pragmatik işlemleri barındıran bir süreç, aktif bir süreç, yeniden oluşturma süreci” olarak belirtmiştir. Konuşma ise duygu ve düşüncenin zihinde tasarlanmasının ardından dinleyiciye sözlü olarak iletilmesidir. Demirel (2005: 90), konuşmanın fiziksel, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal niteliği olmak üzere dört temel özelliği olduğundan söz etmiştir. Özbal (2019: 122), bu nitelikleri şöyle açıklamaktadır:

Konuşmanın fiziksel ve fizyolojik nitelikleri daha çok konuşmanın sesin oluşumu ve yayılmasıyla ilgilidir. Konuşmanın psikolojik niteliği ise konuşanın zihinde tasarladığı duygu ve düşüncelerin dışarıya aktarılması sürecini, diğer ifadeyle konuşmanın bireyselliğini ifade etmektedir. Konuşmanın toplumsal niteliği de sosyal yaşamda ve toplumsal ilişkilerde kurduğumuz iletişimi ifade eder.

Kitle iletişim araçları; gazete, dergi, radyo, televizyon vb. araçları kapsayan oldukça geniş bir kavramdır. 20. yüzyıldan itibaren kullanımının yaygınlık kazandığı kitle iletişim araçları, hayatın her alanında önemli bir role sahip olmuştur. Kaplan (2019: 3), kitle iletişim araçlarıyla günümüz insanının kişisel, sosyal ve mesleki yaşam akışı içinde bilgi paylaşma (iletişim) ihtiyacının karşılanmasında önemli olduğunun altını çizmiştir. Kitle iletişim araçlarından biri olan radyo, sözlü iletişimin yoğun olarak kullanıldığı araçların başında gelmektedir. Radyonun özellikle 1936-1940 yıllarında rağbet görmesi, haberlerin sunumu yanında farklı formatların oluşumuna da zemin hazırlamıştır. Bu yıllarda müzik programlarının, radyo tiyatrolarının baş göstermesi radyoda kültür sanat faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlamıştır. Dolayısıyla radyo, hem bilgilendirici hem de eğlendirici yönüyle halka ulaşmıştır.

Radyonun içerdiği program formatlardan biri olan radyo oyunları, “radyonun olanakları ve sınırları içerisinde, radyonun malzemeleri kullanılarak yazılan ve oynanan özgün bir oyun türü” (Ayvaz, 1986: 100), kültür sanat örneğidir. Bu oyunlar, ülkemizde yerel ve ulusal radyolarda yer bulmuş, insanlar tarafından ilgi görmüştür. Öyle ki radyo oyunları, bünyesinde barındırdığı ses, efekt, müzik, diyalog gibi unsurlardan ötürü “sihirli kutu, radyofonik piyes, mikrofonda radyo” olmak üzere farklı şekillerde adlandırılmıştır. Teknolojinin gelişmesine ve farklı araçların kullanım sahalarının artmasına rağmen radyo yayınları varlığını sürdürmektedir. Bu yayınların büyük çoğunluğu müzik ve haber üzerine gerçekleşmektedir. Bununla beraber Spotify, SoundCloud, You Tube Music gibi farklı platformlarda radyo oyun kayıtlarının yer aldığı, radyo oyunlarının seslendirilmeye devam edildiği görülmektedir. Bahsi geçen durumlar ışığında bu oyunların değerini yitirmediği fark edilmektedir. Sonuç olarak radyo oyunlarının eğitsel yönü ve sözlü iletişimdeki gücü, ana dilde eğitim sahasında kullanılabilmesi ve sözlü iletişim becerilerini geliştirebileceği fikrini geliştirmiştir.

1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, sözlü iletişim becerilerinin geliştirilmesinde radyo oyunlarının kullanılabilirliğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada “Temel İletişimsel Beceriler, Sözlü İletişimde Araçtan Ötesi: Radyo Oyunu” ana başlıkları altında sözlü iletişim becerileri, radyo oyunlarının tarihi seyri, özellikleri ve örnekleri hakkında kuramsal bilgilere yer verilmiş; radyo tiyatrolarının Türkçe derslerinde dinleme ve konuşma etkinliklerinde tercih edilmesine ilişkin önerilerde bulunulmuştur. Eğitim ve kültür ögesi olan radyo oyunlarının dinleme ve konuşma etkinliklerinde kullanılabilmesi, çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

2. Temel İletişimsel Beceriler

“Günümüz dünyasında insanların çevresi ile etkileşim içerisinde olmadan yaşamlarını devam ettirebilmeleri mümkün değildir. İnsanlar arası etkileşimde kişinin ifade gücü ve ifade edileni kavrama yeteneği önemlidir” (Göçer, 2020a: 110-111). İnsanoğlunun donandığı yetilerden biri olan iletişim; yazılı veya sözlü biçimleri bulunan anlama ve anlatmaya dayalı bir mekanizmadır. “İletişim sürecini etkin bir biçimde kurma, sürdürme ve bundan bir doyum elde edebilmesi için” (Erigüç ve diğerleri, 2013: 46) dil becerilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sözlü iletişimi oluşturan “konuşma ve dinleme, kişilerin çevresindeki insanlarla iletişim kurmalarını, etkileşim içerisine girmelerini sağlayan temel becerilerdir” (Göçer, 2020a: 111). Ergenç (2000: 43) de “konuşucunun amacı ve sezdirmeleri dinleyicinin çıkarımlarının toplamıdır” sözleriyle konuşmacı ve dinleyici arasındaki etkileşim boyutuna değinmiştir. İletişimde dinleme ve konuşmanın ne kadar önemli olduğu Ailes’in (1987) tanımında şöyle vurgulanmaktadır: “İletişim, dinleme, analiz etme ve konuşma olmak üzere üç aşamada ele alınan bir süreçtir” (akt. Cihangir, 2004: 8). “Konuşabilmek, her şeyden önce seslerin algılanmasını gerektirmektedir. Bu da ancak seslerin duyulması ve anlaşılmasıyla ilgilidir. Öyleyse konuşabilme öncelikle duymayı ve anlamayı sağlayan beyin alanının bağlantısını gerektirir” (Kurt, 2008: 32). Buna bağlı olarak dilin temelinde dinleme vardır. Dinleme, birçok dil becerisinin kaynağı olduğu gibi konuşmanın da ana kaynağıdır. Konuşma, dinlemeyle entegre

haldedir. Nitekim konuşma eğitimi, dinleyerek kazanılır. “Şöyle ki konuşma, anlamak istediklerimizin söze dönüştürülmesi, dinleme de söze dönüştürülenlerin anlaşılıp kavranmasıdır. Bu bağlamda her ikisi de sese, seslerin kullanım ve algılanmasına bağlıdır. Konuşma ve dinleme arasındaki bu ortaklığa sessel dil adı verilir” (Özdemir, 1994’ten akt. Üstündağ, 2010: 285).

Konuşma modelinde konuşanların en az iki kişi olduğunu ifade eden Evliyaoğlu (1973: 63), iletişim sürecini şu sözlerle açıklamaktadır:

Konuşma halinde bu iki kişi (ya da kişiler, kitleler) hem kaynak (verici) hem de dinleyici (alıcı) durumundadırlar. Bu halde ilk konuşan kaynak (K1), ilk alıcıya (A1)’e aktarmak istediği düşüncüyü (bildiri, mesaj) konuşma dili ile şifreleyerek ve iletişim kanallarına yükleyerek (ses, mimik, jest ile) varsa verici araçlara (telefon, radyo, televizyon mikrofONU, kamera) yoksa doğrudan doğruya dinleyicilere yöneltilir. Alıcı (A1), (K1)’in kodladığı şifreyi kulak, hoparlör, ekran aracılığıyla çözerek bildiri almaya ve anlamaya yönelir ve cevap vermek üzere bir karşı kaynak (K2) durumuna dönüşür. Böylece cevabını (ya da karşı bildiri) aynı yollarla kodlayarak bu kez alıcı (A1) haline geçen öteki tarafa iletir.

“Konuşma ve dinleme becerilerimiz insanlığın temelini oluşturdukları halde bu temelini ilköğretimdeki çoğu eğitim etkinliklerine yansıtılmadığı görülmektedir” (Yangın, 2002: 46). Gerek dinleme gerekse konuşma öğrenme alanları, okuma ve yazma kadar gündeme gelmemektedir. Bu iki öğrenme alanının okula gelmeden önceden kazanılmış olması, kişinin eğitildiği, etkili ve doğru dinleme-konuşma becerilerine sahip olduğunu göstermez. Etkili ve doğru dinleme-konuşma becerisi, geliştirilmeye ihtiyaç duyulan becerilerdir. Bu öğrenme alanlarına gerekli özveri ve bilinçle yaklaşılmadığı takdirde toplumsal bir varlık olan insan, iletişim problemleri yaşayacaktır. Bu noktada Göçer (2020b: 26), ilkökul ve ortaokullarda verilen dil eğitiminin bu iki becerinin birlikte ve birbirini bütünleyen bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Toplumda dinleyen, dinlediğine ilişkin çıkarımlarda bulunabilen, özgün bir dille konuşabilen, konuşmalarında şiir, vecize, atasözü ve deyim gibi söz hazinesinden yararlanabilen bireylerin yetiştirilmesi bir iletişim dersi olan Türkçe ile mümkündür.

Bir Sözlü İletişim Becerisi Olarak Dinleme

“Söz söylemek nasıl büyük bir sanatsa söz anlamak da öyle büyük bir sanattır. Hele söylenenden bir şey anlamak değil, söyleyen ne diyorsa yalnız onu anlamak, ondan başka bir şey anlamamak, anlamak sanatının en yüksek basamağıdır” (Baltacıoğlu’ndan akt. Doğan, 2011: 6). “Dili anlamak, dili gerçekten kullanmaktan önce gelir (William, 1973: 152; akt. Demir, 2020: 418). Anlamanın temeli olan dinlemeye ilişkin çeşitli tanımlar yapılmıştır. Calp (2010: 161), dinlemeyi “işitilenlerin ön bilgilerle karşılaştırılarak zihinsel ve bilinçli bir çaba ile anlamlandırılması”; Taşer (2000: 214), “konuşmada ileri sürülen düşünceleri anlamak, yorumlamak, değerlendirmek, organize etmek, aralarındaki ilişkileri saptamak ve belleğimizde saklamaya değer bulduklarımızı seçip ayırmak” şeklinde tanımlamıştır. İlgili tanımlar, dinlemenin bilinçli gerçekleştiğini ve zihinsel süreçlerin kullanımıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

“Dinleme süreci, bireyin seslerin ve konuşma örüntülerinin farkında olmasıyla ve bunlara dikkat etmesiyle başlar; belli işaretleri tanınması ve hatırlanmasıyla sürer ve anlamlandırmasıyla son bulur” (Karabay, 2005: 25). Dolayısıyla bu süreç bilinçli bir faaliyeti gerektirir ki bu yönüyle işitmeden farklıdır. Çünkü bireyler, dinleme ile işittiklerini içselleştirmektedir. Bu ifadelerden hareketle dinleme için sesin zihinde demlemesi denilebilir. Kingen (2000; akt. Doğan, 2007: 5), dinleme sürecindeki unsurları “algılama, dikkati yoğunlaştırma, anlamlandırma ve hatırlama (cevaplama)” şeklinde ifade etmiştir:

- Algılama: Sesli uyarınları ve sözsüz iletişim sinyallerini fark etme.
- Dikkati Yoğunlaştırma: Dinlenen şeye odaklanma.
- Anlamlandırma: Duyulan sesli uyarınlı anlam ve yorumlama.
- Hatırlama (Cevaplama): Tepki verebilmek için sesli uyarınlı bellekte saklama.

“Dört temel dil becerisi içinde dinleme ve konuşma becerisinin belki de en büyük şansızlığı bu becerilerin çocuklar tarafından okula başlamadan önce belirli bir düzeyde edinilmiş olmasıdır (Anderson, 1960; akt. Doğan, 2011: 15). Bir anlama yolu olan dinleme “çocuk zihnen olgunlaştığında bilinçli bir çaba harcamadan edindiği yahut dinleme yetisinin diğer becerilerin yanı sıra yan beceri olarak zaten kazanıldığı varsayılmıştır. Bugünse çocukların ne büyümeyle ne de gelişigüzel tesadüfi deneyimlerle bu beceriyi öğrenemediği görülmektedir” (Furness, 1956: 33; Tidyman ve Butterfield, 1959: 58; akt. Uysal, 2014: 103). İlköğretim ve ortaöğretim çağındaki çocukların dinleme becerisini hayat boyu geliştirmeleri gerektiği sonucuna varılabilir. Ünalan’ın (1999: 67) “Başka bir insanı onu kendi değer yargılarına göre derinden anlamayı sağlayacak bir biçimde dinlemek için ne tür bir eğitim ya da öğrenim gördünüz?” sorusu, dinlemenin hem öğrenilen hem de öğretilen bir beceri olduğunu onaylar niteliktedir.

Kalaycı ve Temur (2005: 55), dinlemenin bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle öneminin arttığına aşağıda yer alan sözleriyle değinmiştir:

Günümüz dünyasının bilimsel ilerlemelerle baş döndürücü bir hızla gelişmesi ve buna paralel olarak insanın dört bir taraftan gelen mesaj bombardımanı altında olduğu düşünüldüğünde dinleme becerisinin etkili ve verimli bir şekilde kullanmasının büyük bir önem kazandığını söyleme gerekliliği ortaya çıkar. Teknolojik gelişmelerle birlikte hızla artan elektronik iletişim ve görsel medyadaki gelişmeye rağmen dil becerileri, özellikle de dinleme, insanların iletişim becerilerinin temelini oluşturmaya devam edecektir.

Öğrencilerini iyi birer dinleyici olarak yetiştirmek isteyen öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Yaratıcı güç, öğretmenin elindedir. Öğretmen, güncel olanı takip etmeli, farklı eğitim araçları kullanmalı ve öğrenciyi süreçte aktif kılmalıdır. Tasarladığı öğretim ortamı; şarkılarla, türkülerle, şiirlerle bezenmeli ve öğrencileri Türkçe dinleme lezzetini tatmaya fırsat tanımalıdır. Bu sayede dinlediklerine/izlediklerine ilişkin tahminde bulunan, dinlediklerini/izlediklerini anlamlandıran, sorgulayan, eleştiren üstbilişsel becerisi gelişmiş bireyler yetişebilir.

Bir Sözlü İletişim Becerisi Olarak Konuşma

“İnsanı yeryüzündeki diğer varlıklardan tamamen ayıran, insana özgü en temel özelliklerden biri olan dil, barındırdığı beceriler içinde kendini en çok konuşma becerisiyle yansıtmaktadır” (Demir, 2010: 415). Kirk ve Gallagher (1989), konuşmayı motor aktiviteler ve bilişsel süreçlerin ürünü, sesin sistematik üretimi (Özgür, 2006: 6); Baltacıoğlu (1938), ifade pedagojisi; Vanlı (1994: 24) nefesi sesli ya da sessiz olarak ağzımızda biçimlendirip belirli dil bilimsel örüntüler şeklinde sunma yöntemi; Sever (2004: 19) zihinsel gelişim, kişilik oluşumu ve toplumsal ilişkilerin bir yansıtıcısı olarak tanımlamaktadır. İfadelerden anlaşılacağı üzere konuşma, bireysel, zihinsel ve toplumsal yönü olan bir beceridir.

Ses, telaffuz, kelime hazinesi, konuşma dinamiği ve üslubun oluşması bir sürecin ürünüdür. Onan (2010: 532-533), anlamlı ve mantıklı cümleler kurmanın sol yarım kürede; cümlelere duygu kazandıran vurgu, tonlama ve ezgi gibi parça üstü birimlerin ise sağ yarım kürede gerçekleştiğini dile getirmiştir. Güneş (2007: 95) ise konuşma sürecinde amacın, yöntemin, konunun ve sınırlarının belirlendiğini ifade ederek bilgilerin seçimi sırasında zihinsel işlemlerin kullandığından söz etmiştir. Ona göre “bu işlemler sıralama, sınıflama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme, analiz-sentez yapma ve değerlendirmedir. Bu işlemler sonucunda düzenlenen bilgiler cümlelere, kelimelere, hecelere ve seslere dökülerek aktarılmaktadır” (Güneş, 2007: 95).

Konuşma becerisi, aile yardımıyla kazanmaktadır. Bu durum, “okula geldiğinde belirli bir düzeyde konuşabilen öğrencinin konuşmayı bildiği kabul edilerek bu beceri göz ardı edilebilmekte ya da ikinci plana itilebilmektedir. Toplumumuzun geleneksel aile yapısı da çocukların konuşmasına pek müsaade etmemekte, sınıf ortamında disiplini sağlamak amacıyla öğrencilerin gerektiğinden fazla konuşmalarına izin verilmediği durumlar olabilmektedir” (Sağlam ve Doğan, 2013: 48). Halbuki toplumsal bir varlık olan insanın konuşmasını engellemek; bilme, sorgulama ve paylaşma ihtiyacını baltalamakla eşdeğerdir. Bu ve buna benzer davranışlarda bulunmak ilerleyen yıllarda konuşamayan, çaresiz, özgüveni düşük, içine kapanık bireylerin artmasına yol açabilir.

Konuşma, gelişen ve değişen bir iletişim davranışıdır. “Eğitilmiş bir ses tonu ile ses, hece, sözcük ve tümce gibi dil birimlerinin tam hakkını veren, tümce ve sözcük vurgularını doğru yapan, konunun duygu ve düşünce yönlerini sesiyle ayıran, konuşma içeriğinin anlamını yaptığı duraklarla aydınlatan, bedensel devinim, jest ve mimik gibi öğeleri konuşmaya katarak sözün anlamını güçlendiren konuşma becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesi öncelikle Türkçe öğretiminin sorumluluğudur” (Sever, 2004: 23). Konuşma eğitimi süresince beceriyi içselleştirmek amacıyla ders içeriği; çeşitli uygulamalar ve etkinlikler yoluyla zenginleştirilmelidir. “Bilinmelidir ki konuşma bir sanatsa, konuşma eğitimi vermek de bir sanattır. Öğretmenlik ise konuşmaktan çok konuşturmak sanatıdır (Kavcar ve diğerleri, 2005: 58).

3. Sözlü İletişimde Araçtan Ötesi: Radyo Oyunu

“Toplumsal bir varlık olan insanın en önemli özelliklerinden birisi de bilgi, beceri ve deneyimlerini yeni kuşaklara iletme ihtiyacını duymasıdır. Kitle iletişim araçları, bu iletişim ihtiyacına yönelik çalışmaların sonucudur” (Turan, 2015: 8). Kitle iletişim

araçlarından biri olan radyo, “halkı eğlendirmek, haber vermek özelliğinin dışında eğitim amaçlı olarak da kullanılmaktadır” (Turan, 2015: 8). Radyolarda eğlendirmek ve eğitmek amaçlı halkın gözdesi haline gelen radyo oyunu, “çeşitli roman ve öykülerden radyoya uyarlanan veya doğrudan radyo için yazılmış otuz ya da kırk dakikalık tek bölümden oluşan oyunlardır. Başından sonuna değin belirli bir bütünlük gösteren ve dramatik aksiyon öğelerini taşıyan programın Türkiye radyolarındaki adıdır” (Kars, 1993: 278).

Radyo Oyununun Tarihi Seyri

“20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren haberleşme teknolojisinin hızla gelişmesi, radyo, televizyon başta olmak üzere basın, öncekinden daha farklı bir yapıya ulaşmasına neden oldu ve özellikle sözlü ve görüntülü basın, bütün dünyayı insanların oturma odalarına soktu” (Toffler, 1992; akt. Doğan, 2007: 2). Dünyada radyo üzerine ilk deneme yayınları 1920’li yıllarda başlamıştır. Dünyadaki gelişime paralel olarak “Türkiye’de radyo yayınları ilk kez 1927 yılında başlar” (Karadağ, 1976: 163). “İstanbul’daki ilk deneme yayınlarından birisi, İstanbul Büyük Postanesinin kapısı üzerine yerleştirilen vericiyle müzik dinletilerek yapılmıştır” (Arslan, 2010: 22). “1963 yılına gelindiğinde radyo ile deneme eğitim yayınları başlamıştır. Okullara dayalı radyo yayınlarına ise 1964-1965 öğretim yılında geçilmiştir. 1966-1967 öğretim yılında ise faaliyetler daha da genişletilerek okullara ve yetişkinlere yönelik ders programları Türkiye radyolarından yayınlanmaya başladı” (Turan, 2015: 9).

Bir kitle iletişim aracı olan radyo, kültürümüzün parçasıdır. Radyo tarihi dönemler içinde farklı roller üstlenmiştir. Kimi zaman insanlara haber, reklam ve eğitim programlarıyla bilgi verdiği gibi kimi zaman da müzik ve kültür programlarıyla eğlendirmiştir. Radyonun eğitme ve eğlendirme işlevine yönelik program formatlarından birisi radyo oyunudur ve “Türkiye radyolarında yayınlanan ve en çok dinlenen programlardan biri olma özelliği taşımaktadır” (Kars, 1993: 274). Cankaya (1997: 112), bu program formatı için “tiyatronun radyoya taşınmış hali olmadığı gibi, televizyon oyunlarının da radyoya uyarlanması değildir” ifadelerini kullanmaktadır. Radyo oyunları radyo formatına özgü bir program türü, kültür-sanat faaliyetidir. Radyo oyunu için farklı isimlendirmeler yapılmıştır. Bunlardan bazıları “radyo oyunu, radyo tiyatrosu, mikrofonda tiyatro, radyofonik piyes, radyofonik oyundur” (Arslan, 2010: 1).

Radyolarda yayınlanan ilk radyofonik oyun ile ilgili çeşitli söylemler mevcuttur. “Lord Asa Briggs, 16 Şubat 1923’e Shakespear’in klasiklerinden bazılarının BBC’de yayınlandığını söylese de genellikle Richard Hugs’un *A Comedy of Danger* adlı 15 Ocak 1924’te yayınlanan oyununun ilk radyo oyunu olduğu kabul edilmektedir” (Crook, 1999: 6, akt. Cankaya, 2011: 7). Özdemir (2017: 6-7), Türkiye’de ilk radyo oyunlarının Şehir Tiyatrosu’nda yayınlanan mikrofona için hazırlanan temsillerle başladığını belirtmiştir. “1926-1936 yılları arasında Ankara ve İstanbul’daki tiyatro toplulukları aracılığı ile haftada bir ya da iki kez yayınlanan radyo oyunları, Başvekalet Matbuat Umum Müdürlüğü döneminde düzenli bir hal almıştır” (Arslan, 2010: 34). Sözlü yayının önemli bir parçası olan radyo oyunları, “radyonun millileştirilmesinden itibaren özellikle de 1940’larda altın çağını yaşadı” (Ahıska, 2005: 155). “Radyo Çocuk Kulübü, 12 Şubat 1941’de program yayınlamaya başladı. Ulusal nitelikli konularla birlikte ünlü

kişilerin yaşamları, 'Pinokyo' örneği uluslararası klasikler işleniyor, diziler yapılıyordu. Açılan yarışmalarda kazanan yetenekli birçok çocuk, iyi bir diksiyon eğitiminden geçirilirdi. Oyunlarda rol verilirdi. Onların pek çoğu ülkemizin önde gelen tiyatro sanatçıları oldu" (Özdemir, 2017: 7).

"1940-1960 arasında devletin radyo yönetimindeki etkinliği daha fazla artmıştır. Bu yıllarda kültür ve sanata ilişkin yayınlar içinde radyo tiyatrosu programlarının oranı da yükselmiştir. 1940-1960 yılları içinde radyo tiyatrosunun oranı yaklaşık %50-%80'dir" (Kocabaşoğlu, 1980: 23). Kocabaşoğlu'na (1980: 236) göre, "Radyo Çocuk Kulübü 1941-1944 tarihleri arasında radyo tiyatrosu program türünde o zamanın söyleyişle *temsiller* yayınlamıştır. Bu temsiller, ulusal nitelikli ünlü kişilerin yaşamlarını aktaran temsiller olduğu gibi *Pinokyo* gibi uluslararası klasiklerden oluşan dizi temsillerdir. Üç yıl içinde Radyo Çocuk Kulübü'nde 104 radyo çocuk oyunu yayınlanmıştır. Bunların bir kısmı şiirli, şarkılı, bir masalı anlatan radyo çocuk oyunlarıdır". 1959 yıllarında da radyo tiyatroları severek takip edilen bir program türüydü "ancak bu dönemde radyo oyunları; konu, amaç ve içerik açısından yetersiz görülerek eleştirilere uğramıştı" (Cankaya, 2011: 8). 1964 yılına kadar önemini korumaya devam eden radyofonik oyunlar, "*Perde Arkası, Mikrofondada Tiyatro, Pazar Temsili, Sahneden Mikrofonta, Devamı Yarın Akşam, Devamı Yarın Sabah, Pazar Tiyatrosu, Mikrofon 13 ve Tatil Tiyatrosu* gibi birçok program adı altında yapılmıştır. 1970'li yıllarda haftada iki gün yaklaşık bir saat, Arkası Yarın Pazar günleri dışında her gün 20 dakika olarak yayınlanıyordu. Çocuk dinleyicilere yönelik olarak hazırlanan Çocuk Bahçesi programları cumartesi ve pazar hariç her gün 15 dakika olarak yayınlanıyordu" (Cankaya, 2011: 9).

1980'li yıllardan sonra Türkiye'nin içindeki siyasi durum ve toplum içindeki huzursuzluk, yayıncılığı etkilemiştir. Nitekim bu dönemlerde TRT Kurumu tarafından radyo tiyatrosuna ilgi azalmıştır. Günümüzde çoğunluk yapılan müzik odaklı yayınlar, bu durumun bir göstergesi olabilir. 2000'li yıllardan itibaren teknoloji hızla gelişmiştir. Bu gelişimle beraber birbirinden farklı teknolojik uygulamalar hayatımızda yer etmiş ancak radyolar, tarihimizden tamamen silinmemiştir. Bunun yanı sıra bilgisayar ve mobil destekli "Spotify, You Tube Music, SoundCloud " gibi uygulamalarla radyo tiyatrosu geleneği devam etmiştir.

Radyo Oyununun Özellikleri

Radyo, olgu ve olayları haber vermek dışında edebiyat, drama, müzik gibi farklı sanat dallarıyla etkileşim içerisine girerek ve kültürel eylemlerin tanıtımında ve yaygınlaşmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Bu gelişmeler, radyo tiyatrosunu dinleyici karşısına çıkmıştır. "Diyaloglar şeklinde yazılmış, konuşmaya dayalı, zıtlıkların çatışmasıyla gelişen, içinde olay zenginliği bulunan edebi türlerin radyo ve televizyon tekniğinden yararlanılarak seriler, diziler, tek oyunlar, skeçler, sinema filmleri, dramatik belgeseller biçimlerinde radyo ve televizyona uyarlanmasıyla gerçekleştirilen yapıtlar" (Aziz, 2002: 188) olan radyo oyunları vasıtasıyla gerek dünya edebiyatı gerekse Türk edebiyatının birçok eseri yediden yetmişe herkese ulaştırılmıştır. Orhan Ayhan, bir röportajında "Radyo oyunu, bir edebiyat yayınıdır" (Fisunoğlu, 2020) diyerek radyo tiyatrolarının sanatsal yönüne işaret etmiştir.

Kars (1993: 275-277), radyo oyunun özelliklerine değinmiş ve zaman zaman tiyatro oyunu ile arasındaki farklardan söz etmiştir:

- Radyo oyunlarının, görülmeyen tiyatro özelliği vardır. Temel göstergesi sestir. Olayı ya da konuyu aktarmada diyaloglar (karşılıklı konuşmalar), büyük önem taşır. Konunun pekiştirilmesinde müzik, efekt gibi öğelerden yararlanılır.
- Radyo oyunları zaman ve mekânlar sınırlı değildir. Zamanla sınırlı değildir; çünkü yalnızca müzik ve efekt yardımıyla istenilen zamana geçilebilir. Bugünden geçmişe, geçmişten bugüne; yazdan kışa, kıştan yazı müzik ve efektlerle kolayca dönülebilir. Mekânla sınırlı değildir; çünkü müzik ve efektle istenilen mekân yaratılabilir. Mekân, izleyicinin algılamasına bağlıdır.
- Tiyatroda, izleyici oyuncularla aynı atmosfer içindedir. Radyo oyunu izleyicisi ise; oyuncunun gövdesindeki değil; yalnız sesindeki tonlamadan etkilenir. Oyuncu ile radyo aracılığıyla ilişki kurar.
- Tiyatroda oyun bir-iki yıl gibi uzun süre oynanabilir. Radyo oyunu ise bir kez sunulur. Ancak aradan birkaç yıl geçtikten sonra yeniden yayınlanabilir.
- Radyo oyunu, stüdyoda oynanır. Daha doğru bir deyimle seslendirilir ve banda kaydedilir. Gereğinde yanlışlar ve beğenilmeyen yönleri tekrar tekrar düzeltilir. Efekt ve müziklerin eklenmesiyle kurgulanır. Bu aşamadan sonra değiştirilmesi olanaksız ise de aynı oyunun istenildiği kadar yeniden yayınlanabilmesi olanaklıdır.
- Tiyatro oyunun izlemek için bilet almak, belirli bir mekâna (salona), yani oyunun oynandığı yere gitmek gereklidir. Ancak radyo oyunun izlenme mekânı serbesttir. Radyo alıcısının bulunduğu herhangi bir mekânda izlenebilir. Oyun, sanki izleyicinin bulunduğu yerde oynanmaktadır. Kişinin evinde, işyerinde, arabasında, mutfağında... Böylece her yaşta, her kültür ve eğitim düzeyinden oluşmuş veya oluşan geniş kitleye ulaşabilir.
- Radyo oyun süresi ile yayın süresi eş zamanlıdır.
- Radyo oyununda diyaloglar kısadır. Uzun tiradlara yer verilmez.

Dinleme ve Konuşma Becerilerinin Geliştirilmesinde Radyo Oyunu

Dil, keşfedilmeyi ve özümsemeyi bekleyen bir olgudur. Onu, yalnızca ders kitaplarıyla sınırlandırmak sahip olduğu doğaya aykırı düşer. Dil eğitiminin gerçekleşeceği öğretim ortamları, dilin özümselebileceği ve içselleştirilebileceği zenginlikte olmalıdır. “Bu sürecin önemini bilen her öğretmen çalışmalarını, öğrenciyi merkeze alarak düzenlemesi ve etkinliklerini davranış değişikliği amacıyla çeşitlendirmesi gerekmektedir” (Göçer, 2008: 8).

Radyo tiyatrosu için “söyleşimsel metin” ifadesi kullanılabilir. Söyleşimsel metin, bir yazınsal anlatım biçimi olmanın yanında ses ve eyleme dönüştürme işlevi mevcuttur. Radyo oyunlarının metinleri, dinlenmek üzere yazılmıştır. “Bu tip metinler karşılıklı konuşmaya dayalı, en az iki kişinin bir arada olmak zorunda olduğu, karşılıklı olarak bilgi alışverişinde bulunulan metinlerdir” (Tiryaki, 2013: 82).

Üç ayaklı bir mumluk gibi değerlendirilebilecek olan radyo tiyatroları, sahip olduğu ses, diyalog ve efekt gibi unsurlar sayesinde sözlü iletişimin gelişimi için etkili bir uygulama alanı yaratır. Çalışlar'a (1995: 517) göre "Durumu, olayı, mekânı ve zamanı aktarmada diyaloglar, sahne oyunlarından daha değerlidir. Radyo oyunlarındaki bütünlük dinleyicinin oyunu ve eylemi zihninde, hayal gücünde algılanmasına ve kavramasına bağlıdır." Özdemir'e (2017: 5) göre, onun sayesinde dinleyiciler "kendince hayalinde biçimlendirdiği, şekillendirdiği oyun kahramanlarını, türlü kişilikleri, zamanları, mekânları, manzaraları yalnız sesle var edebiliyor, algılıyordu. Kendini türlü aşkların, olayların, savaşların, depremlerin, güzelliklerin ortasında bulabiliyor ya da gözlerinin önüne getirebiliyordu". Radyo oyunlarında dinleyici ve konuşmacı yüz yüze gelmiyor olsa bile hareket, tavır ses vasıtasıyla dinleyiciye iletilir. Böylece dinleyici, konuşanın ses, vurgu ve tonlamasından hareketle tavırlarını hayal eder ve verilmek istenen mesajı algılayabilir. Çünkü "dinleme, canlı ve dinamik bir faaliyettir. Muhakeme, mukayese, analiz ve yorumlama, dinleme faaliyeti boyunca sürekli değişerek gerçekleşir. Konuyu, akışı içerisinde, birikimler eşliğinde takip etmek yoğun bir zihin faaliyetini gerektirir" (Çifçi, 2001: 173).

'Sihirli kutu' ya da 'esrareniz kutu' gibi farklı şekilde isimlendirilen radyo oyunlarında kullanılan kelimeler, sözlü iletişimin hazineleridir. "Kelimeler konuşma aracılığıyla anlama giydirilen elbiseler olarak düşünülürse bir kişinin diğer kişiyle bildirişimde bulunması, kendi zihninde var olan anlamların kelimeler aracılığıyla karşısındaki kişinin zihnine yerleştirilmesiyle gerçekleşir" (Demir, 2010: 416). Dinleme ve konuşma becerileri, birbirine sıkı sıkıya bağlı olması sebebiyle konuşma becerisinde kullanılacak olan radyo oyunları, dinleme becerisini; dinleme becerisinde kullanılacak olan radyo oyunları, konuşma becerisini etkiler. Arıkan'a (2011: 101) göre "dinleme becerisi, tiyatral faaliyetler içerisinde de gevşeme ve güven gerektiren oyunculuk yeteneği olarak tanımlanır". Temeli dramaya dayanan radyofonik oyunlar, öğrencilerin kendini etkili ve farkında olarak ifade etmesine yardımcı olabilir. Çalışmalar sırasında "katılımcı (öğrenci) beden dilini kullanarak ve taklit ederek canlandırmalarla anlatımını zenginleştirir. Ayrıca drama etkinlikleri öğrencilere yaşamlarında karşılaşılabilecekleri farklı durumlar için de deneyim kazandırır. Böylece her öğrenci sınıfta herhangi bir yaşam kesitinden farklı bir deneyim elde eder" (Maley ve Duff, 1994; akt. Maden, 2011: 26). Radyo oyunları, bireylere kendini gerçekleştirme fırsatı sunabilir. Nitekim kendini gerçekleştirmiş bireylerin farkındalığı yüksektir. "Başkalarını iyi dinleyebilme alışkanlıklarınızı geliştirdikçe kendini iyi bir dinletebilme gücünüzün de geliştiğini göreceksiniz" diyen Cüceloğlu (1988, : 191), sosyal bir varlık olan insanın duyduğu sözlü iletişim becerilerinin geliştirilmesine işaret etmiştir. Radyo oyunlarının sözlü iletişim becerilerine katkı sağladığı kadar sosyal etkileşim boyutunda da önemli bir etkiye sahip olacağı ifade edilebilir.

4. Tartışma ve Sonuç

Radyo oyunları, temeli tiyatral faaliyete dayanan bir sanattır. İçinde ses, efekt, müzik, diyalog gibi sözlü iletişimde kullanılan unsurları diri tutan bir yapıya hakimdir. O, "kulağa hitap ettiği için bütünüyle dinleyicisinin düş gücüne seslenir. Ses, kulağımızdan girdiği anda, tüm sınırları aşar, duygu ve düşüncelerimizi canlandırmakla kalmaz, resim ve görüntüler, jest ve mimikler, yaş, yakınlık ve uzaklık, doğa örtüsü, kısaca her şeyin

üstesinden gelir” (Çakır, 1999) ve sahip olduğu edebi metinler ile çocuktaki edebiyat sevgisi, sanatsal söyleyiş arzusu ve yeteneğini güçlendirebilir. Her şeyden önce radyo oyunları beceri temelli öğrenmeye alan yaratacak niteliktedir. Radyo oyunları, bireylerin ana dili duyarlılığını geliştirir, ana dilini akıcı ve doğru kullanma davranışı kazandırır.

Yapılan literatür taraması neticesinde Türkçe Eğitimi’nde radyofonik oyunlar üzerine müstakil çalışma olmadığı, alanda radyo oyunlarının dinleme etkinlikleri içinde kullanıldığı iki çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalardan biri Doğan’a (2007) aittir. Doğan (2007), doktora tezinde dinleme becerisinin eğitimi ve öğretimi ile ilgili etkinliklerden oluşan bir havuz meydana getirilmiş ve etkinlik havuzunun içinde radyo oyunlarına da yer verilmiştir. Radyo tiyatrosu için TRT Ankara Radyosundan temin edilen kayıtlardan deşifre edilen “*Cehennem Mağarasındaki Sır*” (s.66), “*Wright Kardeşler’in Hayatı ve Çalışmaları*” ve “*Nasreddin Hoca Hikayeleri*”(s.77) dinleme metinleri tercih edilmiş ve dinleyerek not alma teknikleri kullanılmıştır. Dinleme öncesi ve sonrasında dinleme becerisini ölçmek amacıyla testler yapılmış ve öğrencilerin dinleme becerisi başarı düzeyinde bir artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (s.107). Bir diğer çalışma ise Kurt (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kurt (2008), yüksek lisans tezinde araştırmasının birinci alt problemi olan dinleme becerileri ve alışkanlıkları üzerine öğrencilerin öğrenci bilgi formundaki dinleme ile ilgili sorulara verdiği cevapları incelemiştir. Birinci alt problemin ilk değişkeninde yer alan “*Radyo dinler misiniz?*” sorusuna verilen cevapların çoğunu “*Evet*” oluştururken; “*Radyoda hangi tür programlar dinlersiniz?*” sorusuna verilen cevapların bir kısmını “*Çocuklara hitap eden programlar (tiyatro, şarkı, oyun)*”, bir kısmını “*Müzik*”, bir kısmını ise “*Arkası Yarın*” oluşturmaktadır.

Sözlü iletişimi oluşturan dinleme ve konuşma becerilerinin birbirine bağlı gelişimi, zengin öğretim ortamlarına ihtiyacı arttırmaktadır. İlgili çalışmalardan hareketle radyo oyunlarının sözlü kültürün bir mirası olması, hem dinleme hem de konuşma becerilerinin gelişimi için araçtan öte işlev göreceği kanaatini oluşturmuştur. Nitekim teknolojinin ilerlemesine karşın radyonun varlığını sürdürmesi, radyo programlarının yapılması, çeşitli aplikasyonlarda radyo oyunlarının yayınlanması bu durumun göstergesidir. Buradan hareketle radyo oyunlarının dinleme ve konuşma etkinliği olarak kullanılmasını sağlamak ve radyo oyunlarını çeşitli platformlarda yayınlamak, ana dil eğitimine katkı sağlayacaktır.

5. Öneriler

Sözlü iletişim becerilerinin geliştirilmesinde hem eğitsel hem de sanatsal yönü olan radyo oyunlarının kullanım alanının yaygınlaştırılması amacıyla şu önerilerde bulunulabilir:

- Radyofonik oyunlar, dinleme ve konuşma etkinliği olarak eğitim kurumlarına dâhil olabilir. TRT ile Milli Eğitim Bakanlığının ortaklığında “*Hemdem Ses*”, “*Mikrofondayım*”, “*Sesim Geliyor mu?*”, “*Efsunlu Kutu*”, “*Bolahenk*”, “*Radyofonik Bir Mucize: Radyo Oyunları*” gibi farklı isimlerle örgün eğitimi destekleyen radyo programları hazırlanabilir. Hazırlanan programlarda

öğretmenlerin, öğrencilerin ya da öğrenci-öğretmen iş birliğinde yazılmış radyo oyunları, ses sanatçıları tarafından seslendirilebilir.

- Storytel, Audible, Bookbeat, Bir Yudum Kitap ismindeki sesli kitap uygulamaları gibi çocuklar için hazırlanmış radyo oyunlarının sunulduğu uygulamalar, Google Store ya da App Store'dan insanların hizmetine sunulabilir.
- Türk edebiyatının baş yapıtları radyo oyununa dönüştürülebilir. Böylece eseri okuma deneyimi olmayan öğrenciler, ait olduğu kültürün edebiyatı hakkında fikir sahibi olabilir ve edebi eserler ölümsüzleştirilebilir.
- Ulusal ya da yerel kapsamda düzenlenen kompozisyon yarışmalarına farklı bir pencereden bakılabilir. Böylece yazmak, “masal, hikâye, deneme, şiir” gibi metin türleriyle sınırlandırılmaz; oynanmak üzere radyo oyunları kaleme alınabilir. Böylece yazma becerisine yeni bir boyut kazandırılabilir.
- Öğrencilerin radyo oyunlarında seslendirme yapmalarının yolunu açmak ve geleceğin başarılı ses sanatçılarını yaratmak adına şan eğitimi almaları teşvik edilebilir.
- Eğitim fakültelerinde radyo, televizyon ve sinemanın derslerde aktif kullanımının yolunu açacak seçmeli dersler, aday öğretmenlere sunulabilir.

Kaynakça

- Ahıska, M. (2005). *Radyonun sihirli kapısı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arıkan, Y. (2011). *Açıklamalı tiyatro sözlüğü ve kılavuzu*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Arslan, S. (2010). *Türkiye’de radyo oyunları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayvaz, Ü. (1986). *Duvardan gelen sesler*. İstanbul: Başaran Matbaası.
- Aziz, A. (2002). *Radyo yayıncılığı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1938). *Toplu tedris (Öğretmen kitapları)*. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Başkan, Ö. (1988). *Bildirişim: İnsan-dili ve ötesi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Burdurlu, İ. Z. (1979). Okullarımızda dil eğitimi. *Türk Dili*, 39 (331), 369-371.
- Calp, M. (2010). *Özel eğitim alanı olarak Türkçe öğretimi* (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cankaya, Ö. (1997). Radyo oyunu ya da düşler dünyası. *İletişim Broadcast Aylık Radyo-TV ve Sinema Teknolojisi Dergisi*, 9.
- Cihangir, Z. (2004). *Kişilerarası iletişimde dinleme becerisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (1988). *Yeniden insan insana* (18. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakır, Ö. (1999). Kültürümüzde radyo oyununun yeri ve önemi. *Uluslararası IV. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çalışlar, A. (1995). *Tiyatro ansiklopedisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çıfci, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 166-177.
- Demir, T. (2010). Konuşma eğitiminde benmerkezci konuşmaya yönelik bir deneme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18 (2), 415-430.
- Demirel, Ö. (2004). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi* (6. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğan, S. (2007). *Türkiye’de değişen radyo dinleme alışkanlığı ve özel radyolarda radyo tiyatrosu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, Y. (2011). *Dinleme eğitimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ergenç, İ. (2000). Dilin beyindeki organizasyonu ve konuşmanın gerçekleşmesi. S. Karakaş, H. Aydın, C. Erdemir, Ç. Özesmi (Ed.), *Multidisipliner Yaklaşımla Beyin ve Kognisyon* içinde (s.113-126). Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi.
- Erigüç, G., Şener, T., Eriş, H. (2013). İletişim becerilerinin değerlendirilmesi: Bir meslek yüksekokulu öğrencileri örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16 (1), 45-65.

- Fisunoğlu, A. (2020). Radyo genel bir kültür kutusudur. Orhan Ayhan'la söyleşi. *TRT Akademi Dergisi*, 5 (9), 399-405.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Göçer, A. (2008). Performans göreviyle ilgili sunum çalışmalarının konuşma ve dinleme becerilerinin geliştirilmesine katkısı. *Dil Dergisi*, 142, 7-17.
- Göçer, A. (2020a). Dinleme becerisinin gelişim durumunun ve kullanım yeterliklerinin ölçülüp değerlendirilmesi. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 109-125.
- Göçer, A. (2020b). İletişimsel yeterlik alanı olarak konuşma becerilerinin gelişim durumunun ve kullanım yetkinliğinin ölçülüp değerlendirilmesi. *International Journal of Languages' Educational and Teaching*, 8 (2), 25-43.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kalaycı, N., Temur, T. (2005). İlköğretim okullarında dinleme becerisini nasıl geliştirebiliriz?. *Eğitime Bakış: Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 1 (2), 53-63.
- Kaplan, K. (2019). Genel hatlarıyla iletişim ve dil-iletişim ilişkisi. G. Aytaş, K. Kaplan (Ed.), *Türkçe Eğitimi ve İletişim* içinde (s. 1-29). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karabay, A. (2010). *Kubasıık öğrenme etkinliklerinin ilköğretim beşinci sınıf Türkçe dersinde öğrencilerin dinleme ve konuşma becerileri üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karadağ, N. (1976). Radyo tiyatrosu eğitimi. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 7 (7), 163 - 173.
- Karagöl, E. (2019). Dinleme ve iletişim. G. Aytaş, K. Kaplan (Ed.), *Türkçe Eğitimi ve İletişim* içinde (s. 91-118). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kars, N. (1993). Kavram ve içerik açısından radyo oyunları değerlendirmesi. *Marmara İletişim Dergisi*, 2 (2), 273-302.
- Kocabaşoğlu, U. (1980). *Şirket telsizinden devlet tiyatrosuna*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma eğitimi ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 287-309.
- Kurt, B. (2008). *Çocuk edebiyatı ürünlerinin temel dil becerisi olarak dinlemenin gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Maden, S. (2011). Rol kartlarının konuşma eğitimindeki başarı ve tutum üzerine etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 23-38.
- MEB. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.

- Onan, B. (2010). Beynin bilişsel işlevleri üzerine yapılan araştırmalar ve ana dili eğitimine yansımaları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 521-561.
- Özbal, B. (2019). Konuşma ve iletişim. G. Aytaş, K. Kaplan (Ed.), *Türkçe Eğitimi ve İletişim içinde* (s. 119-153). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdemir, A. (2017). *Radyo tiyatroları*. İstanbul: Tura Yayıncılık.
- Özgür, İ. (2006). *Konuşma bozukluğu ve sağaltım*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sağlam, Ö., Doğan, Y. (2013). 7. sınıf öğrencilerinin hazırlıksız konuşma becerileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (24), 43-56.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Taşer, S. (2000). *Konuşma eğitimi*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Temizyürek, F. (2007). İlköğretim ikinci kademedeki konuşma becerisinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40 (2), 113-131.
- Tiryaki, D. E. (2013). Metin tipleri bağlamında okuma becerisinin geliştirilmesi. *E-Dil Dergisi*, 1, 76-100.
- Turan, A. (2015). Kitle iletişim teknolojilerinin gelişim sürecinde ÖFM'den YEĞİTEK'e. *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü Dergisi Özel Sayısı*, 8-16.
- Vardar, B. (2007). *Açıklama dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Uysal, B. (2014). *Dinleme ve konuşma becerilerinin kazandırılmasında yaratıcı drama temelli bir model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünalın, Ş. (1999). *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Yalçın, S. K., Şengül, M. (2007). Dilin iletişim süreci içindeki rolü ve işlevleri. *Turkish Studies*, 2 (2), 749-769.
- Yangın, B. (2002). *Kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. Ankara: Dersal Yayıncılık.

Extended Abstract

Importance of the Research

The use of radio plays, which are an educational and cultural element, in the development of verbal communication skills constitutes the importance of the study.

Aim of the Research

The aim of this study is to point out the use and effectiveness of radio plays in improving verbal communication skills. For this purpose, theoretical information about verbal communication skills, historical course, characteristics and examples of radio plays are included.

Method

The study is based on literature review. Primary and secondary sources are included in the study.

General Evaluation

Radio is a medium of mass communication that has an informative and entertaining function. Over time, it has interacted with branches such as literature, cinema, music and has taken an active role in the promotion of cultural actions. As a result, it appeared in front of the listener with a radio play format. Many works of both world literature and Turkish literature have been delivered to everyone through radio plays, which are used as a dramatized program format in the content of the radio.

Radio plays create an effective application area for the development of verbal communication thanks to elements such as sound, dialogue and effects. In radio plays, movement and attitude are transmitted to the listener through sound, even if the listener and speaker do not come face to face. In this way, the listener imagines the behavior of the speaker based on his voice, emphasis and intonation and can perceive the message to be given. Because it is closely connected to each other, radio plays that will be used in speech skills affect listening skills; radio plays that will be used in listening skills affect speech skills.

Conclusion and Discussion

It is important to realize the beauty of Turkish and to use it fluently and correctly. Given the basic elements of communication and their interconnected development, the application area of listening and speaking skills should be kept wide. Radio plays are an art whose foundation is based on theatrical activity. In radio plays, there is a structure that keeps alive the elements used in verbal communication, such as sound, effects, music, and dialogue. Radio plays are an important tool for skill-based learning, realizing the beauty of the Turkish language, using the Turkish language fluently and correctly, listening to Turkish and speaking Turkish. Based on the fact that the basis of radio plays is based on theatrical activities and contains elements used in verbal communication such as sound, effects, music, dialogue, it can be concluded that it will create an area of activity for language education or can be used as a tool. In addition, literary texts used in radio plays can strengthen children's love of literature.

Literature studies show that radio theaters are used as listening activities and cultural-art activities. Given that listening and speaking are the main elements of communication and their interconnected development, it is believed that radio plays with educational and cultural value will function more than as a tool for both listening and speaking. As a matter of fact, despite the development of technology, the existence of radio, the creation of radio programs, the broadcasting of radio plays in various applications are indicative of this situation. Despite the development of technology, making radio programs and broadcasting radio plays in various applications should be considered as an opportunity. Based on this, ensuring that the text of a radio play is used as a listening text or as a speech activity in Turkish lessons and broadcasting it on various platforms will contribute to the development of verbal communication skills.

Within the scope of this study, the following suggestions are made in order to expand the use of radio plays, which have both an educational and artistic aspect, in the development of verbal communication skills: Radiophonic plays should be included in educational institutions as an aesthetic listening-speaking activity and students should gain extraordinary experiences by providing them with diversity. In the programs prepared, radio plays written by teachers, students or student-teacher cooperation can be performed by vocal artists. Applications that offer radio plays for children, such as audiobook applications, can be made available to people from the Google Store or App Store. Masterpieces of Turkish literature can be turned into a radio play. Composition competitions organized nationally or locally can be viewed from a different perspective. Thus, a new dimension can be added to the writing skill. Students can be encouraged to receive vocal training in order to pave the way for voice acting in radio plays and to create successful vocalists of the future. Elective courses that will pave the way for the active use of radio, television and cinema in courses in education faculties can be offered to prospective teachers.

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ader>

ISSN 2651 – 5067

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE ANLAYIŞ VE UYGULAMA DEĞİŞİMLERİ: İKİ DERS KİTABI ÖRNEĞİ

UNDERSTANDING AND APPLICATION CHANGES IN TURKISH TEACHING: SAMPLE OF TWO COURSE BOOKS

Mehmet SOYUÇOK*

*Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, MEB, Öğretmen
mehmetsoyucok@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8388-2130

Referans: Soyucok, M. (2020). Türkçe Eğitiminde Anlayış ve Uygulama Değişimleri: İki Ders Kitabı Örneği. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 68-83.

Gönderilme Tarihi: 16.09.2020

Kabul Tarihi :23.12.2020

Özet: Bu araştırmanın amacı, 1986 ve 2019 yıllarında kullanılan yedinci sınıf düzeyindeki iki Türkçe ders kitabındaki farklılıklardan hareketle Türkçe eğitimindeki anlayış ve uygulama değişimlerini ortaya koymaktır. Araştırmada veriler belgesel tarama yöntemiyle toplanmış ve analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında “Ortaokullar için Türkçe 2” ve “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7” ders kitapları biçim, kelime çalışmaları, etkinlikler ve öğrenmeyi değerlendirme etkinlikleri bakımından incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda 2019 yılında kullanılan kitabın 1986 yılında kullanılan kitaba göre biçim bakımından daha nitelikli olduğu belirlenmiştir. Kelime çalışmaları, etkinlikler ve öğrenmeyi değerlendirme uygulamaları bakımından da yine 2019’daki kitabın daha zengin bir içeriğe ve öğrenciyi aktif kılacak bir yaklaşıma sahip olduğu görülmüştür.

Araştırmada incelenen ders kitaplarından elde edilen verilerden hareketle, zaman içinde (1986-2019) Türkçe eğitimindeki anlayış ve uygulamaların öğrenci merkezli, birden çok duyuya hitap eden, zengin öğrenme ortamları sunan, farklı ölçme değerlendirme uygulamalarına yer veren bir hâl aldığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ana dili, eğitim, müfredat, ders kitabı, öğretmen

Abstract: The aim of this study is to reveal the understanding and application changes in Turkish teaching based on the differences in the two Turkish textbooks at seventh grade used in 1986 and 2019. In the study, the data were collected and analyzed by document analysis. Within the scope of the study, textbooks “Turkish for Secondary Schools 2” and “Secondary School and Imam Hatip Secondary School Turkish Textbook 7” were examined and compared in terms of form, vocabulary studies, activities and learning assessment activities. As a result of the study, it was determined that the book used in 2019 was more qualified in terms of form than the book used in 1986. Also, in terms of vocabulary studies, activities and learning assessment practices, the book in 2019 has a richer content and an approach that will make the student active. Based on the data obtained from the textbooks examined in the research, it can be said that the understanding and practices in Turkish teaching have become more student-centered, appealing to multiple senses, providing rich learning environments, and featuring different assessment and evaluation practices over time (1986-2019).

Keywords: Native language, education, curriculum, textbook, teaching.

1. Giriş

Teknik ve bilimsel ilerlemeler, anlayış değişiklikleri, değişen hayat şartları bütün sosyo-ekonomik unsurları olduğu gibi eğitimi de derinden etkilemektedir. Bu bakımdan eğitimin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel şartları şekillendirdiği gibi bu şartların da eğitimi şekillendirdiği söylenebilir. Toplumun ve kurumların eğitim sisteminden beklentileri, çağın gerekleri ve bireylerin ihtiyaçları ile birlikte değişir. Bu yüzden dönemsel olarak eğitim anlayış ve uygulamalarında farklılıklar yaşanması beklenen bir durumdur.

Devlet tarafından kurulan ve kamunun geneline hitap eden okullardan ilk zamanlarda beklenenler okuma, yazma, aritmetik becerileri ve vatandaşlık bilinci öğretimi (Cubberley, 2004, 306) iken şu an beklentiler daha karmaşık düzeydeki sosyal ve bilişsel becerilere evrilmiştir. Toplumun bir parçası olan eğitim kurumları (Apple, 2017, 38; Bircan, 2018, 166) da bu beklentileri karşılamak üzere güncellemelere gitmekte, sistemsel olarak yeni uygulamalar ortaya koymaktadır. Ülkemizde kullanılmaya başlanan akıllı tahtalar buna iyi bir örnektir. Teknolojik gelişmeler ve öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarındaki değişimler doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı, akıllı tahtaları kullanıma sokmuş ve bu yolla eğitim öğretimin niteliğini arttırmaya çalışmıştır. Yine öğrencilerin hizmetine sunulan EBA (Eğitim Bilişim Ağı), bütün dünyayı derinden etkileyen Covid-19 virüsü salgını dolayısıyla okullar açılmadığı için bir telafi aracı

olarak hizmet vermiştir. Bu iki örnekte de toplumsal şartların eğitimi nasıl şekillendirdiği açıkça görülmektedir.

Eğitim öğretim faaliyetlerinde her ders önemli olmakla birlikte, diğer derslerdeki başarıyı da etkilemesi ve kazanımlarının günlük hayatta yoğun olarak kullanılması dolayısıyla, ana dili eğitimi derslerinin kritik bir konumda olduğu söylenebilir. Bütün öğrenmelerin temelinde ana dilini kullanma becerisi olduğundan (Bloom, 1979, 2) akademik anlamda başarılı olmak için ana dili becerilerine hâkim olmak gerekir. Yine çağın gereklerine uygun birey yetiştirmek için de öncelikle öğrencilere ana dilini kullanma yeterlilikleri verilmelidir. Çünkü 21. yüzyılda bilgi ve bilişim becerileri büyük önem taşımaktadır, bunları elde etmek ise ana dili becerilerine bağlıdır (Çifci, 2006, 57). Ayrıca ana dili düşünceyi şekillendirici ve ifade edici olduğu için ana dili eğitimi demek aynı zamanda düşünce eğitimi demektir (Batur, 2008, 145). Keza, bilgi okuryazarlığı, dijital yetkinlik, görsel okuryazarlık gibi önemli becerilerin Türkçe dersleri yoluyla verilmesi mümkündür. Bunun için ise basit düzeyde değil etkili ve işlevsel bir ana dili eğitimi gereklidir. Çünkü becerilerin kullanılamaması ve yokluğu arasında pek fark yoktur (Çifci, 2013, 85). Bu bakımdan, bahsedilen güncelleme ve yeni uygulamaların Türkçe dersinde de görülmesi beklenen bir durumdur.

Eğitim öğretim süreçlerinin başarılı olması ve istenen hedeflere ulaşılabilmesi için önemli etkenlerden biri de öğretim programıdır (Temizkan ve Balcı, 2015, 2). Öğrencilere ilgili disipline ait istenen becerilerin kazandırılması amacıyla ayrıntılı şekilde hazırlanmış düzeneğe öğretim programı denir (Demirel, 2014, 6). Öğretim programı kanun, tüzük ve yönetmeliklerden sonra derslerin içeriğini ve pratiğini şekillendiren temel belgedir. Egan'a (1978, 65) göre öğretim programı ilgili dersin hedeflerini, bu hedeflerin açıklamalarını, hedefe yönelik yapılması gerekenleri, ölçme değerlendirme süreçlerini vb. içerir. Öğretim programlarıyla eğitim politikaları, çağın gerekleri, toplumsal şartlar gibi hususlar göz önünde bulundurularak hedef ve kazanımlar, öğretim yöntemleri, içerik, ölçme değerlendirme süreçleri belirlenir. Bunların gözden kaçması veya gereken dikkatle ele alınmaması programı sorunlu hâle getirecektir (Harden, 1999, 141). Programda teori ve pratik arasında ilişki kurulmaya çalışılır (Pacheco, 2012, 26). Eğitim öğretim etkinlikleri boyunca bir pusula görevi gören öğretim programları, sahada kendini daha çok ders kitapları şeklinde gösterir. Çünkü ders kitapları öğretim programlarında istenenlerin büyük oranda somutlaşmış hâlidir (Alkış-Küçükaydın ve İşcan, 2017, 2; Richards, 2001, 12).

Ders kitapları, öğretim programına uygun olarak kazanımlar doğrultusunda hazırlanmış metinler, etkinlikler, değerlendirme süreçleri vb. içeren basılı veya bilgisayar tabanlı öğretim materyalleridir. Günümüzde teknik gelişmeler ve bilişimdeki ilerlemeler eğitim öğretim uygulamalarında alternatifleri çoğaltsa da ders kitapları hâlâ önemli ders materyalleridir. Ders kitapları sınıfın geneli için uygun olacak şekilde tasarlanır, konuların önceden incelenmesine veya sonradan tekrarlanmasına imkân sağlar, ders işleme sürecinde öğretmene kılavuzluk eder (O'Neill, 1982, 105) ve aynı zamanda kültür aktarımı ve öğretimi sağlar (Aslan, 2010, 216). Ders kitapları geçerli öğretim programındaki yönergelere uygun hazırlanmalı, dil, anlatım ve görseller bakımından dört dörtlük olmalıdır (Baştuğ ve Demirgüneş, 2016, 22-23; Batur, 2010, 179-182, Cemiloğlu, 2015, 225-228). Çünkü ders kitapları, nitelikli örnekler yer

vermeleri hâlinde ana dili öğretimi için ideal araçlar olarak kabul edilir (Aytan, Güneş ve Uysal, 2018, 3). Ayrıca, ders kitaplarında yer alan kahramanların olumlu özellikleriyle ön plana çıkmaları gerekir çünkü çocuklar bu kahramanlarla özdeşlik kurabilirler (Aytan, Çalıcı, Erdem, 2016, 649; Yılmaz ve Yakar, 2018, 62).

İlgili literatür incelendiğinde ortaokul Türkçe ders kitaplarıyla ilgili çok sayıda çalışma yapıldığı görülmüştür. Nurlu ve Sarıca (2015) tarafından yapılan çalışmada Türkçe ders kitaplarındaki sözcük çalışmaları incelenmiş ve bu çalışmaların daha işlevsel, etkili ve çeşitli hâle getirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çevik ve Güneş (2017) tarafından yapılan çalışmada 2016-2017 eğitim öğretim yılında kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki etkinlikler incelenmiş ve bunların dil becerilerini ve zihinsel becerileri kullanma açısından beklentiyi karşılamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Deniz ve Karagöl (2018) tarafından yapılan çalışmada ders kitapları değerler eğitimi açısından incelenmiş ve ders kitaplarında değerlerin dağılımında bir denge olmadığı, birkaç değere çok fazla yer verilirken bazı değerlere az yer verildiği; hatta hiç yer verilmeyen değerler olduğu görülmüştür. Ünveren-Kapanadze (2018) tarafından yapılan çalışmada Türkçe ders kitapları kültür aktarımı ve değerler açısından incelenmiş, kitapların milli ve evrensel kültür öğeleri ile değerlere yeterince yer verdikleri belirlenmiştir. Karagöl ve Tarakçı (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkçe kitapları söz varlığı açısından incelenmiş ve 2018 programına göre hazırlanan ders kitaplarının söz varlığı öğretimi açısından çeşitlilik sunmadıkları ve yetersiz oldukları görülmüştür. Batur ve Soyuçok (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkçe ders kitaplarındaki atasözlerinin öğrencileri eleştirel düşünmeye yöneltmediği belirlenmiştir. Deniz, Tarakçı ve Karagöl (2019a) tarafından yapılan çalışmada incelenen Türkçe ders kitaplarının hem kendi içinde hem de kullanılan diğer Türkçe ders kitaplarıyla okuma kazanımlarının sayıları bakımından uyum göstermediği görülmüştür. Deniz, Tarakçı ve Karagöl (2019b) tarafından yapılan çalışmada Türkçe ders kitaplarında dinleme/izleme becerileriyle ilgili kazanımlara yönelik etkinliklerin zor olduğu ve metinlere dengeli dağıtılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkçe ders kitaplarında yer alan soruların PISA'daki üst düzey okuma becerilerini yeterince temsil edemediği belirlenmiştir.

Ders kitapları, bir ülkenin eğitim politikalarının somutlaşmış ve eğitim öğretim ortamına girmiş hâlidir. Bu bakımdan eğitim anlayış ve uygulamalarındaki değişimin en net şekilde ders kitapları üzerinde görülebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın konusu olarak 1986 ve 2019 basımı kitapların seçilmesinin iki temel sebebi vardır. Bu sebeplerden birincisi bu kitapların ilgili olduğu öğretim programlarıdır. 1986 basımı kitabın ilgili olduğu 1981 programı, yirmi beş sene yürürlükte kalmış bir programdır ve yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda hazırlanmamış son programdır; 2019 basımı kitabın ilişkili olduğu program ise 2019 programıdır ve yürürlükteki programdır, yapılandırmacılık yaklaşımına uygun hazırlanmıştır. Bu sebeplerden ikincisi ise 1986 ve 2019 yılları arasında yaşanan teknik ve teknolojik gelişmelerdir. Eğitim öğretim anlayış ve uygulamalarında geçmişte yaşanan değişimlerin incelenmesi, bundan sonra hazırlanacak ders programları ve dolayısıyla ders kitapları için bir yol gösterici olabilir. Bu bakımdan çalışmanın Türkçe eğitimine katkı sağlaması umulmaktadır.

2. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

2.1. Problem Cümlesi

1986 ve 2019 yılları arasında Türkçe eğitimi anlayış ve uygulamalarda nasıl değişimler olmuştur?

2.2. Alt Problemler

1. 1986 ve 2019 tarihli Türkçe ders kitaplarında biçim açısından nasıl değişimler vardır?
2. 1986 ve 2019 tarihli Türkçe ders kitaplarında kelime çalışmalarıyla ilgili nasıl değişimler vardır?
3. 1986 ve 2019 tarihli Türkçe ders kitaplarında metin sonrası etkinliklerle ilgili nasıl değişimler vardır?
4. 1986 ve 2019 tarihli Türkçe ders kitaplarında öğrenmeyi değerlendirme çalışmalarıyla ilgili nasıl değişimler vardır?

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, doküman incelemesine dayalı olarak nitel araştırma yöntemine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalara” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39) nitel araştırma denmektedir. Doküman analizinde araştırma konusuyla ilgili dokümanların yüzeysel olarak incelenmesi, derinlemesine okunması ve yorumlanması söz konusudur (Bowen, 2009, 32).

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmaya veri sağlamak için “Ortaokullar için Türkçe 2” (MEGSB, 1986) ve “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7” (MEB, 2019) ders kitapları biçim, kelime çalışmaları, etkinlikler, ölçme değerlendirme uygulamaları bakımından incelenmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Çalışmaya veri toplanırken ders kitapları incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Doküman incelemesine başlanmadan önce kitapların hangi açılardan karşılaştırılması gerektiğini belirlemek için Türkçe eğitimi alanında yüksek lisans derecesine sahip olan ve doktora öğrenimlerine devam eden iki Türkçe öğretmenin görüşüne başvurulmuştur. Ders kitapları, alınan uzman görüşleri doğrultusunda biçim özellikleri, kelime çalışmaları, metin sonrası etkinlikler ve değerlendirme çalışmaları açısından karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular bu başlıklar altında verilmiş ve yorumlanmıştır.

4. Bulgu ve Yorumlar

Alt problemlere geçmeden önce iki ders kitabının kullanıldığı dönemlerin de önemli farklılıklar taşıdığını belirtmek gerekmektedir. Öncelikle kitaplar, en azından isim olarak, farklı bakanlıklar tarafından basılmıştır. Kitaplardan biri Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından diğeri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır. Bu iki bakanlık eğitim açısından aynı görevlere sahip olmakla birlikte isimlerinden de anlaşılacağı gibi farklı görev alanlarına sahiptir. Bir diğeri önemli farklılık ise sistemseldir. İlk kitap kullanıldığı dönemde ortaokullar, ilkokullardan ayrı ve müstakil bir yapıya sahiptir. Diğeri kitabın yayınlandığı tarihte ise ilk kitaba göre iki defa sistem değişikliğine gidilmiştir. Bu dönemde önce ilkokul ve ortaokullar birleştirilerek ilköğretim okulları tesis edilmiş, ardından iki okul türü tekrar müstakil hâle getirilmiş, bu sefer de öğretim süreleri değiştirilmiştir. İlkokulların öğretim süreleri azalarak 5 yıldan 4 yıla düşmüş, ortaokulların öğretim süreleri ise artarak 3 yıldan 4 yıla çıkmıştır.

4.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Ders kitaplarının ikisinde de kitapların yasal dayanağına yer verilmiştir. Birinci kitapta Talim Terbiye Kurulunun 10.2.1986 tarih ve 53 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kullanılabilceğinin belirtildiği ve 21.3.1986 tarih ve 2633 sayılı yazı ile beşinci defa 400.000 adet basıldığı belirtilirken ikinci kitapta ise 28.05.2018 tarih ve 78 sayılı karar ile ders kitabı olarak kabul edildiği, 28.05.2019 tarih ve 104440888 sayılı yazı ile ikinci defa 103.125 adet basıldığı belirtilmektedir. İki ders kitabı karşılaştırıldığına biçimsel olarak aşağıdaki farklılıkların bulunduğu görülmektedir:

Tablo 1. Türkçe Ders Kitaplarının (1986-2019) Biçimsel Karşılaştırmaları

	Ortaokul-2 Türkçe Ders Kitabı	Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı
Basım Tarihi	1986 (5. Baskı)	2019 (2. Baskı)
Sayfa Sayısı	200	272
Hazırlayan Bilgileri	Yazar ve resimleyen bilgileri	Yazarlar, editör, program geliştirme uzmanı, rehberlik uzmanı ve görsel tasarım uzmanı bilgileri
Kitap Bölümleri	6 bölüm	8 tema
Metin Sayısı	44	32 (+8 serbest okuma parçası)
Sunum Biçimine Göre Metin Türleri	Okuma metinleri	Okuma ve dinleme metinleri, görsel metinler
Ders Dışı Unsurlar	İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe, Türkiye Haritası, Okunacak Kitaplar, Öğretmen Marşı, Sözlük, İndeks	İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe, Kaynakça, Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları Cevap Anahtarı
Görseller	Her metinde bir tane	Metinlerde ve etkinliklerde çok sayıda

İki kitabın basım tarihleri arasında 33 yıl vardır, bu yüzden de kitaplarda hem anlayış hem de uygulama olarak farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar kendini öncelikle nicel olarak göstermektedir, ilk kitap 200 sayfayken diğeri 272 sayfadır. Hâlbuki metin sayılarında durum tam tersidir, yani birinci kitapta diğeri kitaba göre daha çok metin bulunmaktadır. Bunun sebebi, üçüncü alt probleme yönelik bulgu ve yorumlarda geniş şekilde ele alınacağı gibi, etkinlik sayılarıdır. İkinci kitapta daha çok etkinliğe ayrıntılı olarak yer verildiği için sayfa sayısı daha fazladır. Sunum biçimlerine göre metin türlerine bakıldığında 1986'daki kitapta sadece okuma metinleri yer alırken 2019'daki kitapta okuma ve dinleme metinleriyle görsel metinlere yer verildiği görülmektedir. Bu farklılığın temelde iki sebebi vardır. Birincisi medya teknolojilerindeki gelişme, ikincisi ise eğitim yaklaşımındaki farklılaşmadır. Çünkü 2005 öğretim programından itibaren Türkiye'de yapılandırmacı eğitim anlayışı benimsenmiş, öğrencilerin sürece etkin katılımının sağlanması ve birden çok duyunun aktif olarak kullanılması düşüncesi öne çıkmıştır (Arslan, 2007, 46). Bu durum, Türkçe derslerine de yansımış, metinler öğrenciye farklı biçimlerde sunulmaya başlanmıştır. İkinci sebep ise medya teknolojilerindeki gelişmelerdir. 1980'li yıllarda öğrenciye bir metin dinletmek veya kısa bir video izletmek hem külfetli hem de yorucudur ve çoğu okuldaki teknik donanım bunun için yeterli değildir. Günümüze bakıldığında MEB'e bağlı okulların büyük çoğunluğunda bulunan akıllı tahta donanımları sayesinde işitsel ve görsel etkinlikleri yapmanın kolay olduğu görülmektedir. Yani her iki kitapta da dönemin şartlarına uygun olarak davranıldığı, doğru tür ve biçim seçimi yapıldığı söylenebilir. Ders dışı unsurlara bakıldığında her iki kitapta da İstiklal Marşı'na ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ne yer verildiği, diğeri ders dışı unsurların ise farklı olduğu görülmektedir. Türkiye Haritası, Okunacak Kitaplar, Öğretmen Marşı, Sözlük ve İndeks 1986'daki kitapta bulunurken 2019'daki kitapta bulunmamaktadır. Bunlardan Öğretmen Marşı, öğretmenlere ait bir marş olduğu için öğrenci ders kitabında yer verilmesine gerek yoktur. Diğerleri ise öğrencilere fayda sağlayabilecek unsurlardır. Türkiye haritasından görsel ve harita okuma becerisinin öğretiminde yararlanılabilir, okunacak kitaplar bölümü öğrencilere rehberlik yapabilir ve indeks bölümü öğrenciye araştırma yaparken yol gösterebilir. Metin sözlükleri ise öğrencinin karşılaştığı ve anlamını bilmediği kelimenin metin içinde hangi anlamda kullanıldığını kavramasını sağlar (Çıfci, 2013, 125). 2019'daki kitapta yer alan kaynakça bölümü gerekliken tema sonu değerlendirme cevap anahtarının verilmesi, tema sonu çalışmalarının güvenilirliğini düşürür. Görsellere bakıldığında 2019'daki kitabın diğeri göre hem nicelik hem de nitelik bakımından daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Görseller dikkat çekmeleri, konuları somutlaştırmaları, metnin anlatımını desteklemeleri gibi sebeplerle eğitimde önemli yer tutmaktadır (Ünal, 2001, 326). 1986'daki kitapta görsellere her metnin üst tarafında ve bir tane olmak üzere yer verilmiştir, çizimler çok basittir, adeta süsleme amacıyla kullanılmışlardır. 2019'daki kitapta ise hem metinlerde hem de etkinliklerde çok sayıda görsel kullanılmıştır, görsellerin diğeri kitaba göre daha net olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre, otuz üç yıllık süre içinde Türkçe ders kitaplarında biçimsel olarak ilerleme olduğu; bunun da eğitim anlayış ve uygulamalarındaki değişimlerin bir yansıması olduğu söylenebilir.

4.2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgu ve Yorumlar

1986 ve 2019 yıllarında basılan kitaplarda kelime çalışmaları bakımından büyük bir anlayış ve uygulama farklılığı bulunduğu görülmektedir. Kelime çalışmaları 1986'daki kitapta anlamını bilmediğiniz kelimeleri yazınız veya aşağıdaki kelimelerin anlamlarını bulunuz şeklinde doğrudan sözlük çalışması yapmaya yönlendirmektedir. Sorular tek tiptir, öğrencinin ilgisini çekecek herhangi bir uygulama söz konusu değildir. Bu da ilginin dağılmasına ve öğrenilenlerin kalıcı olmamasına yol açabilir. 2019'daki ders kitabında ise kelime çalışmalarında sözlük kullanmadan önce anlamların tahmin edilmesi istenmektedir. Ayrıca 2019'daki kitapta çok sayıda kelime üzerinde durulurken diğer kitapta sayı azdır. Doğru olan da çok sayıda kelime öğretimidir. Kelimeler hem anlama hem de anlatma araçları oldukları ve düşünce süreçlerinde aktif olarak kullanıldıkları için öğrencilerin kelime servetinin gelişmiş olması gerekir (Duran ve Bitir, 2018, 16; Karatay, 2007, 143). Diğer kelime çalışmalarında ise bulmaca, eşleştirme gibi etkinlikler yaptırılmıştır. Bu iki etkinlik türü de hem öğrencilerin dikkatini çekebilir hem de ipucu verdikleri için doğru cevabı bulurken yol gösterici olabilir. Böylece kalıcı öğrenme ve farklı ilgilere sahip öğrencilerin derse etkin katılımı sağlanır (Gürdal ve Arslan, 2011, 1). İki kitapta da yeni öğrenilen kelimelerin cümle içinde kullanılması istenmiştir. İki kitapta da eksik olan yön ise planlı bir kelime tekrarı yapılmamasıdır. Çünkü öğrenilenlerin kalıcı hâle getirilmesi, bir defa görmek veya kullanmaktan ziyade arada tekrar etmeye bağlıdır, yoksa öğrenilenler unutulabilir. Bu bulgulara göre, 1986'daki kitapta doğrudan öğretim ve kaynağa yönlendirme yapıldığı; 2019'daki kitapta ise sezdirme yönteminin uygulandığı, öğrencinin etkin katılımının ve düşünme süreçlerinin kullanması sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgu ve Yorumlar

İki kitap yer verdikleri etkinlikler bakımından incelendiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Tablo 2. Türkçe Ders Kitaplarının (1986-2019) Etkinlikler Açısından Karşılaştırılması

	Ortaokul-2 Türkçe Ders Kitabı	Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı
Metin altı soruları	Var	Var
Dilbilgisi çalışmaları	Var	Var
Yazılı anlatım	Var	Var
Sözlü anlatım	Var	Var
Yazım kuralları	Var	Var
Metin türüyle ilgili çalışmalar	Var	Var
Söz sanatları	Var	Var
Noktalama işaretleri	Var	Var
Alan dışı bilgi soruları	Var	Yok
Sen de yap etkinlikleri	Yok	Var
Görsel okuma	Yok	Var
Ekrana yazma etkinlikleri	Yok	Var

Karşılaştırarak okuma	Yok	Var
izleme etkinlikleri	Yok	Var

Kitaplar, 14 etkinlik türüne göre incelenmiş; 8 etkinlik türünün aynı, 6 etkinlik türünün farklı olduğu görülmüştür. Öncelikle, iki kitapta da var olan etkinlikler üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü bu etkinlikler içerik olarak aynı görünmekle birlikte uygulama bakımından büyük farklılıklar taşımaktadır. Örneğin metin türü ile ilgili çalışmalarda 1986'daki kitapta düz bir cümleyle anlatım yapıp türün adı söylenirken 2019 kitabında genellikle özellikler tablo hâlinde verilmiş ve öğrencinin metinden hareketle tabloyu doldurması istenmiştir. Böylece sezdirme yöntemi kullanılarak öğrencinin türün adından önce özelliklerini öğrenmesi sağlanmıştır. Aynı olan diğer etkinlikleri de 1986'daki kitapta bir cümleyle veya birkaç kelimeyle cevaplamak mümkünken 2019 kitabında ayrıntılı ve çok yönlü olarak düşünerek yapmak gerekmektedir. Bu yüzden aynı gibi görünen etkinliklerin de aslında çok farklı olduğunu söylemek mümkündür. Tablodaki alan dışı bilgi sorularından kasıt, metnin hiçbir yerinde geçmeyen ve Türkçe dersiyle doğrudan ilgisi olmayan sorulardır. Bu tip sorular az sayıda olmakla birlikte 1986'daki kitapta yer almaktadır. Bu tür sorular, dersin doğal akışını bozabilir ve dikkati dağıtabilir. 2019'daki kitapta bulunan sen de yap etkinlikleri hem farklı zekâ türlerini devreye sokması hem de işlevsel okuma yaptırması bakımından önemlidir. Bu tarz bir etkinliğin 1986'daki kitapta bulunmaması eksikliklerdir, çünkü 1981 programı işlevsel okuma becerileri açısından güçlü sayılabilecek bir programdır (Çıfci ve Soyuçok, 2018, 468). Bu da program ve kitap arasında bir uyumsuzluk olduğunu düşündürmektedir. 2019'daki kitapta yer alan izleme ve karşılaştırarak okuma etkinlikleri, kitabı güçlü kılan niteliklerdir. Ekran yazma etkinliklerine yer verilmesi çağın gereklerine uygun bir düşünce olmakla birlikte etkinliklerin uygulanma yöntemi yanlıştır. Çünkü ekrana yazma etkinlikleri basılı sayfa üzerinde yaptırılmaya çalışılmaktadır. Bunun için akıllı tahtalara veya bilgisayar laboratuvarlarına yönlendirme yapılması etkinliğin özüne daha uygun bir yaklaşım olacaktır. 1986'daki kitapta hazırlık çalışmalarına yer verilmemiştir. 2019'daki kitapta ise ders içinde yapılacak hazırlık çalışmalarının yanı sıra gerekiyorsa sonraki derse hazırlık için yapılacak araştırma görevlerine de yer verilmiştir. Etkinlik kısımları 1989'daki kitapta birkaç sayfadan oluşan düz metinler hâlindeyken 2019'daki kitapta etkinlikler görsellerle desteklenmiştir ve en az beş altı sayfadır. Ayrıca 2019'daki etkinlikler eşleştirme, boşluk doldurma, bulmaca gibi farklı biçimlerde sunulmuştur. Öğrencilerin gerçek hayatta uygulayabilecekleri etkinliklerle günlük hayatla ilişki kurulmuştur. 1986 kitabında kısa kısa konu anlatımları yapılmıştır, bu da doğrudan öğretim yönteminin benimsendiğini göstermektedir, 2019 programında ise sezdirmeye dönük etkinlikler vardır. Bu bulgular ışığında 2019 kitabının etkinlikler bağlamında daha başarılı olduğu söylenebilir.

4.4. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Öğrenmeyi değerlendirme uygulamaları bakımından iki ders kitabı arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. 1986'daki kitapta değerlendirme çalışmaları bölüm sonlarındaki testlerle yapılmaktadır. Her test yirmi sorudan oluşmaktadır. Bu testlerde kelime, cümle ve paragraf düzeyinde anlam soruları ile dil bilgisi ve imlâ noktalama soruları yer almaktadır. Ayrıca doğrudan doğruya metnin içeriği ile ilgili sorular da

vardır. Örneğin 5. test 15. soruda (s.155) metin içindeki diyalogun tamamlanması istenmiştir. Bu tarz soruların kullanılması, öğrencileri ezberciliğe yöneltebileceği için, yanlıştır. Test olması dolayısıyla yazma ve konuşma etkinliklerine de yer verilmemiştir. 2019'daki kitapta ise öğrenmeyi değerlendirme, tema sonu değerlendirme çalışmalarıyla yapılmaktadır. Bu çalışmalarda bir metin okunması ve metinle ilgili soruların cevaplanmasının yanı sıra test, bulmaca, eşleştirme, boşluk doldurma ve doğru/yanlış sorularına da yer verilmektedir. Ayrıca, bazı tema sonu değerlendirme çalışmalarında konuşma ve yazma etkinlikleri de vardır. Soru sayısı ve tipleri standart değildir. Etkinliklerde söz konusu olan çok sayıda görsele yer verme, birden çok duyuya seslenme ve öğrenciyi aktif kılma değerlendirme süreçlerinde de vardır. İki ders kitabı arasındaki önemli farklılıklardan biri de öz değerlendirme ve akran değerlendirme uygulamalarıdır. 2019'daki kitapta yoğun olarak yer verilen bu değerlendirme türleri diğer kitapta yoktur. Bu bulgular ışığında 2019'daki kitabın öğrenmeyi değerlendirme uygulamaları bakımından daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

5. Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında iki ders kitabı arasında büyük farklılık olduğu görülmektedir. Biçimsel özellikler bakımından 2019'daki kitabın daha ayrıntılı ve nitelikli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, 1986'daki kitapta görseller sadece metin başlarında verilmiş; 2019'daki kitapta ise hem metinlerde hem de etkinliklerde bulunan çok sayıda görselin yanı sıra sadece görselden oluşan metinlere de yer verilmiştir. Bunda eğitim anlayışındaki değişimlerin yanı sıra medya teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisi vardır. 1986'daki kitapta kelime öğretimi doğrudan yapılırken 2019'daki kitapta sezdirme yöntemi uygulanmıştır. 1986'daki kitapta tekdüze ifadeler ve dikkat çekici olmayan bir sunum varken 2019'daki kitapta bulmacalar, harfleri yer değiştirmiş kelimeler, eşleştirmeler, tahmin etme uygulamalarıyla ve dikkat çekici, görsel destekli bir şekilde kelime öğretimi yapılmaya çalışılmıştır. Bu yolla yapılan bir kelime öğretiminin daha kalıcı öğrenmeyi sağlaması, beklenen bir durumdur. İncelenen etkinliklerin çoğu aynı gibi görünmesine rağmen, bu etkinlikler uygulama ve anlayış bakımından önemli derecede farklıdır. 1986'daki kitapta sadece soru-cevap yöntemi benimsenirken 2019'daki kitaptaki etkinlikler farklı duyulara hitap eden, öğrenciyi süreçte aktif kılacak, ilgi çekecek ve dikkati canlı tutacak şekilde dizayn edilmiştir. Etkinliklerde açık uçlu soruların yanı sıra eşleştirme, boşluk doldurma, görsel okuma gibi yöntem tekniklere yer verilmiştir. Bu durum, tamamen anlayış farklılığının sonucudur. Çünkü sözelimi dinleme metinlerine yer verip vermeme şartlar ve imkânlarla ilgiliyken sayılan etkinlik türlerinde böyle bir durum yoktur. Bu tip etkinlikler için donanıma gerek yoktur. Öğrenmelerin değerlendirilmesi 1986'daki kitapta bölüm sonlarındaki 20 soruluk testlerle yapılmaktadır ve sorular genellikle üst düzey düşünme becerilerini kullandırmaya yönelik değildir. 2019'daki ders kitabında ise öğrenmeler tema sonu değerlendirme çalışmalarıyla değerlendirilmektedir. Bu çalışmalarda çok sayıda soru tipinden yararlanılmış, yazılı ve sözlü ifade becerilerine yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Ayrıca 2019'daki kitapta görülen öz değerlendirme ve akran değerlendirme uygulamaları 1986'daki kitapta yoktur. Bu farklılıkları 2005 yılından itibaren benimsenen yapılandırmacı eğitim anlayışına bağlamak mümkündür. Yapılandırmacı anlayıştaki zengin öğrenme ortamları ve öğrencinin bilgiyi alıcı değil

keşfedici olması, program ders kitaplarını şekillendirdiği için ders kitabında da kendini göstermiştir. Yapılandırmacı anlayışın yanı sıra medya teknolojilerindeki hızlı gelişme de 2019'daki kitapta görülen metin türü ve yöntem teknik zenginliğinde etkilidir. Medya araçlarının ucuzlaması ve yaygınlaşması, bunların derslerde aktif olarak kullanılmasını ve ders kitaplarında yer verilmesini sağlamıştır. Bu durum, eğitim anlayış ve uygulamalarının ders kitaplarından takip edilebileceği savını desteklemektedir. Sonuç olarak, incelenen ders kitaplarının kullanımları arasında geçen sürede (1986-2019) Türkçe eğitimindeki anlayış ve uygulamaların öğrenci merkezli, birden çok duyuya hitap eden, zengin öğrenme ortamları sunan ve farklı ölçme değerlendirme uygulamalarına yer veren bir hâl aldığı söylenebilir.

Çalışma bağlamında;

1. Ders kitaplarındaki etkinliklerin çeşitli duylara hitap edecek ve öğrenciyi aktif kılacak şekilde hazırlanması,
2. Ders kitaplarının biçimsel olarak nitelikli olması ve görsel düzenleme ilkelerine uygun tasarlanması,
3. Ders kitaplarındaki öğrenmeyi değerlendirme uygulamalarının konuları kapsayıcı ve üst düzey düşünmeye yöneltici olması,
4. Ders kitabındaki etkinliklerin teknik imkânlar dâhilinde mümkün olduğunca fazla medya aracına yönlendirmesi,
5. Ders kitaplarında türün seçkin örneklerinin yanı sıra günlük hayatta kullanılan işlevsel metinlere yer verilmesi,
6. Görülen değişimlerin gelecekteki ilerlemelere rehberlik edeceği düşüncesinden hareketle, benzer çalışmaların farklı sınıf seviyeleri ve zaman dilimleri için de yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (1989). *Türk eğitim tarihi (3. baskı)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Alkış Küçükaydın, M. ve İşcan, A. (2017). İlköğretim 3.Sınıf Türkçe ders kitapları ve öğretmen kılavuz kitabının yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına uygunluk düzeyi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(1), 1-13.
- Appke, M. W. (2017). *Eğitim Toplumunu Değiştirebilir mi? (Çev. Ed.: Şakir Çınkır)*. Ankara: Anı.
- Arslan, M. (2007). Eğitimde yapılandırmacı yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), 41-61.
- Aslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ders kitapları. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 215-231.
- Aytan, T., Çalıcı, M. A., & Erdem, A. (2016). Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metin kahramanlarının rol model olma durumları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 634-652.
- Aytan, T., Güneş, G., & Uysal, G. (2018). 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki dinleme metinlerinin öğrencilerin söz varlığına etkisi. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 1(1), 1-11.
- Baştuğ, M. & Demirgüneş, S. (2016). *Türkçe öğretiminde ders işleme süreci*. Türkçe öğretimi içinde, 17-60 (Ed: F. Susar Kırmızı). Ankara: Anı.
- Batur, Z. (2008). Ana dili eğitiminde hafıza-kelime ilişkisinin önemi ve hafızanın güçlendirilmesinde ezgili ürünlerin rolü. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 145-157.
- Batur, Z. (2010). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Batur, Z., & Soyucok, M. (2019). Atasözlerinde eleştirel düşünme unsurları: Türkçe ders kitapları. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 1119-1132.
- Bircan, H. H. (2018). Eğitim ve felsefe-eğitimin doğal/insanî, toplumsal ve felsefî temeli. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 157-172.
- Bloom, B. S. (1979). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme (Çev.: Durmuş Ali Özçelik)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27.
- Cemiloğlu, M. (2015). *Türkçe öğretimi*. Bursa: Aktüel.
- Cubberley, E. P. (2004). *Eğitim tarihi (Çev.: Engin Noyan)*. Ankara: Yeryüzü.

- Çevik, A. ve Güneş, F. (2017). Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 272-286.
- Çifçi, M. (2006). Eleştirel okuma. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 54(2006/1), 55-80.
- Çifci, M. (2013). *Okuma terimleri sözlüğü*. İzmir: Elik.
- Çifci, M. & Soyuçok, M. (2018). Ortaokul Türkçe öğretim programlarının işlevsel okuma açısından incelenmesi (1924-2015). *International Journal of Languages' Education and Teaching* (6)4, 455-476.
- Demirel, Ö. (2014). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya (14. baskı)*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Deniz, K., & Karagöl, E. (2018). Değerler eğitimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 244-255.
- Deniz, K., Tarakcı, R., & Karagöl, E. (2019a). Okuma kazanımları açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 688-708.
- Deniz, K., Tarakcı, R., & Karagöl, E. (2019b). Dinleme/izleme kazanımları açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 18-32.
- Duran, E., & Bitir, T. (2018). Bulmaca tekniği ile kelime öğretimi. *The Journal of Anatolian Cultural Research (JANCR)*, 2(2), 14-40.
- Egan, K. (1978). What is curriculum?. *Curriculum Inquiry*, 8(1), 65-72.
- Gürdal, A., & Arslan, M. (2011). Oyun ve bulmaca etkinlikleriyle yabancılara Türkçe kelime öğretim yöntemi. *1st International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics May 5-7 2011 Sarajevo*.
- Harden, R. M. (1999). What is a spiral curriculum?. *Medical teacher*, 21(2), 141-143.
- Karagöl, E., & Tarakcı, R. Söz varlığı öğretimi açısından ortaokul türkçe ders kitapları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(222), 149-171.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Nurlu, M., Sarıca, A. (2015). İlköğretim Türkçe ders kitaplarındaki sözcük çalışmalarının yöntem-tekni ve Türkçe öğretimi kazanımları açısından incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 19-38.
- O'Neill, R. (1982). Why use textbooks?. *ELT Journal*, 36(2), 104-111.
- Pacheco, J. A. (2012). Curriculum studies: What is the field today?. *Journal of the American Association for the Advancement of Curriculum Studies* (8), 1-16.

- Richards, J. C. (2001). The role of textbooks in a language program. *RELC Guidelines*, 23(2), 12-16.
- Temizkan, F. & Balcı, A. (2015). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları (2. baskı)*. Ankara: Nobel.
- Ünal, F. (2001). Eğitim iletişimde görsel ileti tasarımı. *Kurgu Dergisi*, 18(1), 325-336
- Ünveren-Kapanadze, D. (2018). Dil ve kültür aktarımında işlevsel bir araç olarak ders kitapları: Türkçe ders kitapları örneği. *Electronic Turkish Studies*, 13(27), 1575-1592.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, O., Yakar, Y. M. (2018). Türkçe ders kitapları ve çocuk karakterler. *International Journal of Social Science*, 69(2), 49-64.

Extended Abstract

Technical and scientific advances, change of understanding, changing life conditions affect education profoundly as well as all socio-economic factors. In this respect, education can be said to shape social, political, economic and cultural conditions shape and vice versa. The expectations of the society and institutions from the education system change with the requirements of the age and the needs of individuals. Therefore, it is expected that there will be differences in educational understanding and practices periodically. While each course is important in educational activities, it can be said that mother language education courses are crucial because they affect the success in other courses and their objectives are used intensively in daily life. In this regard, it is expected that the mentioned updates and new practices will be seen in the Turkish course. The objectives and achievements, teaching methods, content, assessment and evaluation processes are determined through the curriculum by taking into consideration the educational policies, requirements of the age, social conditions, etc. The curriculum, which acts as a guide during the educational activities, is represented by textbooks. Textbooks are printed or computer-based teaching materials including texts prepared in line with the curriculum, activities, evaluation processes, etc. Although technical developments and advances in informatics increase the alternatives in education practices today, textbooks are still important course materials. Textbooks are the embodiments and representatives of a country's education policies in educational environment. In this respect, it is thought that the change in the understanding and practices of education can be clearly seen on the textbooks. There are two main reasons for choosing the 1986 and 2019 edition books as the subject of this study. The first reason is the curriculum that these books are related to. The 1981 curriculum, which the 1986 edition of the book is related to, is a curriculum that has remained in force for twenty-five years and is the last curriculum that has not been prepared in line with the constructivism approach; 2019 edition book is related to 2019 curriculum. This curriculum is in force and prepared in line with the constructivism approach. The second reason is the technical and technological developments between 1986 and 2019. Examining the changes in educational understanding and practice in the past can be a guide for the curriculum and for the textbooks to be prepared from now on. In this respect, it is hoped that the study will contribute to Turkish teaching. In this descriptive study, the data were collected by document analysis. Textbooks "Turkish for Secondary Schools 2"(MNE, 1986) and "Secondary School and Imam Hatip Secondary School Turkish Textbook 7"(MNE, 2019) were examined and compared in terms of form, vocabulary studies, activities and learning assessment activities. Opinions of two experts were taken for the findings. The findings were finalised with corrections made after expert opinions and the findings were interpreted and presented as sub-problems. The results of the study indicate that there are big differences between two textbooks. It was determined that the book used in 2019 was more detailed and qualified in terms of form. Also, in the book in 1986, the visuals are given only at the beginning of the text; in the book in 2019, there are many visuals in both texts and activities, as well as texts consisting only of visuals. Besides changes in the understanding of education, developments in media

technologies have an impact on this. While vocabulary is given directly in the book in 1986, the method of intuition is applied in the book in 2019. In the book in 1986, there are monotonous expressions and an inconspicuous presentation, whereas in the book in 2019, it is tried to teach vocabulary through puzzles, scrambled words, matchings, guessing practices and with a conspicuous and visual support. It is presumable that a vocabulary teaching in this way provides more permanent learning. Although most of the activities reviewed look the same, they are significantly different in terms of implementation and understanding. While only question-and-answer method is adopted in the book in 1986, the activities in the book in 2019 are designed to appeal to different senses, make the student active in the process, attract attention and keep attention alive. In addition to open-ended questions, methods such as matching, gap filling, and visual reading are included in the activities. This is entirely the result of the change of understanding. While using listening texts depends on the circumstances and feasibilities, the activities mentioned don't necessitate any equipments. Assessment of learning is done in the book in 1986 with 20-question tests at the end of the chapter and the questions are generally not aimed at using high-level thinking skills. In the textbook in 2019, learning is evaluated by end-of-theme assessment activities. In these studies, many question types are used, and activities for written and verbal expression skills are included. In addition, the self-assessment and peer assessment practices seen in the book in 2019 are not included in the book in 1986. It is possible to connect these differences to the constructivist education approach adopted since 2005. The rich learning environments in constructivist approach and the fact that the student is discoverer rather than receptive to knowledge can also be seen in the textbooks, as the curriculum shapes textbooks. In addition to the constructivist approach, the rapid development in media technologies is also effective in the richness of methods-techniques and text type seen in the book in 2019. The cheaper and widespread use of media tools enabled them to be used actively in the lessons and to be included in the textbooks. This supports the argument that educational understanding and practices can be followed from textbooks. As a result, it can be said that the understanding and practices in Turkish teaching has become a student-centered, appealing to multiple senses, offering rich learning environments and featuring different assessment and evaluation practices between 1986 and 2019.

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ader>

ISSN 2651 – 5067

ENVERİ’NİN KASİDELERİNDE SAVAŞ TASVİRLERİ¹

DEPICTIONS OF WAR IN ENVERİ’S ODES

Metin CEYLAN*

*Öğr. Gör. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi,
metinceylan25@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-4622-2760

Referans: Ceylan, M. (2020). Enverî'nin Kasidelerinde Savaş Tasvirleri. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 84-139.

Gönderilme Tarihi: 11.12.2020

Kabul Tarihi :23.12.2020

Özet: Şairler, yaşadıkları çağın hayat tezahürlerini, konuştukları dilin inceliklerinden yararlanarak çeşitli yönleriyle dile getiren sanatçılardır. Geçmişten günümüze devam eden bu süreç, birçok unsuru içinde barındırmaktadır. Şairler, kaleme aldıkları veciz ve belîğâne manzumeleriyle; doğumdan ölüme, gençlikten ihtiyarlığa, hastalıktan savaşlara ve unutulmayan aşklara kadar nice güzellikleri ve acıları bu güne ulaştırmayı başarmış, seçkin şahsiyetlerdir. Şairlerin eserlerinde yer verdikleri ve toplumların bünyesinde en fazla etki bırakan hususlardan biri de savaşlardır. Antik Yunan edebiyatındaki İlyada, İran edebiyatındaki Şehnâme, Türk edebiyatındaki Gazavatnâmeler gibi günümüze ulaşmış olan önemli eserler,

¹Enverî'nin Kasidelerinde Savaş Tasvirleri "Nefî'nin Divanındaki Kasidelerle Enverî'nin Divanındaki Kasidelerin Karşılaştırılması" adlı devam etmekte olan doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

savaşların mahiyetini, cemiyetlerde bıraktığı derin tesirleri ve savaşların, dünya tarihindeki konumunu yansıtmaları bakımından değerli görülmektedir.

Bu çalışmada, 13. yüzyıl İran edebiyatı şairi Enverî'nin kasidelerinde yer alan savaş tasvirleri ele alınmış ve incelenmiştir. Enverî'nin yaşadığı bu yüzyıl, Türklerin, İranlıların ve Arapların tarihinde birçok savaşa sahne olmuş bir dönemdir. Enverî'nin savaş tasvirleri ile ilgili beyitleri, İran coğrafyasında birbirleriyle mücadele içerisinde bulunan Türklerin, özellikle Selçuklu Türklerinin savaşlarını, onların içinde yaşamış bir şairin gözüyle aktarması nedeniyledir.

Anahtar Kelimeler: Enverî, Kasîde, Savaş Tasviri, İrân Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Nefî, Memdûh, Türkler, Selçuklular.

Abstract: Poets are artists who express the life manifestations of the age in which they live in various aspects, using the subtleties of the language they speak. This process, which continues from the past to the present, contains many elements. Poets are distinguished personalities who have managed to bring many beauties and sufferings to this day, from birth to death, from youth to old age, from disease to wars and forgotten loves, with their terse and obvious poems that they have written. One of the issues that poets place in their works and have the most influence on the structure of societies is the wars. Important works that have survived to the present day, such as The Iliad in ancient Greek literature, the Shahname in Iranian literature, and the Gazavatnam in Turkish literature, are considered valuable in that they reflect the nature of wars, the deep effects that they have left in societies, and the position of wars in world history.

In this study, the depictions of war in the odes of the 13th century Iranian literature poet Anvari were discussed and examined. This century, in which Anvari lived, was the scene of many wars in the history of the Turks, Iranians and Arabs. Enverî's couplets about the depictions of war are important because they convey the wars of the Turks, especially the Seljuk Turks, who are fighting each other in Iranian geography through the eyes of a poet who lived in them.

Keywords: Enverî, Ode, Iranian literature, War depiction, Turkish Literature, Nefî, Memduh, Turkish people, Seljuks.

1. Giriş

Savaş, insanlık tarihinin en mühim vakıalarından biridir. Esasında canlıların hayatlarını devam ettirmeleri ve yaşam şartlarını geliştirmelerinde, karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmaları için ortaya koydukları mücadeleye, kimilerince dünyadaki savaş gerçekliğinin başka bir boyutudur. Savaşların görünen sebepleri ne kadar basit ve haklı gerekçelere istinat etse de, arka planı bundan çok daha karmaşık bir manzara arz etmektedir. Savaşın çok nedenli bir "olgu" ya da "görüngü" olduğunu söyleyen Erhan

Büyükakıncı, savaşı doğuran nedenlerin, şartların analiz edilmesinin de oldukça karmaşık bir hal aldığını ifade eder.²

İnsanlık tarihine bakıldığında, bu tarihin daha çok savaşlardan meydana gelen bir tarih olduğu görülür. Onun tarihini anlatan kaynakların, medeni gelişmeleri zikretmekten ziyade savaşı anlatan bir tarih olduğunu söylemek, gerçeklikten uzak ve abartılı bir hüküm olmaz. Edebiyat, zarafeti, inceliği ve toplumların insani yönlerini ön plana çıkarmayı amaç edinen bir bilim dalıdır. Ayrıca milletlerin kültürlerini ortaya koyma ve geliştirmelerinin de en mühim kaynaklarından biridir. Buna rağmen, toplumların edebiyatlarının bile önemli bir bölümünün savaşlardan meydana geldiğini görmemek mümkün değildir. Hatta bugün dünyada, Savaş edebiyatı adıyla bir edebiyat bile mevcuttur. Nitekim birçok medeni ülkenin müzelerini ve kütüphanelerini gezip incelediğinizde, onların önemli bir yekûnunun yapılan savaşı konu edinen eserlerle dolu olduğunu görürsünüz.

Savaş, saldırganlık olarak değerlendirildiğinde, mahiyeti itibarıyla şiddeti, ölümü ve yıkımı temsil eder. Ünlü düşünür Immanuel Kant, tüm kötülüklerin ve ahlaksızlıkların kaynağı, ilkel bir metot olarak değerlendirdiği savaşı şöyle tarif eder: “*Savaş, güç kullanarak bir hakkı öne sürmek için, hiç de iyi olmayan sadece kestirme bir yoldur.*”, “*Savaş (ilkel insanların yaptığı gibi) anlaşmazlıkların barbarca çözülmesidir.*”, “*Savaş, bütün kötülüklerin ve ahlaksal bozulmanın kaynağıdır*”³. Immanuel Kant, buna ilaveten; “*Savaşa yöneticiler değil, halk karar vermelidir*”⁴ der. Türk edebiyatında, Tevfik Fikret “Tarih-i Kadim” adlı şiiriyle savaşın aleyhinde olurken, onunla benzer düşünceleri savunan Şinasi, Reşit Paşa’ya yazdığı manzumesinde şöyle der:

“Sen gibi âkil olan kan dökerek gün mü sürer

Vechi nâmûsuna ol kan ile düzgün mü sürer.”⁵

Savaş, sadece olumsuz taraflarıyla değerlendirilmemiştir. Nitekim savaş, işgale uğrayan bir milletin kendini savunması şeklinde ele alındığında, kötü sıfatlarından sıyrılmış, masum duyguların ve ideallerin vasıtası görülmüştür. Bu haliyle savaş, sulhu, yaşamı ve imarı temsil etmektedir. Mütecevize karşı ülkesini savunan ve karşı tarafa zarar vermeye çalışan kişiler de kahraman olarak nitelendirilmektedir.

Bütün bunlardan başka dünya tarihinde savaşın, tüm yönleriyle olumlu olarak kabul edildiği zamanlar da olmuştur. Alman milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli rolü bulunan Georg Wilhelm Friedrich Hegel ise Immanuel Kant’ın düşüncelerinin aksine savaşı, ahlâkın ve milletlerin bozulmalarını engelleyen, istikrar unsuru, bir vasıta olarak

² Erhan Büyükakıncı, “Uluslararası İlişkilerdeki Savaş İncelemelerinde ‘Tarih’in Metodolojik Araç Olarak Kullanımına Bir Bakış”, *Doğu Batı*, S. 24, Ağustos-Eylül-Ekim 2003, s. 88.

³ Immanuel Kant, *Political Writing*, (ed. Hans Reiss), Cambridge University Press, 1993, s. 96, 171, 183.; aktaran: H. Emre Bağçe, “Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel’i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?”, *Doğu Batı*, 24, Ağustos-Eylül-Ekim 2003, s. 112.

⁴ I. Kant, *age.*, 2003, s. 112.

⁵ Kenan Aküz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1986, s. 13.

değerlendirir ve ileri sürdüğü gerekçelerle destekler: “Savaş büyük önemi haizdir, bu yolla insanların ahlaksal sağlıkları korunur ulusların bozulması ‘sürekli barış’ sonucudur... Eğer bu sadece felsefi bir düşünce veya Tanrı’nın takdirinin haklı gösterilmesi ise, gerçek savaşlar değişik şekilde de haklı gösterilebilir. Başarılı savaşlar iç huzursuzluğu engeller ve devletin gücünü sağlamlaştırır.”⁶

Binaenaleyh, savaş sözcüğü, kavram itibarıyla göreceli bir durumu ifade eder. Savaşın, müspet ve menfi olarak değerlendirilmesi ise ona ne taraftan baktığınıza bağlıdır. Savaşlar, milletlerin hayatında bu derece geniş bir yer işgal edince tabiatıyla edebiyatlarına da konu olmaları kaçınılmazdır.

Kaside, Arap edebiyatında, İran edebiyatında ve klasik Türk edebiyatında, şairlerin ele aldıkları konularla ilgili, yazdıkları manzumelerde memdûhun niteliklerini dile getirerek tasvir ettikleri nazım şekillerinden biridir. Mehmet Vanlıoğlu’na göre kaside, İslâmî dönemde doğan yeni İran edebiyatıyla birlikte III. (IX.) yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, lirik yanı daha ağır basan bir şiir türü olarak VI. (XII.) yüzyılda en parlak dönemine ulaşmıştır.⁷

Şairler, kaleme aldıkları kasidelerinde ele aldıkları unsurları canlı bir şekilde betimlemeye çalışırken övdükleri şahsın, bazen atını, bazen ordusunu, bazen savaştaki kahramanlığını, bazen sarayını, bazen de renkli ve zengin ziyafet meclislerini methederler. Dolayısıyla bahse konu olan ortamı, okuyucunun gözünde etraflı bir şekilde canlandırmaya çalışırlar.

Hayatlarını idame ettirmelerinin vazgeçilmez vesile olan şairlik mesleğini en iyi şekilde yapabilmeleri için şairler, buna uygun ortamlarda yer almayı ve belli şahısların himayesinde bulunmayı önemserler. Hangi gerekçeyle olursa olsun, devlet erkânına yakın bir şekilde yaşamayı tercih eden şairler, onlarla ilgili her şeyi önemser ve takip ederler. Zaman zaman onların yaptıkları seyahatlere ve seferlere de iştirak ederler. Bu seferlerde bilgi ve görgülerini geliştirmelerinin yanında, sanatsal bakımdan farklı bakış açıları elde etme imkânı da bulurlar. Değişik memleketleri ve toplumları görmeleri, onların kendilerini daha iyi yetiştirmelerine ve tecrübe sahibi olmalarına sebep olur. Ayrıca bu seyahatlerde ve seferlerde, toplumların kültürlerini, sosyal hayatlarını, inceleme imkânının yanında, orduların faaliyetlerini izleme fırsatı da bulurlar. Neticede hem devlet adamlarının birbirleriyle olan münasebetlerinden hem de ülke içinde ve dışında olup bitenlerden haberdar olurlar. Hükümdarların yanında seferlere ve seyahatlere katılan şairlerden bazıları, savaşları yakinen görme fırsatı bile elde ederler. VI. (XII.) yüzyıl İran şairi Ferruhî, Gazneli Mahmud’un Hindistan seferine katılmış,

⁶. G. W. F. Hegel, *Essential Writings*, (ed. Fredrick G. Weiss), Touchbooks, Newyork, Harper, 1974, s. 299-300.; aktaran: H. Emre Bağçe, “Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel’i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?”, *Doğu Batı*, S. 24, Ağustos-Eylül-Ekim 2003, s. 119.

⁷. Mehmet Vanlıoğlu, “Fars Edebiyatı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 24, İstanbul, 2001, s. 564.

yazdığı kasidelerde ordunun faaliyetlerini ve ihtişamını konu olarak ele almış ve tasvir etmiştir⁸.

Bu çalışmada, hayatının önemli bir bölümünü Selçuklu saraylarında ve Sultan Sencer gibi büyük bir hükümdarın yanında geçirmiş olan Enverî'nin, kaleme aldığı kasidelerde savaşla ilgili beyitler incelenmiştir. Çalışmanın gayesi, 13. yüzyılda yaşayan insanların savaşla ilgili davranışlarını tespit etmek ve savaş algılayış biçimlerini ortaya koymaktır. Enverî'nin kasideleri incelendiğinde onun, ele aldığı şahsı överken başvurduğu hususların başında savaşla ilgili değerlendirmeleri olduğu görülür. Çünkü Enverî memduhu överken, onun mezziyetlerini dile getirir. Bu mezziyetlerin başında da söz konusu şahsın kahramanlığı gelmektedir. Bu sebeple Enverî'nin manzumelerindeki savaş tasvirleri, yaşadığı çağın savaşla ilgili öğelerini çok yönlü yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu çalışmada incelenen beyitler bize, savaşın sadece cereyan ediş şeklini göstermemektir. O çağda savaşın algılanış biçimini, savaşın yapılış gerekçelerini, savaş psikolojini, savaşın kitleler üzerindeki etkisini ve savaşta kullanılan unsurları da tanıma ve anlamlandırma fırsatı verecektir.

Çalışmamız, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Enverî'nin kısa biyografisi ve Türk edebiyatıyla münasebeti ele alınmıştır. İkinci bölümde, Enverî'nin kasidelerinde tespit edilen, savaş tasvirleriyle ilgili beyitler, muhtelif başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Beyitlerin sonunda, hangi kasidenin, kaçınıcı beyti olduğu kaydedilmek suretiyle incelenmiştir. Üçüncü bölüm, sonuç bölümüdür. Dördüncü bölüm kaynaklar bölümüdür.

1. ENVERÎ

1.a. *Enverî'nin Hayatı (Yetiştigi Muhit, Hayatı ve Edebî Kişiliği)*

*Hakîm, Evhaduddîn 'Alî İbn-i Muhammed Hâverânî-yî Enverî Ebîverdî*⁹

XI. yüzyılda başlayan Selçuklu devri, İran edebiyatının ikinci klasik dönemi olarak bilinir. Selçuklular devrinde Fars edebiyatındaki gelişme hızlanmış, önemli şairler yetişmiştir. Ancak dilde sadelik yerine, edebî sanatlarla süslü, özentili bir deyiş moda olmuş, işitilmemiş mazmun bulmak merakı gittikçe yayılmıştır. Bu devrin başlıca şairleri: Nâsır-ı Hüsrev, Katrân-ı Tebrîzî, Hakânî ve Enverî'dir.¹⁰ Bu zaman zarfında Ömer Hayyam, Batıda Edward Fitzgerald'ın neşrinden beri yaygın olarak bilinen rubailerini yazmış; Genceli Nizâmî sıklıkla İran Romeo ve Juliet'i denilen Leyla ile Mecnûn'u da

⁸. Gökhan Asuman, "Sultan Mahmud'un Son Yolculuğuna Bir Ağıt", *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, 33, s. 19, İstanbul, 2018.

⁹. "Ebi Verdî" sözü, hem kişi hem de yer adı olarak İran'da kullanılmaktadır. Nevâ'î'nin *Nesâyimü'l-Mahabbe* adlı eserinde de bu ad geçmektedir. 66 Ebi Verd bölgesi Şiraz kentinin yakınlarında bulunmaktadır. Osman Nedim Tuna 1987 yılında Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı "Ebi Verdi, İran'da Bir Türk Diyalekti" makalesinde Ebi Verdi lehçesinin özelliklerini incelemiştir. 67 Şiraz ve çevresinde yaşayan Türkler, Fars edebiyatında da etki bırakmışlardır. Hafız'ın şiirlerinde Türk-i Şiraz güzelinin methinde söylenen şiirleri görmek mümkündür. (Bknz. Osman Nedim Tuna, "Ebi Verdi İran'da bir Türk Diyalekti", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayını, s.45-49, Ankara 1987.)

¹⁰. Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s.220.

içeren hamsesini kaleme almıştır. Bu devrin diğer önde gelen edebiyatçıları arasında Enverî, mistik şair Senaî ve “Mantık-u’t-Tayr” adlı eseriyle meşhur Feridüddin Attar sayılabilir¹¹.

Enverî, kesin olarak tespit edemediğimiz bir tarihte, Horasan’da, Serahs ve Nesa arasında yer alan Ebiverd¹² yakınlarındaki küçük bir yerleşim yeri olan Deşt-i Hâverân’da doğmuştur. Bazı kaynaklarda onun memleketinin *Bedene* olduğu kaydedilmiştir. Hâverî’yi sanatının erken dönemlerinde mahlas olarak aldığı belirtilmektedir, fakat bu sadece, Devletşah tarafından kullanılan kaynaklardan birinde onun ismine eklenen bir nisbe de olabilir¹³. Devletşah, Tezkiretü’ş-Şu’ara’sında “...onun (Enverî) kökeni *Ebîberd* vilayetindeki *Bedene* adında bir köydedir. Mehne civarından ki o çöle Deşt-i Hâverân denir. Bundan dolayı ilk olarak kullandığı mahlas Hâverî idi. Ustası ona Enverî mahlasını kullanması için yalvardı¹⁴,” yazmaktaysa da, bu bilgiyi başka kaynaklar teyit etmemektedir. Şiirlerinde, kendi ifadesine göre başkaları tarafından kendisine verilmiş olan Enverî’den başka mahlas kullanmamıştır¹⁵. Memleketi Ebiverd’den dolayı Ebiverdî nisbesiyle de tanınır¹⁶.

Enverî’nin, saray şairi olmasından kaynaklanan durumu da göz önünde tutulduğunda, edebî kişiliğini değerlendirmeden önce, yetiştiği çevrenin tarihsel durumunu açıklamak yerinde olacaktır. Enverî’nin doğduğu dönem, Horasan’da Selçuklu hâkimiyetinin yerleşmiş bulunduğu bir devre işaret eder. 1036 yılında Selçukluların Ceyhun’u aşarak buraya girmesine kadar Gaznelilerin hâkimiyetinde kalan Horasan, zenginliği ile bu devletin fetih faaliyetleri için önemli bir kaynak oluşturmuş; ancak alınan ölçsüz vergiler ve peş peşe gelen kıtlık yılları, halkın Gazneli yönetiminden hoşnutsuz olmasına yol açmıştır. Bu hoşnutsuzluk 1037 yılından itibaren göze çarpan bir şekilde, Nişâbur ve diğer bazı şehirlerde Selçuklu idaresinin tercih edilmesine yol açmıştır. Selçuklu hanedanının devletleşme sürecini taçlandıran 1040 Dandanakan savaşının ardından, Horasan bütünüyle bir Selçuklu toprağı haline gelmiş ve 100 yıldan uzun bir süre devletin en önemli eyaleti olarak barış ve sükûn içinde yaşamıştır. Önce

Çağrı Bey’in, daha sonra Alparslan ve Melikşah’ın yönetiminde kalan bölge, Merv’i başkent seçen Sancar’ın altmış yıl süren idaresinde de refah düzeyini korumuştur.¹⁷

¹¹. Ramin Khanbagi, “Preface”, *Persian Classical and Modern Poetry – A Bibliography*, International Society for Iranian Culture, Global Scholarly Publications, New York 2004, s. ii.

¹². İbn Havkal, Merv’den Ebiverd’e kadar altı günlük, Ebiverd’den Nesa’ya kadar dört günlük yol olduğunu kaydetmiştir. Bkz. Kitâbü’l-Mesâlik ve’l-Memâlik (Kitabu Süretü’l-Arz), *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ’da Türkler, İbn Havkal, İstahrî, Kudâme b. Ca’fer, İbn Fakîh, İbn Rusteh, El-Ya’kûbî, İbn Hurdazbih İçinde*, (der. çev. Yusuf Ziya Yörükân, haz. Ali Ertuğrul), Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004, s. 154.

¹³. J. T. P. Brujin, “Anwari”, *Encyclopædia Iranica*, Vol. II, Fasc. 2, s. 141-143, 2012. <http://www.iranicaonline.org/articles/anwari>.

¹⁴. Semerkanlı Devletşah, *Tezkiretü’ş-Şu’ara*, (yay. haz. Edward Granville Brown), Esatir Yayınları, Tahran, 1382 (2003), s. 83.

¹⁵. J. T. P. Brujin, agm., s. 141-143.

¹⁶. Abdülkadir Karahan, “Enverî, Evhadüddin”, *TDVİA*, C. XI, s. 267, İstanbul, 1995.

¹⁷. Osman Çetin, “Horasan”, *TDVİA*, C. XVIII, İstanbul, 1988 s. 237. Sümer, Gaznelilerin İslâm dünyasının en kuvvetli imparatorluklarından biri olduğu sırada Selçukluların 10.000 atıyla Ceyhun’u geçtiklerini ve bu devletin toprağı olan Horasan’a ulaştıklarını; Merv’e ve Nesa’ya doğru ilerledikçe sayılarının arttığını, Tuğrul ve Çağrı Beylerin Horasan’a geçmesiyle Selçuklu Devleti’nin temellerinin atıldığını kaydeder. Faruk Sümer, “Selçuklular”, *TDVİA*, C. XXXVI, s. 367.

Selçuklu idaresi boyunca müreffeh ve huzurlu bir bölge olan Horasan'ın istikrarı, Sultan Sencer'in son yıllarında, Doğudan gelen kalabalık Oğuz göçerlerinin (Türkmenler) uygun otlaklara sahip olan bu bölgeye yerleşmeleri ve merkezî yönetimle ters düşmeleri ile sarsılmıştır. Bu anlaşmazlık 1153 yılında bir savaşla sonuçlanmış ve yenilen Sultan, üç yıl boyunca Oğuzların elinde esir kalmıştır. Sultan'ın 1157'deki ölümünden sonra da Oğuzların Horasan'daki tahribatı devam etmiş; bu sırada bir kısım topraklar, Sultan Sencer'in kumandanlarından olup Oğuzların emir kabul ettikleri, Müeyyed Ayaba'nın eline geçmiştir. Ardından bölgeyi Gurlular zapt etmiş; onların zayıflamasından sonra, Hârezmşahlar bölgeyi ele geçirmişlerdir. 1220'ye gelindiğinde bütün Doğu İslâm âlemini tehdit eden Cengiz istilâsına ilk maruz kalan yerlerden biri Horasan olmuştur¹⁸.

Sultan Sencer'in sarayına dâhil olan Enverî, muhtemelen Oğuz istilasına (548/1153-54) dek burada kalmıştır. Bundan sonra önce Nişâbur, ardından Belh'te yaşamıştır.¹⁹ Enverî'nin Selçuklu hâkimiyetinin zayıflama ve dağılma dönemine tanıklık ettiği açıktır. Bununla birlikte söz konusu dönem, Rypka'nın ifadesiyle, şiir alanında ilerlemeler kaydedildiği, eski ustaların tercih ettiği biçimlerin terk edilmeye ve şiirin tamamen yeni bir yönde gelişmeye başladığı dönemdir²⁰.

Devrin teamüllerine uygun olarak Sultan Sencer edip, şair ve âlimleri himaye etmiştir. Evhadüddin Enverî'nin yanı sıra, Muizzî, Ferîdüddin Attar, Ömer Hayyam, A'mâk-ı Buhârî, Senâ'î, Reşîdüddin Vatvat gibi edip ve şairler, onun ihsanlarına nail olmuşlardır²¹. Sultan Sencer'in şiire büyük ölçüde destek olduğunu belirten Starr, "Büyük şair" olarak nitelediği Enverî'nin ise Sencer'in sarayının seçkin bir ziyneti, Merv'de yaşayan geniş şairler grubunun en göz alıcısı olduğunu belirtir²². Adı bazı kaynaklarda Muhammed, bazılarında Ali olarak gösterilmiştir. Babasının adının İshak veya Mahmûd olduğu da öne sürülmektedir. Ancak Karahan, bir şiirinde İshak'tan dedesi olarak bahsettiğine göre babasının adının Muhammed olmasının gerçeğe daha yakın olduğu kanısındadır.²³

Enverî, çocukluk yıllarında ve gençliğinin başlarında, o devrin geçerli ilimlerini öğrenmekle meşgul oldu. Temel eğitimini tamamladıktan sonra onun elde ettiği ilimler, zamanın aklî ve edebî ilimleriyle birlikte Felsefe, matematik ve astronomi idi. İbn-i Sînâ'nın hem takipçisi hem de savunucusuydu. Bu nedenle Ebû Alî Sînâ'nın gözbebeği olarak kabul edilir. Felsefî anlamda, hikmet güneşinin sayesinde (yani İbn-i Sînâ'nın sayesinde), marifet nuruyla bakmakta olduğu ifade edilir. Ayrıca İbn-i Sînâ'nın

¹⁸. O. Çetin, agm. s. 237.

¹⁹. J. Rypka, "Poets and Prose Writers of the Late Seljuq and Mongol Periods," *The Cambridge History of Iran, The Saljuq and Mongol Periods*, (ed. J. A. Boyle), C. 5, Cambridge University Press, 4. Baskı, Cambridge 2001, s. 564; J. T. P. Brujin, agm.

²⁰. J. Rypka, *age.*, s. 551.

²¹. A. Özeydin, agm., s. 511.

²². S. Frederick Starr, *Lost Enlightenment, Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton, 2013, s. 427-428.

²³. A. Karahan, agm., s. 267.

işaretleri hakkında; El-Beşarâtü Fî-Şerhi'l-İşârât adıyla, bir kitap telif ettiği de rivayet edilir²⁴.

1.b. Enverî'nin Edebî ve İlmî Kişiliği:

Enverî'nin Sultan Sencer'in saray şairi olmasından önceki hayatı ve bu kariyere dâhil olma süreci hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Genel yaklaşımlar, gençliğinde babasından kendisine kalan mirası tükettikten sonra hayatını kazanmak için şiire başladığı ve Tus'ta bir medrese öğrencisi iken bir gün medreselerine uğrayan görkemli giysiler içindeki bir saray şairinin cazibesine kapılıp buradaki çalışmalarını bıraktığı rivayetleri üzerinde yoğunlaşır²⁵. Saray şairliğini, Enverî'nin kendi coşkun kişiliğine uygun olarak seçtiği bir kariyer olarak niteleyen Starr, onun babasından kalan mirası tükettikten sonra, bu hayatı sürdürebileceği bir meslek olarak saray şairliğine yöneldiğini düşünenlerdendir ve "uçarı şairin, saraya dâhil olmayı başardığını ancak hayat tarzından çokça vazgeçmediğini" belirtir²⁶. Karahan ise Enverî'nin, muhtemelen Tûs'taki Medrese-i Mansûriyye'de tahsilini sürdürdüğü yıllarda ölen babasının bıraktığı, oldukça yüklü mirası, sefahat âlemlerinde tükettiğine dair rivayetin, doğru olmadığı kanaatindedir.

Onun kariyerinin başlamasıyla ilgili olarak şu rivayeti aktarır: "Bir gün Meşhed civarında Radgân'da medresenin kapısında otururken o sırada bu şehirde konaklamış olan Sultan Sencer'in mensuplarından ihtişamlı birinin maiyetiyle birlikte at üzerinde geçtiğini görür. Kim olduğunu sorunca saray şairi olduğunu söylerler. Enverî, birçok alanda geniş bilgi sahibi olmasına rağmen kendi perişan haliyle şairin durumunu karşılaştırır ve onun gibi olabilmek için şiir söylemeye karar verir. O gece yazdığı bir kasideyi ertesi gün Sultan Sencer'e sunar. Kasidesi beğenilir ve saray şairi olur"²⁷. Sultan, yanındaki ileri gelen görevlilere, şair için bağış emri verdi. Söz konusu seferde ta Merv'e gidene kadar, onunla beraber sarayında kaldı.²⁸

Schimmel, Enverî'nin kariyerinin Ebiverd'den Belh'e, oradan da Serahs ve Herat'a yaptığı yolculuktan aynı güzergâhı izleyerek dönerken hamisi Ebu'l-Hasan el-İmranî tarafından Sultan Sancar'a tanıtılması ile başladığını belirtir.²⁹ Schimmel, Enverî'nin Sultan Sencer'i, eğer kendisini saray şairi yaparsa, pek çok konuda bilgi sahibi olduğu için, sıkılmaktan korkmaması gerektiğini söyleyerek ikna ettiği rivayetini aktarır³⁰. Bu rivayetin gerçekliği bir yana, Enverî'nin bilgisinin edebî türlerle sınırlı olmayıp, onun astronomi, müzik ve felsefe de dâhil olmak üzere pek çok sahada yetenekli olduğu bilinmektedir³¹.

²⁴. Safâ Zebîhullah; *Tarih-i Edebiyât der İrân*, Tehrân, Firdevsî Yayınevi (İntişârât-i Firdevsî), 1371.

²⁵. J. T. P. Brujin, agm., s. 141-143.

²⁶. S. F. Starr, *age.*, s. 427.

²⁷. A. Karahan, agm., s. 267.

²⁸. Sa'id Nefisi, *Ahvâl ve Asâr-ı Enverî (Enverî'nin Edebî Kişiliği ve Eserleri)*, Pervîz Bâbâyî, Divân-ı Enverî, Mü'essese-i İntişârât-ı Nigâh, Tahran, 1389, s. 20.

²⁹. Annemarie Schimmel, Stuart Cary Welch, "Anvari and His Poetry", *Anvari's Divan – A Pocket Book for Akbar*, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1983, s. 58.

³⁰. A. Schimmel, S. C. Welch, *age.*, s. 60.

³¹. Laura Cooner Lambdin, Robert T. Lambdin, "Islamic Literature", *Encyclopedia of Medieval Literature*, Routledge, (ed. Laura Cooner Lambdin, Robert T. Lambdin), New York 2000, s. 297.

Enverî'nin İbn-i Sînâ'nın felsefesini benimsediği ve Gazalî'nin "Filozofların Tutarsızlığı" adlı eserini okuduğu anlaşılmaktadır. Musul'da bulunduğu sırada Kutbeddin Mevdûd onuruna âlimane bir temenni yazmış ve daha da fazlasını yazmaya söz vermiştir. Ayrıca onun "Müfid" adında astrolojik bir çalışması ve astronomik tablolara yorumları olduğu da bilinmektedir, ancak bunlar bize kadar ulaşmamıştır.³²

Sultan Sencer, (548/1153-54)'de Oğuz kabilelerince esir alındığında Enverî, Semerkant hâkimine yazdığı bir kasideyle onun saliverilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu manzume, Türklerin İran coğrafyası ile ne derece iç içe yaşadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu kasidenin en ilgi çekici beyitlerinden biri şudur:

کشور ایران چون کشور توران چو تراست

از چه محرومست از رافت تو این کشور³³

Kişver-i Îrân çün kişver-i Tûrân çu turâst

Ez çe mahrûmest ez re'fet-i tu î'n kişver (Enverî, K. 81 /47)

Söz konusu manzume, daha sonra Batı'da William Kirkpatrick'in "Horasan'ın Gözyaşları" tercümesiyle tanınmıştır (Asiatic Miscellany, I, Kalkûta, 1785, s. 286-310)³⁴. Selçuklu Türklerinin ihtişamının sönmesine yas tutan "Horasan'ın Gözyaşları", uzun ve dokunaklı bir şiirdir ve Batılı okuyucuyla buluşan en eski İran şiirlerinden biridir³⁵.

1.c. Enverî'nin Ölümü:

Enverî'nin şiirindeki bazı işaretlerden onun, Nikris hastalığına duçar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim şarap isteme hususunda şöyle bir kıtası vardır³⁶

بزرگواران دانی کز آفت نقرس

ز هر ترشی من بنده می پرهیزم

Nikris hastalığı, seçkin ve yüksek tabakaya mensup kişilerin yakalandığı hastalıklardandır.³⁷ Sultan Sencer de hastalığı esnasında onu iki kere ziyaret etmiştir. Enverî ile ilgili bu nükte, iki şeyi göstermektedir. Bunlardan ilki; böyle bir görüşmeyi kendi evinde yapabilmesi neticesinde bıraktığı maldır, diğeri ise Sultan Sencer gibi kudretli padişahların ona gösterdiği teveccühtür. Ancak Enverî'nin Nikris hastalığından ölüp ölmediği bilinmemektedir. Enverî'nin vefatıyla ilgili kesin bir tarih henüz tespit edilememiştir. Ancak Devletşâh-ı Semerkandî'nin ifadesine istinaden; Hicrî Kamerî 547'de Belh'te vefat ettiği kanaati yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu zat, onun kabrinin; Îrân'da o devrin sultanlarından biri olan Sultan Ahmet Hudreviye'nin,

³². J. Rypka, agm., s. 567.

³³. "İran ülkesi, Turan ülkesi gibi bütünüyle senin olduğuna göre bu ülke senin merhametinden neden mahrum olsun"?

³⁴. J. T. P. Brujin, agm., s. 141-143.

³⁵. L. C. Lambdin, R. T. Lambdin, agm., s. 296; A. Schimmel, S. C. Welch, agm., s. 59.

³⁶. "Büyükler bilir ki Nikris hastalığının afetinden dolayı bendeniz, her türlü turşudan kaçınmaktayım."

³⁷. Şaffî'î Kudekanî, age., s.32.

Belh'teki mezarının yanında bulunduğunu ifade etmektedir.³⁸ Başka bir rivayette, Enverî'nin 585/1189 dolaylarında öldüğü düşünülmektedir³⁹.

1.ç. Enverî'nin Şiir Dili:

Enverî, sağlam tabiatıyla beraber kudretli bir düşünceye sahiptir. İnce ve müşkül manaları, akıcı bir şekilde dile getirme hususunda, üstün bir yeteneğe sahiptir. Ayrıca kendi devrindeki muhatabın şivesine yakın bir dili vardır. Onun en mühim vechesi, aynı nüktede, yani zamanın muhavere dilinden istifade etmesidir. Enverî bu minval üzere eskilerin yani selefın tümünün sistemlerini (adet ve kurallarını), şirinde uygulamış ve bunlarla, yeni bir metot ortaya koymuştur. Kendi sözünü muhatabın dili üzerine bina etmekle beraber kelamın sadeliğine riayet etmiştir. Arapça kelimeleri kullanma, ilmî ve felsefî ıstıhlardan yararlanma hususunda da önde yer alan bir şairdi. Bundan başka bolca teşbih ve istiareler kullanmaktaydı⁴⁰. Bazen sade bir dil kullanırdı. Kendisinin ortaya koyduğu bir takım diyaloglara da şiirinde yer vermiş olduğu söylenir. Bazen de ince ve müşkül manalar üzerinde, tam bir otorite olarak konuşurdu. Onun ifadelerini anlamak o kadar zordur ki onları kavrayabilmek için birçok şerh ve tavzihe ihtiyaç vardır.

1.d. Enverî'nin Şairlikteki Metodu ve Üslubu:

Enverî, büyük İnan şairlerinden biridir. Kaside sanatındaki üstatlardan sayılır. Firdevsî, Sa'dî'nin; savaşıla ilgili ve hamasî şiirler ve gazel sanatındaki üstatlıkları ve şöhretleri, tartışılmayacak derecede kabul görmüştür. Enverî de kaside söylemede, şuara ve fuzalanın ekserisinin önderi olma hususunda, ilk mertebede yer almaktadır. Çağdaşları onu, hükümdarları ve saray erkânını öven kasideciliğin piri olarak bilmektedirler. Enverî daha çok Ebu'l-Ferec-i Rûnî'yi taklit etmiş ve onun kasidelerine birçok nazire yazmıştır. Fakat Enverî'nin şiir üslubu, çok daha mükemmel ve fikrî derinliğe sahiptir. Ayrıca ilmî ıstılah ve bilgilerle iç içedir⁴¹.

1.e. Enverî'nin Hicviyâtı:

Enverî'nin bazı şahısları çirkin ifadelerle hicvettiği, kısa bir mesnevisi ve bir kısım kıtaları mevcuttur. Yaşadığı devirde, hiciv söylemekten ve ileri gelenleri övmekten geri durmamıştır. Bunlarla, muhatabını hem rahatlatıyor hem de korku ve sıkıntılardan uzaklaştırıyordu. Çünkü padişahlar, emirler ve şairler bu durumu teşvik ediyorlardı. Enverî'nin takip ettiği metot şuydu: Ele aldığı şahsı önce methediyordu. Övdüğü şahıs ona caize vermez ve onunla ilgilenmez ise başka bir kıtada onu, tehdit ediyordu. Bu durum, beklediği imkânları elde edinceye kadar devam ederdi. Ancak şu hususu da zikretmekte fayda var: Enverî'nin hicivleri sadece birkaç kıta ve mesnevisiyle sınırlıdır. Onun kasideleri ve gazelleri, kötü ve çirkin sözlerden hali ve beridir⁴².

³⁸. S. Zebîhullah; *age.*, s. 663.

³⁹. A. Karahan, *agm.*, s. 268.

⁴⁰. Sa'îd Nefîsî, *Dîvân-ı Enverî*, Tehrân, 1376, s. 59.

⁴¹. Müderris Rezevî, Muhammed Takî, *Dîvân-ı Enverî*, C. 1, Tehrân 1364, s. 101.

⁴². M. Rezevî, *agm.*, s. 119, 120.

1.f. Enverî'nin Eserleri:

1- Beşârâtü'l-İşârât, Der Şerh-i İşârât-i Şeyhur-Re'îs İbn-i Sînâ: Enverî'nin mantık ve felsefe konularında yazmış olduğu bir eserdir.

2-'Uyûnu'l-Hikmet: Tabiatı ve tabiattaki ilâhî nizâmı, mantık ilimlerine göre izah ettiği, felsefeyle ilgili, muhtasar bir eserdir.

3-Kitâb-ı Tehâfüt: İmâm Muhammed Gazalî'nin tasnif etmiş olduğu bütün eserlerini ele alıp incelediği bir eserdir.

4-Dîvân-ı Enverî: Kasîde, gazel, rubâiyât ve kıta gibi türlerden oluşan mürettep bir divandır. Enverî'nin divanından başka eserleri de bulunmaktadır. Ancak nüshaları ortadan kaybolmuştur ve onlarla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.⁴³

1.g. Enverî'nin Edebiyat Tarihindeki Yeri:

Enverî'nin bir edip olarak orijinalliği, bütüncül bir şekilde, divanında açığa çıkmaktadır. Enverî divanının en temel unsuru, eşsiz bir şekilde (muhtemelen, Sa'dî'ye gelinceye kadar) en üstün seviyeye ulaştırdığı gazeldir. Fars gazel tarihinde çok önemli bir yeri olan, gazel türündeki şiiri ciddi bir anlayışla ele alıp başlatan şair, Senâ'î'dir. Senâ'î'nin gazelleri içerikleri açısından iki temel gruba ayrılır. Birinci grupta yer alan gazelleri, klasik Fars gazellerini andırmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Enverî, Zâhir, Sa'dî ve daha başka şairler de bu yolu izlemiş ve bu türü, zirveye yükseltmişlerdir.⁴⁴

Enverî gibi, entelektüel dehaya sahip bir adamın, rubaiyi es geçmesi de beklenemezdi. Onun kolay heyecanlanan tabiatına uygun bir diğer tür ise kıta idi. Bu tür, şaire konuyu istediği şekilde, özgürce ele alma imkânı vermiştir. Kaside ve gazelleri kusursuz bir saflıkla işildarken, kıtaları ise kibrini, alaycılığını, adaletsizlik anlayışını, diğer şairlere dönük küçük kıskançlıklarını ortaya koymak için mükemmel bir araç teşkil etmiştir⁴⁵.

Kaside türü, Enverî ve Hakânî ile zirvesine ulaşmıştır. Enverî, Gazneliler döneminin önde gelen şairlerinden Ebu'l-Ferec-i Rûnî'den önemli ölçüde etkilenmiş olsa da,⁴⁶ Hakânî ile birlikte yeni bir tarz oluşturmaya çalışmışlardır. Çünkü bu iki seçkin şair, artık eski yollarda yürümenin bir anlamı olmadığını, yeni yollar bulmak gerektiğini görmüşlerdir. Yeni fikir ve ilhamlar ararken, şiirsel deneyimi bilge ve incelikli retorikle birleştirmişlerdir⁴⁷.

Enverî, devrinin gündelik dilini kullandığı halde şiiri, felsefî ve bilimsel ifadelerle, betimleme ve metaforlarla zenginleştirerek yeni bir şiir türü oluşturmuştur. Şiirlerinde pek çok Arapça ifade kullanmıştır⁴⁸. Onun şiirlerine yazılmış şerhlerden veya divan ve mecmuaların köşelerine zor kelime, terkip ve ibarelerin açıklamalarının yapılmasından, Enverî'nin şiirlerinin eski zamanlarda da okuyucuya zor geldiğini

⁴³. M. Rezevî, agm., s. 119, 120.

⁴⁴. N. Yıldırım, *Îrân Edebiyatı (Gazneliler Dönemi)*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 258, Edebiyat Kesimi Yayınları No: 192, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Yayınları No: 74, Erzurum 2012, s. 123-124

⁴⁵. J. Rypka, agm., s. 566.

⁴⁶. N. Yıldırım agm., s. 109.

⁴⁷. J. Rypka, agm., s. 551.

⁴⁸. Reza Saberi (çev.), *An Invitation to Persian Poetry*, Kitab Corp. 2. Baskı, Los Angeles, 2012, s. 268.

anıyoruz. Enverî'nin şiirinin zor anlaşılmasının sebepleri açıktır. Bunlar genel olarak, söz sanatlarının kullanımı, kısa sözle çok şey ifade etme, bilimsel verilerden yararlanma, şairin Kur'ân ayetlerinin anlamlarından istifade etmesi, Nebevî hadisleri ve Arap atasözlerini mazmun olarak kullanmasıdır. Onun şiirlerinin okuyucusu, bu ayrıntıları bilmeden ve dönemin medreselerinde okutulan, söz konusu tüm bilimlere vakıf olmadan bu şiirleri ve buna benzer şiirlerin anlamını tam olarak kavrama imkânına sahip değildir⁴⁹.

I.b. Enverî'nin Türk Şairlerine Tesiri:

Türklerin Orta Asya'dan İran'a, İran'dan Anadolu'ya gelip yerleşmeleri sürecinde edebi bakımdan bir etkileşim ve olgunlaşma durumu söz konusu olmuştur. Müslüman olan Türklerin kültür hayatındaki değişim, yeni dâhil oldukları medeniyetle izah edilebilir. Bu değişim, öncelikle Arap alfabesinin kullanımıyla başlamış ve edebiyatla devam etmiştir. İslam'dan önce de Türklerin kendi çapında zengin ve kuşkusuz milli bir edebiyatları vardı. Fakat dâhil oldukları yeni medeniyet dairesi ve İslam kültürünün bütün derinliklerine aşk ve samimiyetle dalmaları, ister istemez onların edebiyatlarının da bu atmosfer içerisinde yoğrulması sonucunu doğurmuş ve belli ölçüde İslam öncesi edebiyatlarından uzaklaşarak değişim geçirme zarureti netice vermiştir. Prof. M. Fuad Köprülü, Türkler de dâhil olmak üzere bu medeniyet dairesine giren milletlerin edebiyatlarının, İslam medeniyeti ve edebiyatı etkisinde kalmalarının tabii ve zorunlu olduğunu belirtir. *"İslam ümmetinin müşterek verimi olan bu medeniyet, edebiyatta da hiç olmazsa bir takım müşterek ve umumi kalıplar vücuda getirmişti ki, bu medeniyet dairesine giren her kavim, kendi harsını ve an'anesini ne kadar kuvvetle muhafaza ederse etsin, ruh ve hissiyatını o kalıplar dairesinde ifadeye mecbur olacaktı. İşte yalnız Türkler değil, İslamiyet dairesine giren diğer kavimler ve mesela "Hindliler" de İslami edebiyat kaidelerine ve kalıplarına şiddetle itinaya mecbur kalmışlardır. Bu bakış noktasından İslami edebiyatı "Klasik" bir edebiyat saymak zaruridir"*⁵⁰.

İslam etkisinde gelişen Türk edebiyatı, Türklerin Arap ve İran şair ve yazarlarından etkilenmek suretiyle meydana getirdikleri bir edebiyattır. Türk edebiyatının teşekkülünde ve gelişmesinde bu etkileşim söz konusu olmuştur. İslam uygarlığı çerçevesinde vücut bulan bu edebiyat, yaklaşık bin yıllık bir süreyi içine almaktadır. Ayrıca, Türk dilinin ve edebiyatının, aynı tarihi süreç içinde gelişmesine devam etmiş olduğu da görülür. Türk şairleri İslam edebiyatı sürecinde, Arap şairlerinden ziyade daha çok İranlı şairlerden etkilenmişlerdir. XII. yüzyıl İran edebiyatının en büyük kaside şairi olarak kabul edilen Enverî, özellikle kasideleriyle, söz konusu ilişki içerisinde birçok Türk şairini etkilemiştir. *"Divan şairleri, hamsede Nizâmî başta olduğu halde Dehlevî ve Câmî'ye; tasavvuf vadisinde Attar ile Sa'dî'ye; kaside ve gazel tarzında-karakterlerinin özelliğine göre- başlıca Unsurî, Enverî, Ferruhî, Kemal-i İsfahanî, Hacû-yı Kirmanî, Selmanî Sâvecî, Hafız-ı Şirazî, daha sonra Feyzî-i Hindî, Örfî, Kelîm Sâib gibi ustalara; rubaîde Ömer Hayyam'a borçludur"*⁵¹. Bu bağlamda, Enverî'nin, Türk

⁴⁹. Seyid Cafer Şehidî, *Şerh-i Lügat ve Müşkûlât-ı Divan-ı Enverî, (Enverî'nin Lügat Şerhi ve Divan'ının Zorlukları)*, İlmî ve Ferhengî Yayınları Şirketi, I. Baskı 1979, Tahran, 1387 (2008), i-iii.

⁵⁰. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi, 6. Bölüm İslamî Edebiyata Umumi Bir Bakış*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s.100.

⁵¹. A. S. Levend, *age.*, s. 44-45.

şairlerinden, Nef'î üzerinde büyük tesiri bulunduğu ifade edilir. Ancak Nef'î, kendisinin Enverî'den de üstün bir kaside şairi olduğunu söyler⁵². XVII. yüzyıl divan edebiyatının en önemli kaside şairlerinden biri olan Nef'î, kasidelerinin yanı sıra yazdığı hicivleriyle de meşhurdur. Enverî ve Nef'î'nin benzerlikleri kasidede tezahür etmekle birlikte, iki şairin hiciv yönleri de birbirine önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Yukarıda bahsedilen ve birçoğu İrân-Fars kaynaklarına istinat eden bilgilerle birlikte Türkiye Diyanet Vakfı'nın hazırlamış olduğu İslâm Ansiklopedisinde, Abdülkadir Karahan'ın kaleme aldığı Enverî maddesinde, söz konusu şairle alakalı bilgileri teyit eden, özet mahiyetinde bilgiler yer almaktadır:⁵³

II. Savaş Tasvirleri İle İlgili Beyitler:

Enverî, savaş tasvirlerini, çeşitli unsurlara yüklediği anlamlarla anlatmaktadır. Muharebe öncesinden, muharebenin bitimine kadar, devlet adamlarının savaşla ilgili siyasetlerini ve mücadelelerini, savaş aletlerini kullanarak betimliyor. Ele aldığı şahısların ortaya koyduğu faaliyetleri, bazen atla, bazen okla ve yayla, bazen kılıçla ve hançerle, bazen, mızrakla, bazen gürzle, bazen zırhla, bazen, davulla, bazen de bayrakla özdeşleştirerek anlatıyor.

II. a. Övülen Şahsın Tarihi Kahramanlara Benzetilmesi:

Enverî, övülen kişiyi betimlerken, daha abartılı ve etkili bir şekilde anlatabilmek için onu, tarihe mal olmuş savaş kahramanlarıyla özdeşleştirmektedir. Bu kahramanlar, dünyanın ve İran'ın en eski kahramanlarından başlamak suretiyle peygamberler dâhil, Hz. Ali'ye kadar ulaşmaktadır. Hâkân-ı Â'zâm diye vasıflandırdığı, Sultan Sencer'in övgüsünde dile getirdiği manzumesinde Enverî, onun parlak hançerini Behram'ın hançerine benzetiyor.

Lem'a-i hancereş ez-subh-i zafer şu'le keşîd
Heme meydân-ı felek hancer-i Behrâm girift⁵⁴ (E.k.39-5)

Sultan Sencer'in Rüstem ve İsfendiyar gibi kabına sığmayan cesur bir cengâver olduğunu söylüyor.

Hûn der-ciger-i pür dilân be-cûşed
Ger Rüstem ü İsfendiyâr bâşed⁵⁵ (E.k.58-32)

Vezi'r 'Alâuddîn Bubuye'yi şöyle tarif ediyor: O, harp meydanında Rüstem'in destanını yazandır. Düşman karşısında Haydar-ı Kerrâr gibi savaşır.

⁵². A. Karahan. *age.*, s. 268.

⁵³. A. Karahan, "Enverî, Evhadüddin," *TDVİA*, C. XI; s. 267-268, İstanbul, 1995.

⁵⁴. Onun hançerinin parlaklığı, zafer sabahında parlayınca feleğin işgal ettiği tüm meydanları, Behram'ın hançeri tuttu.

⁵⁵. İster Rüstem, ister İsfendiyâr olsun kan, birçok kalpte (tüm kalplerde) kaynayıp durur.

Be-rûz-i ceng bâ-destân-ı Rüstem

Be-pîş-i hasm bâ-peykâr-ı Hayder,⁵⁶ (E.k.88-18)

Sitayişle bahsettiği 'îmâduddîn Fîrûz Şâh'ın, harp meydanındaki kudretinin tezahürünü dile getirdiği beyitlerinde, çarpıcı savaş sahneleri çizmekte ve savaş atmosferinin bir ülkeyi veya beldeyi kuşattığında nasıl dehşet verici sonuçlarının olabileceğini veciz bir şekilde ifade etmektedir. Enverî, methettiği şahsın savaşının titreyişinin ateşi, düşmanı kuşatmıştır. Onun üzerindeki güçlü bağı (etkiyi), Hz. İsa bile kıvıldatamaz.

Ân-râ ki teb -lerze-i harb-i tu be-gîred

Îsâ ne tünd ber ten-i o târ-ı tevân râ⁵⁷ (E.k.5-31)

Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh, mızrağı, vurduğu her yerden su çıkartan, Kızıl denizi ikiye ayırıp yol açan Hz. Musa'nın asası gibidir.

Zân eserhâ kez sinânet yâd dâred rûzgâr

Yek nişân-ı mu'ciz ez Mûsî-i 'îmrân yâfte⁵⁸ (E.k.170-17)

Savaş meydanında ordan oraya koşarak toynaklarından, mücevher parıltısı gibi kıvılcımlar çıkaran Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın atı, İskender'in atından daha hızlı gitmektedir.

Esb-i Sikender nebûd rahşes çendânk reft

Der zulumât-ı mesâf gevher-i ahmer şikest⁵⁹ (E.k.37-21)

Enverî, Şehzâde 'îmâduddîn'i överken onun, harp meydanında hızlı giden atıyla, Düldül'ün üzerindeki Ali'yi anımsattığını ifade ediyor.

Ân ko çu be harb taht bîned

Ber-düldül-i tünd Murtazâ-râ⁶⁰ (E.k.2-18)

Efendisi, Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad'a dua ederken; "muharebe alanında, erkek aslan gibi olan, 'Aliyy-i Murtaza'nın elindeki Zülfikâr hürmetine" diye niyaz ediyor.

Be-kef ü Zü'l-fikâr-i Murtazavî

Ki be-harb enderûn çü şîr-i nerest⁶¹ (E.k.26-31)

Sencer'in elinde bulunan basit bir hançer, 'Aliyy-i Murtaza'nın elindeki Zülfikâr gibidir.

⁵⁶. Muharebe gününde, Rüstem'in destanını yazandır. Düşmanın karşısında; Haydar-ı Kerrâr olan, Ali gibi savaşır.

⁵⁷. Senin cenginin harareti onu (dünyayı) kuşattığında onun üzerindeki güçlü bağı İsa bile kıvıldatamadı.

⁵⁸. Zaman, senin mızrağından hatırladığı eserlerde; İmrân oğlu Musa'nın mucizelerinden bir nişan bulmuş.

⁵⁹. İskender'in atı bile böyle gitmiyordu. Savaş meydanının karanlıklarında, kırmızı mücevherler kırdı (hızlı koştuğundan, ayağından kıvılcımlar saçılıyordu).

⁶⁰. O, sanki harp esnasında hızlı atı düldülün üzerinde dörtümla giden Murtaza gibidir.

⁶¹. Harbin içinde erkek aslan gibi olan, 'Aliyy-i Murtaza'nın elindeki Zülfikâr hürmetine...

Der-dest-i tu gûyî ki hancer-i tu

Der-dest-i 'Alî Zü'l-fikâr bâşed⁶² (E.k.58-31)

'İmâduddîn Fîrûzşâh'ın kılıcını, Hz. Ali'nin Zülfikâr'ına benzetiyor.

Güft nusret nî merâ bâzû-yı şah mîpervered

Lâ-cerem her Zü'l-fikârî-râ be-bâyed Hayderî⁶³ (E.k.185-45)

Enverî, ismini zikretmediği emirlerden birine yazdığı kasidesinde onun ok ve yayının, İran'ın uzak mesafelere ok atabilmesiyle meşhur, mitoloji kahramanı Areş'i bile korkuttuğunu ifade ediyor.

Âreş eger be-dîdî tîr ü kemânet-râ

Ne şinâhtî zi-bîm-i tu tirkeş zi-dûkdân⁶⁴ (E.k.141-32)

II. b. Savaş Öncesi Tarafların Durumu:

Savaş başlamadan önce taraflar birbiriyle ilgili istihbarat çalışmaları yaparlar. Tuzağa düşüp mağlup olmamak için, karşı karşıya gelecekleri düşmanla ilgili her şeyi bilmek isterler. Savaşın başlamasından çok daha önce karşılıklı casuslar gönderilir ve düşmanın zayıf ve güçlü tarafları öğrenilir. Tüm bu araştırmalar neticesinde her iki taraf ta kendine göre bir durum değerlendirmesi yapar. Zayıf olan tarafın lideri, güçlü düşmanının ona karşı yaptığı hazırlıklar karşısında bazen tedirginlik hisseder, bazen de aşırı korkuya kapılır. Hatta kaygıları sonucu uykuları bile kaçabilir. Enverî, Fîrûzşâh'ın savaş hazırlıklarını işiten düşmanlarının gözünü uyku tutmadığını, fakat onların talihlerinin uykuda olduğunu ifade ediyor.

Zi-bîm-i tîğ-i tu cüz baht-ı düşmen-i tu kesî

Der-ân diyâr şebî tâ-be-rûz ne-gunûde⁶⁵ (E.k.175-12)

İsmi zikretmediği emirlerden birini ele alıp övdüğü kasidesinde, tecrübeli yiğitlerin intikam günü için savaş hazırlığı yapmakta olduklarını anlatıyor.

Sâzend kâr-ı ceng şücâ'ân-ı ceng-cû

Eq-behr-i rûz-i kîne dilîrân-ı kâr-dân⁶⁶ (E.k.141-29)

Sultan Sencer, düşmanları ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir zaman vakar ve metanetini kaybetmez.

⁶². Hançerin senin elinde, Ali'nin elindeki Zülfikâr gibi olur.

⁶³. Zafer şöyle dedi: "Şah'ın kolunun kuvvetinin olduğu yerde, benim yardıma ihtiyacım yoktur. Kuşkusuz her Zülfikâr'a bir Haydâr gerekir".

⁶⁴. Areş, senin ok ve yayını görmüş olsaydı korkundan, ok sadağını çıkıktan ayırt edemezdi (çıkırığın dönüşü gibi hızlı ok attığını görürdü).

⁶⁵. Senin kılıcının korkusundan, o diyarda, düşmanının bahtından başka hiç kimse geceden sabaha kadar uyumamıştır.

⁶⁶. Cesur savaşçılar, intikam günü için, tecrübeli yiğitler olarak savaş hazırlığı yaparlar.

Der hâl bero rûknhâ becenbed

Ger çün ki Kâfeş vakâr bâşed⁶⁷ (E.k.58-56)

Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın askerlerinin sayısını ancak kader yazabilir. Sema, onu kaydetmekte zorlanır.

Tâ 'aded-i leşkereş der kalem âred kazâ

Ez varak-ı âsmân kâğıd u defter şikest⁶⁸ (E.k.37-11)

Felek, Emîr Nasîrüddîn Tâcu'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris'in muharebe ettiği savaş alanını tasavvur ettiğinde oranın, su verilmiş kılıçlarla kuşatılmış olduğunu görür.

Rezm-i û-râ felek tasavvur kerd

Sâheteş tîğ-i âbdâr girift⁶⁹ (E.k.38-8)

Sultan Sencer'in elif gibi olan kılıcı karşısında düşmanın, lam gibi olduğunu ifade ederek onun (düşmanın), aslında imha edilerek yok edildiğini ifade ediyor ("elif", hem doğruluğu hem de Allah'ı temsil ederken, "lam" ise hem inkârı ve küfrü hem de yokluğu temsil eder).

Harf-i tîğ-i tu elif-vâr kocâ kerd kıyâm

Ki ne der 'arsa-i elif huftegiy-i lâm girift⁷⁰ (E.k.39-16)

Enverî, Vezîr 'Alâuddîn Bubuye'nin, Türk'ün en güzel al atı aşkarın üzerinde, cesur bir savaşçı olarak muharebeye hazır olduğunu anlatıyor.

Ve zîn ber bûd dîvânî vü der vey

Dilâver kahramânî Türk-i aşkar⁷¹ (E.k.88-17)

Ebu'l-Hasan Mecdüddîn 'Alî 'îmrânî'nin düşmanı, korkudan yatağa düşmüştür. Ona ilaç vermeye talip olan ise ancak ölümdür.

Merg ez-berây-ı dâden-i dârû tabîb şüd

Bîmâr-i heybet-i tu çü ber-bister üftâd⁷² (E.k.52-17)

Enverî, bir ülkeye veya beldeye, hilafetin yücelik eserinin ulaşmasını; o yüceliğin dumanını, Fîrûzşâh'ın kılıcının yakmasına bağlıyor.

⁶⁷. Şu anda onun üzerine yürüyen komutanlar, Kafdağı gibi olsalar o, vakarını kaybetmez.

⁶⁸. Onun askerinin sayısını yazmak için kader, kalemi eline alır. Sema, varakından olan kâğıt ve defteri parçalar (semanın evrakı (kâğıdı), onun sayısını yazmaya yetmedi.

⁶⁹. Felek onun savaşını tasavvur etti (hayal etti). Onun (feleğin) yörüngesini, su verilmiş kılıçlar kuşattı.

⁷⁰. Elif gibi olan senin kılıcının harfi (keskin ağzı), ne zaman kıyam etse elifin arsasındaki uyuyamayan düşman (elifle başlayan alfabelerdeki tüm düşmanlar), lam olur (dimdik duran düşman, yok olur).

⁷¹. Bu sinede (veya bu ülkede), bir divan (Sultan'ın mahrem alanı) var ve onda; kırmızı atın (Türk'ün en güzel atı olan aşkarın) üzerinde bulunan cesur bir kahraman var.

⁷². Ölüm, ilaç vermek için tabip oldu. Senin heybetinin hastası ise korkudan yatağa düştü.

Eser zi-dûd-i hilâfet be-revzenî ne-resîd

Ki 'aks-i tîğ-i tu âteş ne-zed der-ân dûde⁷³ (E.k.175-13)

Nâsıruddîn Tâhir'in keskin kılıcı, parlaklığıyla muharebe meydanını pastan koruyarak pırıl pırıl yapmıştır.

Tîğ-i terkân rezmgâh-ı turâ

Âsmân kerde eymen ez-zengâr⁷⁴ (E.k.75-11)

II. c. Bayrakların Savaş Alanını Süslemesi:

Birbirleriyle karşı karşıya gelen savaşçılar, muharebe alanına gelirken hem devletlerini ve topluluklarını temsil eden rengârenk bayrakları, hem de birliklerini temsil eden sancak ve flamalarıyla savaş alanına gelirler. Enverî, muharebede ve liderlikteki emsalsiz kabiliyetini övdüğü kasidesinde, Sultan Sencer'i bayrağında yer alan aslana; hezimete uğrattığı düşmanını ise sazlık aslanına benzetiyor. Sultan Sencer'in bayrağındaki aslanının ne kadar kudrete sahip bulunduğunu, onun muharebe safında hezimete uğrayan sazlık aslanın bilebileceğini söylüyor. Enverî, muharebe alanına gelen savaşçıların bayraklarını, birbiriyle karşılaştırarak savaş tasvirine başlıyor. O derece mübalağalı tasvir yapıyor ki Sencer'in savaş alanında basit bir manevrası ile meydana getirdiği toz zerresinin, etrafında bulunan öfkeli düşman askerlerini fırtına gibi savurduğunu, hatta onun bayrağında yer alan aslan resmini bile bayrağın üzerinden sildiğini ifade ediyor.

Ber semt-i gubârî ki zı cevelân-i tu hîzed

Çün bâd hord şîr-i 'alem şîr-i jiyân râ⁷⁵ (E.k.5-49)

Hâce Nâsuriddîn Tâhir'i kendi iddiasına şahit tutarak Sultan'ın gücünü ve kudretini övüyor. Onun bayrağındaki aslan resminin, hem feleğin aslanını hem de sazlığın aslanını mağlup ettiğini belirtiyor. Enverî burada güç ve kuvveti temsil eden ne varsa Sultan'ın uhdesinde bulunduğunu, karşısında kim olursa olsun, ona galip geldiğini vurguluyor. Ona göre canlılar aleminde gücü ve kuvveti sazlığın aslanı temsil eder. Fakat maddi ve fiziksel kuvvet ve kudretin üzerinde bir kudret daha mülâhaza edilir, o da felektir. Feleğin aslanı sonunda her şeyin sonunu getiren mevhum bir güçtür. Enveri Sultan'ın bayrağındaki aslanın, hem feleğin aslanını, hem de gerçek aslan olan sazlığın aslanını mağlup ettiğini ifade ederken mübalağa ve teşhis sanatını kullanarak Sultan'ın kuvvet ve kudretini ortaya koyma hususunda çarpıcı bir tablo çiziyor. Bize göre Enverî, şunu söylemek istiyor: Sultan, karşısına çıkacak tüm orduları mağlup edebilme kuvvetine sahip olduğu gibi, feleğin, aleyhinde ortaya koyabileceği, kötü talihin de üstesinden gelme kudretine sahiptir.

⁷³. Senin kılıcının parlıtısının, ocağını yakmadığı haneye, hilafetin yücelik ve haşmetinin eseri ulaşmaz.

⁷⁴. Keskin kılıç (kraliçe kılıcı), senin savaş meydanını pastan (oksitten) koruyarak gökyüzü gibi pırıl pırıl yapmıştır.

⁷⁵. Senin savaş meydanındaki hareketinden yükselen bir toz zerresi, kendi civarında bulunan öfkenin aslanını ve hatta bayrağın üzerindeki aslanı bile rüzgâr gibi silip süpürdü.

Ver ne tu dâni ki şîr-i râyet-i kahreş

Mosle koned şîr-i çerh u şîr-i 'arîn râ⁷⁶ (E.k.6-23)

Enverî Sultan Sencer'in bayrağındaki aslanın, aslında Sultan'ı ve kudretini gösterdiğini, muharebe safında bu üstün kudrete başkaldırmış olan düşman ve askerlerinin de mecazen, sazlığın veya ormanın aslanı olduğunu söylüyor. Ayrıca bu düşmanın, Sultan'ın gücünü çok iyi bildiğini de belirtiyor. Burada dikkat çeken bir husus da şudur: Enverî, Sultan'ın düşmanlarını küçümsemiyor. Ona göre Sultan'ın düşmanı aslandır yahut bütün oyunları tertip eden felektir. Enverî bununla şunu ima etmek istiyor olabilir. Sultan Sencer üstün sıfatlara sahip bir hükümdardır dolayısıyla onun muhalifleri de kendi seviyesine uygun varlıklar ve şahıslar olmalıdır.

Tâ çe kadar kudretî ki şîr-i 'alem râ

Der saf-ı rezm-i tu muste şîr-i 'arîn est⁷⁷ (E.k.35-32)

Enverî, muharebe alanında Sultan Sencer'in bayrağının dalgalanışını fırtınaya benzetiyor. Çünkü o bayrağı elinde tutan askerler, muharebe alanında savaşırken ve bir mevziden başka bir mevziye intikal ederken fırtına gibi esmekte ve önlerine çıkan düşmanı silip süpürmektedirler. Askerin muharebedeki manevralarına uygun olarak bayrak ta gökyüzünde kıvrılmakta, dönmekte ve dalgalanarak onların hücumuyla birlikte hareket etmektedir. Enverî, askerin savaş alanındaki hareketlerini ve muharebe tekniklerini bayrağın hareketiyle tasvir ediyor. Ayrıca ok atışını, yağmurdan ziyade buhara teşbih ediyor. O kadar hızlı ok atıldığını belirtiyor ki buharın, madde olarak görüldüğü halde atılan okların görünemediğini söylüyor. Savaşan tarafların birbirlerine karşı fırtına gibi eserek taarruz ettiklerini, bazen kaçarak sahte ricat denilen geriye dönüş hareketiyle tekrar taarruz ettiklerini, ok yağmuruyla meydanın cehenneme dönüştüğünü ifade ediyor.

Nekbây-i 'alem der sipihr pîçed

Bârân-i kemân bî buhâr bâşed⁷⁸ (E.k.58-25)

Sultan Sencer'in bayrağının üzerinde aslan ve ejderha bulunduğu halde sancağının üzerinde ayetler yazılıdır. Ayette; Hz. Peygamber'in, Allah'ın yardımıyla yakın bir tarihte fetihle müjdelendiği ifade edilir⁷⁹. Sancağın hareketiyle nice fitnenin savaş meydanında kaldığını belirten Enverî; aslında Sultan Sencer'in İslam sancağını taşıdığını, düşmanlarının ise İslam'ın içinde zuhur etmiş olan fitneyi temsil ettiklerini, Sultan'ın kazandığı zaferin kendi zaferi olmaktan ziyade İslam'ın zafer olduğunu ifade ederek düşmanlarının cesetlerinin savaş meydanında kalmasıyla, aslında fitnenin savaş meydanında kaldığını söylüyor.

⁷⁶. Sen onun kahir bayrağındaki aslanının, feleğin ve sazlığın aslanını parçaladığını biliyorsun.

⁷⁷. *Nasıl bir kudrete sahip ki senin savaşının cephesinde sazlık arslanı, bayrağındaki aslan için bir lokmadır.*

⁷⁸. Bayrağın fırtına gibi esen rüzgârı, gökyüzünde kıvrılır (geri döner). Ok yağmuru, buharsız olur (o kadar hızlı bir şekilde yağar ki buhar, görüldüğü halde oklar görünmez).

⁷⁹. *تَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ*. Allah'tan 'yardım ve zafer (Nusret erişecek)' ve yakın bir fetih (mutlaka gelecektir (Saf/30).

Çün râyet-i mansûr-i tu be cünbed

Bes fitne ki der kâr-zâr bâşed⁸⁰ (E.k.58-26)

Enverî mübalağa sanatını kullanarak Sultan Sencer'in, bayrağındaki iplik sayısı kadar zafer kazandığını ifade ediyor. Ayrıca istifham sanatıyla soru sorarak Sultan'ın savaş meydanlarında taşıdığı bayrağın, ipliğine kadar hakkını verdiğini belirtiyor.

Cüz ra'yet-i tu kisvetî ki dâred

Bes fitne ki der kâr-zâr bâşed⁸¹ (E.k.58-26)

Enverî mübalağa sanatını kullanarak Sultan Sencer'in, bayrağındaki iplik sayısı kadar zafer kazandığını ifade ediyor. Ayrıca istifham sanatıyla soru sorarak Sultan'ın savaş meydanlarında taşıdığı bayrağın, ipliğine kadar hakkını verdiğini belirtiyor.

Cüz ra'yet-i tu kisvetî ki dâred

Keş feth ü zafer pûd u târ bâşed⁸² (E.k.58-35)

Rûzgârın mutedil (Sultan'ın lehinde) esmesini, onun bayrağındaki ejderhanın canı ile ilişkilendiriyor.

Der ten-i ejdehây-i râyethât

Bâd râ i'tidâl-i cân bâşed⁸³ (E.k.59-25)

Emîr İsfah-Salâr Nusretüddîn Tâcü'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris'i övdüğü kasidesinde Enverî, aynı benzetmeyi yaparak gerçek gücü temsil eden orman aslanının kalbinin, onun bayrağındaki aslanın korkusundan damla damla eridiğini söylüyor.

Bâşed zı bîm-i şîr-i 'alem şîr-i bîşe râ

Dil katre katre geşte der aktâr-ı rûzgâr⁸⁴ (E.k.72-23)

Sultan Sencer'in bayrağındaki aslan, savaş günü göklere öyle yükselmiştir ki ona semadaki aslan burcu bile ulaşamaz.

Dû geşte hâne-i hûşîd key be rûz-i mesâf

Çu şîr-i râyet-i tu ser ber âsmân sûde⁸⁵ (E.k.175-9)

Enverî, ismini zikretmediği vezir hakkındaki manzumesinde, onun askerlerin hücumu ile ellerindeki bayrakların hareketinin birbiriyle uyum içinde bulunduğunu vurguluyor. Ellerindeki bayraklarla ve keskin kılıçlarla düşman üzerine hücum eden askerler, düşmanı kırarak onların mevzilerini, hızlı bir şekilde ele geçince bayrakların

⁸⁰. İlahi yardıma mazhar olan, muzaffer sancağın hareket edince nice fitne savaş meydanında kalır.

⁸¹. İlahi yardıma mazhar olan, muzaffer sancağın hareket edince nice fitne savaş meydanında kalır.

⁸². Senin bayrağından başka kimin bayrağı, sahip olduğu her bir ipliği ve örgüyü, fetih ve zafere çevirir?

⁸³. Senin bayraklarının üzerinde bulunan ejderhanın bedenindeki can, rûzgârın mutedil esmesini sağlar.

⁸⁴. Bu devrin ülkelerinde, ormanın aslanının kalbi, senin bayrağın üzerindeki aslanın korkusundan, damla damla eridi.

⁸⁵. Savaş günü, senin bayrağındaki aslanın başı göklere ulaştınca Aslan burcu ikiye bölündü.

üzerindeki aslanın, sanki başka bir aslana saldırması ve onu parçalaması gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Enverî, aslan şeklindeki bayrakların (sipahilerin), düşman mevzilerinin derinliklerine hızlı dalışıyla ve orayı zaptederek can pazarına dönüştürmesiyle, aslında muharebenin nedenli çetin ve dehşetengiz bir görüntü arzemiş olduğunu çarpısı tasvirlerle ortaya koyuyor.

Rûzî ki devân ber eser-i âteş-i şemşîr

Çün bâd hord şîr-i 'alem, şîr-i ecem râ⁸⁶ (E.k.3-21)

Nizâmuddîn Muhammed'î anlattığı kasidesinde Enverî, savaş meydanını dolduran kanla, bayrağın üzerindeki aslanı birbirine karşı konumlandırmaktadır. Bu konumlandırmaya göre bayrağın aslanı, ağzını açmış olduğu halde parçalayarak öldürdüğü aslanın bulunduğu kanlı meydana bakmaktadır.

Der ber-i şîr-i felek şîr-i 'alem

Ez pey-i hûn-i 'adüv be-guşâde kâm⁸⁷ (E.k.122-17)

Nizâmuddîn Muhammed'in bayrağıyla fetih, birbiriyle uyum içinde hareket eden ve birbirinin lazımı olan unsurlar olarak vasıflandırıyor.

Râyetet bâ feth çün hem-ber şevd

Kes ne-dâned ân kudâmet ân kudâm⁸⁸ (E.k.122-20)

Bayrağın müjdeleyicisi (fethedilen yerlerde bayrağın dalgaladığını gören ve tekbir getiren görevli) Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın bayrağının, Aslan burcunun bulunduğu mevkiye asıldığını ilan etmektedir.

Kerd be-şîr-i 'alem hâne-i hurşîd du

Gerçi be timsâl-i çetr kadr-i du peyker şikest⁸⁹ (E.k.37-14)

II.ç. Birliklerin Muharebe Meydanına İntikali ve Manevralarla Toz Bulutu Oluşturmaları:

Enverî'nin, savaşla ilgili manzumelerinde en fazla kullandığı kavramlardan biri de "toz"dur. Bu kavram, hem övülen şahsın askerlerinin çokluğunu hem de manevralarının süratini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Savaş esnasında süvarilerin ani ve hızlı manevra ve taarruzlarla ortaya çıkardıkları toz, düşmanın kuvve-i mâneviyesini olumsuz etkilemekte ve cesaretini kırmaktadır. Aşağıdaki beyitte Enverî, 'îmâduddîn'nin askerlerinin düşmana aman vermemek için ne derece hızlı, cesur ve saldırgan olduklarını anlatırken onların çıkardığı tozu gözdeki sürmeyle karşılaştırmaktadır. Nitekim sevgilinin gözüne çektiği sürme, aşığı katletmeye niyet

⁸⁶. Yiğitlerin akın ettikleri gün, onların kılıçlarının kıvılcımları öyle bir manzara ortaya koydu ki sanki bayrağın aslanı hududun aslanını yiyip bitirerek rüzgâr gibi sildi, süpürdü.

⁸⁷. Feleğin aslanı (aslan burcu) karşısında, bayrağın aslanı, düşmanın akan kanının ardından ağzını açmıştır.

⁸⁸. Bayrağın, fetihle yan yana durduğunda kimse bunları birbirinden seçemez.

⁸⁹. Bayrağın müjdeleyicisi, güneşin evini (Aslan burcunu) ikiye böldü (iki ev şekline çevirdi). Kendi bayrağını, üzerine aslan resmi çizilmiş olan bayrağı semaya astı. Güneş için, başka bir ev yaptı. Bundan sonra Aslan burcu yerine methedilen bayrağın aslanını yerleştirdi.

ettiğinin nişanesidir. Enverî'ye göre Şehzade'İmâduddîn'nin askerlerinin, savaş esnasında çıkardığı toz bulutu, göze çekilen sürmenin ifade ettiği manadan daha korkuncunu, düşman askerleri için ölümün kesin olduğunu anlatmaktadır.

Gird-i sipeheş be-hükm red kerd

Ez-hücre-i dîde tûtiyâ-râ⁹⁰ (E.k.2-19)

Enverî, Sultan Sencer'in süvarilerinin hareketi esnasında ortaya çıkardıkları tozu, yüksekliği ve yüceliği temsil eden, Cevza yıldızının yanağında kâkül olarak tasvir ediyor.

Girdî ki ber-engîht mevkib-i û

Ber-'âriz-i cevzâ 'izâr bâşed⁹¹ (E.k.58-10)

Muharebe alanındaki kargaşa ve mücadelenin tesiriyle toprağın toza dönüştüğünü ve bu tozun, feleğin çölünü doldurduğunu söylüyor. Feleğin çölü, mevhum bir çöl kavramıdır. Enverî, savaş alanında Sultan Sencer'in askerlerinin ve düşmanlarının, birbirleriyle mücadelesi neticesinde meydana getirdikleri tozun o derece muazzam olduğunu ifade ediyor ki günün birinde feleğin çölü, bu tozla doluyor.

Rûzî ki zi-âsîb-i saff-i heycâ

Sahrâ-yı felek pür-gubâr bâşed⁹² (E.k.58-22)

Melik-i 'Âdil Yusuf'un sipahilerinin ortaya çıkardığı toz, feleğin yörüngesini kuşatmış; dünyanın, fiziksel ve manyetik alan itibarıyla kendini dengelediği ve kazıklar (Kur'an'da evtâd) olarak tarif edilen unsurlar ise Melik-i 'Âdil Yusuf'un çadırının halatları olmuştur.

Ber-etrâf-i gerdûn gubâr-i sipâhet

Der-evtâd-i⁹³ 'âlem tınâb-ı hıyâmet⁹⁴ (E.k.40-7)

'Alâ'uddîn'in ordusunun çıkarttığı toz, zaferin dimağında, Hz. Meryem'in kolundaki kan gibidir (Hz. İsa'nın Diriltici nefesi gibidir).

Gerd-i ceş-i tu der-dimâğ-ı zafer

Çün dem-i âstîn-i Meryem bâd⁹⁵ (E.k.45-11)

'Alâuddîn'in doru atının toynağından çıkan toz, düşmanın gözünü perdelemektedir.

⁹⁰. Askerinin ortaya çıkardığı toz, gözün üzerindeki sürmenin hükmünü iptal etti (askerinin meydana getirdiği toz bulutu o kadar heybetlidir ki, gözün üstündeki sürmenin aşığı öldürme kastinden ve tehdidinden daha etkilidir).

⁹¹. Onun atlı birliklerinin kaldırdığı toz; Cevza yıldızının (İkizler burcunun) yanağının üzerinde kâkül olur.

⁹². Feleğin çölü, günün birinde muharebe safının meşakkatinden tozla dolar.

⁹³. Nebe suresi/7

⁹⁴. Feleğin etrafında dönen, sipahilerinin tozudur. Dünyadaki çiviler (kazıklar) çadırının halatıdır.

⁹⁵. Senin ordunun tozu, zaferin dimağında (aklında), Meryem'in elbisesinin kolundaki kan gibi (Hz. İsa'nın diriltici nefesi gibi) olsun!

Gerd-i sümm-i semend-i tu mâdâm

Der du çeşm-i 'aduvvet tev'em bâd⁹⁶ (E.k.45-29)

Nâsıruddîn Tâhir'in muhafız alayının hücumu neticesinde ortaya çıkan toz, dünyadaki tüm varlıkları barındırabilecek büyüklükte bir ev gibidir.

Ez terâküm-i gubâr-ı mevkib-i tu

Hısn-i sükkân rub'-i meskûn bâd⁹⁷ (E.k.48-7)

Emîr Ziyâuddîn Ahmed 'Asemî'nin askerlerinin çıkarttığı toz, yeryüzünden, feleğe kadar yükselmektedir.

Ğubâr-ı mevkib-i meymûnet ez basît-i zemîn

Sûy-i muhît-i felek çün 'enân be pîçâned⁹⁸ (E.k.62-20)

Ebu'l-Muzaffer 'Îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın askerlerinin çokardığı toz, güneş ışığını engellemekte, kılıçlarının parlaklığı ise gece yıldızların ışığını kırmaktadır.

Gerd-i sipâheş be rûz şu'le-i hurşîd kuşt

'Âks-i sinâneş be şeb lem'a der ehter şikest⁹⁹ (E.k.37-12)

'Îmâduddîn Fîrûz Şâh'ın suvarisinin gölgesi, savaş günü sahibini, sesine ve çıkardığı toza göre takip etmektedir.

Rûz-i heycâ kez hurûş u gird-i ceşet sâye râ

Tâ suvâr-i hîş râ yâbed be-bâyed rehberî¹⁰⁰ (E.k.185-34)

Enverî, geceyi perdeye benzetiyor ve askerlerin gece yürüyüşünde çıkardıkları tozla, keskin kılıçlarının görünmesini, o perdede, ateş gibi parlamaları şeklinde vafediyor.

Ez pes-i gird-i sipah berk-i sinân-ı âb-dâr

Hemçönân bâşed ki ender perde-i şeb ehgerî¹⁰¹ (E.k.185-35)

Enverî, savaş alanında tozdan kirlenen hançerin yıkanması için yağmurun yağmasını; feleğin, fıskıran ibriğin borusunu açması şeklinde tarif ediyor.

⁹⁶. Senin doru atının toynağından çıkan toz, daima düşmanın iki gözüyle ikiz olsun (daima onlarla beraber olsun)!

⁹⁷. Senin muhafız alayının hücumunun meydana getirdiği tozun birikiminden (terakümünden), dünyada ikamet edenlere öyle bir hisar ve barınanlar için öyle bir ev teşekkül etsin ki sanki tüm dünyayı kuşatırcasına!

⁹⁸. Senin mübarek maiyetinin (askerlerinin) çıkardığı toz; yönünü (dizginini), yeryüzünün sahasından, feleğin bulunduğu cihete çevirince...

⁹⁹. Askerinin tozu, gündüz vakti, güneşin ışığını keser. Kılıcının parlaklığı (pertevi), gece vakti yıldızların ışığını kırar.

¹⁰⁰. Savaş gününde, askerinin sesinden ve tozundan; gölge, kendine ait olan süvarisini bulmak için, kılavuz arar (savaşın dehşetinden, her şey birbirine karışır).

¹⁰¹. Sipahilerin arkalarından çıkardığı tozdan; keskin (çifte su verilmiş) kılıçların parıltısı, gecenin perdesinde bir ateş gibi görünmektedir.

Âsmân ibrik-i şiryân râ guşâyed nây-je

Tâ be-şüyed rûzgâr ez gird-i heycâ hancerî¹⁰² (E.k.185-36)

II. d. Savaşın Habercisi Olan Davul Sesleri:

Enverî, genel anlamıyla savaş kavramını ele aldığı beyitlerinde ise yukarıdaki manzumeler gibi, etkileyici tasvirler yapar. Savaşın tarafların askerlerini teşci etmek ve düşmanların kalbine korku salmak için davullarla, zurnalarla, nakkare ve boru sesleriyle savaş alanını şenlendirdiklerini veciz ifadelerle anlatıyor. Mecdüddîn Ebu'l-Hasan'la ilgili kaleme aldığı manzumesinde Enverî, davulun (kösün sesini) sesini gök gürültüsüne benzetiyor; bayrağın süvarilerin elinde dalgalanışını ise şimşeğe teşbih ediyor.

Kös-i ra'd u râyet-i berkeş heme beguzâstem

Yek su'âlem râ cevâbî deh ne ceng ü ne 'itâb¹⁰³ (E.k.12-30)

Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın davulun değişik makamlarla çalınan ve harp meydanını titreten sesi, ağlamakta olan düşmanın, korkudan sesinin düğümlenmesine sebep olmaktadır.

Kos-i tu der harb-gâh-ı zahme be âheng burd

Giry-e hasm ez nehîb der fem-i hancer şikest¹⁰⁴ (E.k.37-30)

Melikü'l-Ümerâ Tuğrul Tegîn'i övdüğü kasidesinde Enverî, onun kösünün çalınışını fetih tekbirine benzeterek düşmanın hayır ve selamet namazının selamını verdiğini ifade ediyor. Düşmanın hayır ve selamet namazının selamını vermesi ise onun her bakımdan mağlup olup, imha edildiğini göstermektedir.

Kûşeş be harb-gâh çu tekbîr-i feth goft

Hasmeş nemâz-ı hayr u selâmet selâm dâd¹⁰⁵ (E.k.53-6)

Fîrûzşâh-ı 'Âdil'in askerlerinin yer aldığı savaş meydanında, mehterin mızrabının sesi duyulmadan, sadarete fetih tekbiri işilmeye başlar.

Henûz mutrib-i rezmet ne-bûde zehme be-gûş

Ki gûş-i melik-i tu tekbîr-i feth be-şinevede¹⁰⁶ (E.k.175-10)

¹⁰². Gökyüzü; feleğin, bir hançeri savaş tozundan yıkaması için fıskıran ibriğin borusunu açar (yağmur yağdırır).

¹⁰³. Gök gürültüsü gibi davul ve şimşek gibi bayrağı beraber koydum. Ne savaş var, ne de azarlama, bir sualime cevap ver!

¹⁰⁴. Davulun, harp meydanında çeşitli makamlarda çalmaya başlayınca. Korkudan hasmının ağlaması, gırtlığında engellendi (hançeresinde düğümlendi).

¹⁰⁵. Onun kösü (davulu), savaş meydanında sanki fetih tekbirini söyledi. Onun hasmı, hayır ve selamet namazının selamını verdi (hayır ve selamet namazını bitirdi. Teslim oldu).

¹⁰⁶. Senin savaşının çalgıcısı, mızrabı kulağa götürür götürmez, sadaretinin (padişahlığının) kulağı, fetih tekbirini duymuştur.

Enverî adını zikretmediği bir vezir hakkında söylediği manzumesinde düşmanın, mağlup olacağı manzara karşısında çaresizliğini dile getiriyor. Bu manzara, ise cesur yiğitlerin, muharebe meydanını titreten, korkunç naralar atarak meydana çıkmasıdır.

Der na'ra honâk âred ve der cilve teşennüc

Girbâs-i tu yârî ne dehed kûs u 'alem râ¹⁰⁷ (E.k.3-22)

Enverî, Melik Yusuf'un kapısında Kısra'nın davulunun çalınmasını istiyor. Bunu da istiğna ile yükselen onun bayrağıyla ilişkilendiriyor

Bezen ber der-i husrevî kus-i Kesrâ

Ki zed bî niyâzî 'alem gird-i bâmet¹⁰⁸ (E.k.40-8)

Nizâmuddîn Muhammed'le ilgili kasidesinde Enverî, savaş alanını davul sesleri ve at kişnemelerinin inlettiği, dehşetli atmosferde, insanın beyninin sulandığını söylüyor.

Rûz-i heycâ kez hurûş-i kôs ü esb

Âb gerded mağz-ı gerdân der 'izâm¹⁰⁹ (E.k.122-12)

Enverî, savaş meydanını inleyen davulu gök gürültüsüne benzetiyor, sipahilerin birbirine kılıç çalısını şimşeğe benzetiyor, tarafların karşılıklı attıkları okları yağmura benzetiyor, muhripleri ise buluta benzetiyor.

Kôs hemçün ra'd u şemşîr çu berk

Tîr çün bârân u gerd çün gemâm¹¹⁰ (E.k.122-15)

Sadr Tâcüddîn İbrâhîm'in davulunun sesi, semaya ulaşmış, buna mukabil düşmanının davulu ise kilim altında kalmıştır. Yani sesi çıkmamaktadır.

Kôs-i tu ber felek resîde vü bâz

Tabl-ı hasmet be-mânde zîr-i gilîm¹¹¹ (E.k.137-39)

II. e. Tarafların Birbirlerini Tartmaları ve Fiili Savaşın Başlaması:

Ebu'l-Hasan Mecdüddîn 'Alî 'İmrânî ile ilgili kasidesinde Enverî, savaş için karşılıklı gelecek tarafların önceden, dua edip kadere istinad ederek çeşitli hazırlıklar yaptıklarını, düşmanını mağlup etmek için öfkeyle bilendiklerini ifade ediyor. Savaş alanının öyle korkunç manzaralara şahit olabileceğini ima ediyor ki onun dehşetinden, feleğe ve yıldızlara zelzele korkusunun düştüğünü söylüyor.

¹⁰⁷. Nara atmada gırtlak paralanırken, yiğit meydana çıktığında savaş meydanı titrerken, düşmanın davulun sesini ve bayrağı yükseltmesinin artık bir faydası olmaz.

¹⁰⁸. Hükümdarın kapısında Kısra'nın davulunu çal. Çünkü senin bayrağın sabah vakti semada (sarayının etrafında ve üzerinde) istiğna ile parladi.

¹⁰⁹. Savaş günü, davul ve at sesinden, kemiklerin arasında dolaşan kanla birlikte kişinin beyni sulanır.

¹¹⁰. Davul, gökgürültüsü gibi kılıç, şimşek gibidir. Ok, yağmur gibi, savaşçı, bulut gibidir.

¹¹¹. Senin kôsünün sesi gökyüzüne ulaşmıştır. Aynı şekilde düşmanının davulu, kilim altında kalmıştır (sesi çıkmamaktadır).

Çün kîn-i o zı merkez-i 'ulvî sefer nümûd

Ez bîm-i lerze ber felek ü ehter üftâd¹¹² (E.k.52-11)

Ebu'l-Hasan Mevdüddîn 'Alî 'İmrânî'nin doğuya ve batıya karşı fetih hazırlıkları içerisinde bulunması ve hâkimiyet tesis etmesini; siyasetinin batıda yay gibi gerilmesi ve okunun, sıralanmış kalkanlar gibi doğuya düşmesi şeklinde açıklıyor.

Der bâhter siyâset-i o çün kemân keşîd

Tîreş siper siper şod u der hâver üftâd¹¹³ (E.k.52-12)

Muharebenin başlangıcında tarafların rakiplerini tespit etmeleriyle ilgili olarak; Ebu'l-Hasan Mevdüddîn 'Alî 'İmrânî'nin hançerini, ülke düşmanının canının yok olmasına sebep olacak bir ayna olarak tasavvur ediyor.

Ey sâhibî ki sûret-i cân-ı 'adûy-i mülk

Ez kahr-ı tu der âyîne-i hencer üftâd¹¹⁴ (E.k.52-13)

Süleymân Şâh Bin Muhammed'in mızrağının parıltısı, dünyanın enini ve boyunu, düşman için cehennem meydanına çevirmiştir.

Ey lem'a-i sinân-i tu der harb-gâh kerde

Ber hasm tûl u 'arz-ı cihân 'arsa-i cehennem¹¹⁵ (E.k.130-20)

Enverî, İsmi belli olmayan bir emirle ilgili yazdığı beytinde onun yayını germesini, öfkeli aslanın pusudan çıkmasına benzetiyor.

Gûyâ ki şirze şîr guşâyed hemî kemîn

Vektî ki der mesâf şahâ ber-keşî kemân¹¹⁶ (E.k.141-31)

'İmâduddîn Fîrûz Şâh'ın askerlerinin, ne derece disiplinli olduklarını ortaya koymak için, muharebeye başlamadan önce Şah'ın, hareket komutu vermesini belediklerini söylüyor.

Der hîç rikâbî ne koned pây-i kes ârâm

Ân lahza ki destet hareket dâd 'inân râ¹¹⁷ (E.k.5-48)

Ebu'l-Hasan Mevdüddîn 'Alî 'İmrânî'nin muharebe alanından feleğin çemberine ateş düştüğünü ifade eden Enverî; muharebenin bilfiil başlamış olduğunu hatırlatıyor.

¹¹². Onun öfkesi, yüce merkezden (Tanrı katından) izin alarak sefer ortaya koydu. Feleğe ve yıldız zelzele korkusu düştü.

¹¹³. Batıda, onun siyaseti bir yay gibi gerildi. Oku, sıralı kalkanlar şeklinde doğuya düştü.

¹¹⁴. Ey efendim, mülkün düşmanının canının sureti, senin kahrından, hançerin aynasına düştü.

¹¹⁵. Ey savaş meydanında, mızrağının parıltısının, dünyanın enini ve boyunu, düşman için cehenneme çevirdiği kimse!

¹¹⁶. Ey şah, savaş anında kemanını gerdığın zaman, sanki öfkeli aslan pusudan çıkmaktadır.

¹¹⁷. Senin elinin, dizginlere hareket komutu veriş anına kadar, hiç kimsenin ayağı üzengiye basmaz.

Rûzî ki 'onf u heşm şod ez yâd-i çerh râ
Âteş zı kâr-zâr-i tu der çenber üftâd¹¹⁸ (E.k.52-16)

Enverî, Sultân Sencer'in savaştaki kahramanlığını; parlaklığıyla muharebe alanını yakıp kavuran kılıcıyla ifade ediyor. Sultan'ın hadiselerin perde arkasını okumada ve görmedeki basiretinin keskinliğini ise üzerindeki zırhın gözeneklerin çokluğuyla anlatıyor.

'Aks-i sinân der kefi-i tu mu'areke-sûz est
Çeşm-i zırh der ber-i tu hâdise-bîn est¹¹⁹ (E.k.35-33)

Sultan Sencer'in hasmının, karşıkarşıya bulunduğu manzara karşısında korktuğunu ve paniklediğini ifade ederek, harp meydanından kaçıp kaçmama hususunda tereddüt içerisinde bulunduğunu ima ediyor.

Lâzım ezîn est hasm-ı munhezimet râ
Ânki cebîneş kafâ kafâş cebîn est¹²⁰ (E.k.35-34)

Enverî, Sultan Sencer'in fiili olarak savaşımaya başladığını, cehennemini bir sürat ve kahredici bir öfke ile düşmana yüklediğini ve onu cezalandırdığını anlatıyor. Sultan Sencer'in bu kararlı halini, bütün kötülüklerin sebebi olan melun şeytanı cezalandırmadaki ilahi gazaba benzetiyor. Artık savaş bütün şiddetiyle ve acımasızlığıyla devam etmektedir.

Dûzeh-i kahr-ı tu der ukûbet-i hasmet
Âteş-i heşm-i Hüdâ vü dîv-i la'în est¹²¹ (E.k.35-35)

Sultan Sencer, savaş zamanı, şimşegi utandıracak derecede hızlı, keskin ve parlak kılıcıyla muazzam bir kahramandır. Yiyecek içecek ve izzet ikramda da aynı derecede yeteneğe sahip bir zattır.

Berk der hâre nihân geşt cüz ân çâre nedîd
Çün be kefi-i zer-endûd u leb-i câm girift¹²² (E.k.39-10)

Enveri, Sultan Sencer'in muharebedeki kahramanlığını her vesileyle nazara veriyor ve cehennemin, helak edici ateşini onun kılıcından aldığını söylüyor. Yukarıdaki beyitte

¹¹⁸. Bir gün feleğin yâdıyla öfkelenip şiddet gösterince, feleğin çemberine, senin muharebe alanından ateş düştü.

¹¹⁹. Elindeki kılıcın parlaklığı, muharebeyi yakıp kavurmaktadır (isyankâr fitneyi ortadan kaldırıyor). Üzerindeki zırhın gözü, o derece keskin ki gelecekteki hadiseleri görmektedir.

¹²⁰. Bundan dolayı, hezimet uğrayan hasmının, kafasının yerinde alını, alınının yerinde kafası bulunmaktadır (muharebe anındaki taarruzun o derece şiddetlidir ki düşmanın önü ve arkası belli olmamaktadır. Taarruz mu ediyor, firar mı ediyor belli değildir. Aslında düşman bunu bilemez. Çünkü şaşkındır).

¹²¹. Hasımını cezalandırmadaki cehennem gibi kahrın, Tanrı'nın lanet edilen devi (şeytanı), cezalandırması gibidir.

¹²². Elin biri, altın işlemeli kılıcı, diğeri, kadehi tutunca şimşek (kıvılcım) granitin içine saklanmaktan başka çare görmedi.

olduğu gibi eğlenceye düşkünlüğü de elindeki kadehin, cennette hayat bahsettiğine inanılan sürahinin kaynağı olduğunu iddia ederek gösteriyor.

Kûre-i dûzah-i merg âteş ez ân tîğ seted

Kûze-i cennet-i cân mâye ez ân câm girift¹²³ (E.k.39-11)

Savaşın bütün şiddetiyle başladığını ifade sadedinde Enverî; Ebu'l-Muzaffer Nâsiruddîn Tâhir Bin Muzaffer'in mızrağını, düşmana ecelden haber veren kaza mızrağının ucuna benzetiyor.

Nûk-i peykânâ çu peykân-ı kazâ

Ez ecel ârend hasmânâ peyâm¹²⁴ (E.k.122-14)

Enverî, savaş günü askerlerin demir ve çelikten mamûl, zırhlarını, silahlarını ve muharebe alanındaki süratli hareketlerini, çarpıcı tasvirlerle veciz bir şekilde anlatıyor. 'İmâduddîn Fîrûz Şâh'ı ve askerlerini rüzgâra binmiş aslanlar olarak, fırtına gibi eserek her tarafı yakıp kavuran ateş şeklinde tavsif ediyor.

Rûzî ki çu âteş heme der âhen ü polâd

Ber bâd nişînend hizebrân cevelân râ¹²⁵ (E.k.5-41)

'İmâduddîn Fîrûzşâh'ı övdüğü manzumesinde, artık muharebenin bütün hızıyla başladığını; dolu gibi ok yağmuru ve yıldırım gibi kılıçların fırtına gibi her tarafa estiğini ifade etmektedir.

Her kemân ebrî buved bârandê peykân jâle-vâr

Her sinân berkî şevved her bâr-gîr-i sarsarî¹²⁶ (E.k.185-37)

İmâduddîn Fîrûzşâh'ın dağ heybetli ve fırtına gidişli atının dizginini bırakmasıyla muharebenin başladığını ve düşmanın vücutlarından canlarına, iyi geceler feryadı yükselmesiyle de şiddetlendiğini ifade ediyor.

Çün be-cünbânî 'inân-i sarsar-i kûh peykeret

Bâng-ı şeb hoş bâd ber hîzed ez her peykerî¹²⁷ (E.k.185-38)

Enveri, Sultan Sencer'in savaşa niyet etmesini, muharebeyi başlatmasını ve çatışmayı başarılı bir şekilde yönetmesini; sonunda düşmanı mağlup ederek kesin bir zafer elde etmesini, onun üzerine giydiği zırhın hareketiyle canlandırarak tasvir ediyor.

¹²³. Cehennemın öldürücü ocağı, helak edici ateşi onun kılıcından aldı. Cennetin hayat veren sürahisini, kaynağını (hakikat cevherini) onun kadehinden aldı.

¹²⁴. Mızrakların ucu, kaza mızrağının ucu gibidir. Düşmanlara ecelden haber getirir.

¹²⁵. O gün saldıran aslanlar rüzgâra binmiş; demir ve çelikten (kılıçların) hepsi ateş gibiydi. Bir kahraman olarak düşmana saldırma hususunda sanki rüzgârın üzerine binmişlerdi.

¹²⁶. Her yay, bulut olup dolu gibi ok yağdırır. Her kılıç, yıldırım olur her defa bir rüzgâr gibi eser.

¹²⁷. Ne vakit dağ heybetli, fırtına esişli dizginini kımıldatsan her vücuttan cana; "iyi geceler" feryadı yükselir.

Câme-i ceng-i tu yek devr hemî geşt ki hasm

Nutfе râ der rahm ezcümle-i eytâm girift¹²⁸ (E.k.39-15)

Enverî, Sultan Sencer'in muhalif olarak gördüğü hükümdarı ve ülkeyi hedefine koymasını ve fethetmek için savaşa niyet etmesini, mızrağının ucunun bir kimseye yönelmesi şeklinde kurguluyor. Sultan'ın mızrağının bir kimseye yönelmesiyle, ondaki arzu ve hayallerin bile sustuğunu ifadeyle, Sultanın düşmanının, tüm planlarının ortadan kalktığını, artık onun tehlike arzemediğini söylüyor.

Ber ki beğuşâd sinân-i tu be yek ta'ne zebân

Ki ne der sekte zebâneş heme der kâm girift¹²⁹ (E.k.39-17)

Savaşın başlamasıyla birlikte artık sipahilerin ellerindeki silahlar kullanılmaya başlamış, yakın boğuşma mesafesinden önce askerler mızraklarını kullanırlar. Bu durum, muharebenin bir safhasıdır. Enverî eceli, Melik-i 'Âdil Yusuf'un mızrağının kıvılcımı olarak tavsif ederken zaferi, onun keskin kılıcının çeşmelerinin balığı olarak tarif ediyor.

Ecel pertev-i şu'lehây-i sinânet

Zafer mâhiy-i çeşmehây-i hosâmet¹³⁰ (E.k.40-6)

İmâduddîn Fîrûzşâh'ın miğferleri parçalayan hançeri, ayı ikiye bölen mucizesiyle Hz. Peygamber'in şehadet parmağına benzemektedir.

Hanceret sebbâbe-i peygamberest ez hâsiyet

Zân be her î mâ çu meh ez hem be-derred miğferî¹³¹ (E.k.185-42)

Söz konusu hançer, mucizevi bir şekilde işlemekte, dolayısıyla melun düşmanın başında ne miğfer ne de sarık bırakır.

Bâ çönîn i'câz kender hancer-i tu ta'biye est

Ber ser-i hasm-i la'în çi meğferî çi mi'cerî¹³² (E.k.185-43)

Vezîr 'Alâuddîn Bubuye'nin muharebede kullandığı oku ve hançeri överken, onun okunun, yokluktan Anka çıkardığını, hançerinin ise kestiği eşyanın özelliklerini bile ortadan kaldırdığını, mübalağalı bir şekilde anlatıyor.

¹²⁸. Senin savaş elbisen (zırhın) bir defa dönüşünü tamamlayınca (giyince), hasmına ait rahimdeki, tüm nutfeler yetim kaldı.

¹²⁹. Dilindeki tenkide binaen; senin mızrağının ucu kime yöneldiyse, dilde bulunan sözler bir tarafa, ondaki arzuları bile susturdu (düşmanın canı bedenden ayrıldı ve yapmayı planladığı hayalleri bile yok oldu).

¹³⁰. Ecel, mızrağının alevlerinin kıvılcımıdır. Zafer, keskin kılıcının çeşmelerinin balığıdır (nasıl ki dışarıda olan balık, suyu arzular, senin kılıcın da öylece kanı arzular).

¹³¹. Hançerin, özellik olarak peygamberin şehadet parmağı gibidir. Bundan dolayı, her işaretinle ay gibi her miğfer parçalanır.

¹³². Senin hançerine yerleştirilmiş olan böyle bir mucizeyle; lanetli düşmanın başında ne miğfer kalır ne de pelerin.

Der-âred ez ‘adem ‘Ankâ be nâvek

Be-bürriid hâsiyet zı eşyâ be hancer¹³³ (E.k.88-19)

Enverî, Ebu’l-Muzaffer ‘Îmâduddîn Pîrûz Şâh’la ilgili manzumesindeki savaş tasvirinden anlaşıldığına göre muharebe alanı artık iyice ısınmıştır. Saplardaki boğuşma ve “hay huy” sesinden meydana gelen zelzele, o derece muazzamdır ki dünyanın eksenini kaydırmıştır. Bu tasvir, savaşın ne derece korkunç ve acımasız hadiselerle sahne olduğunu veciz bir şekilde göstermektedir.

Der saf-i ân kâr-zâr kez feze-‘i kerr ü ferr

Zelzele-i rezm-gâh gûşe-i mihver şikest¹³⁴ (E.k.37-37)

Her muharebede görülen klasik savaş aletleri ok ve yaydır. Bütün eski savaşlarda muhâripler, önce okla saldırırlar, yakın temasda ise kılıçla savaşırırlardı. Kılıç, muharebede düşman etkisiz hale getiren ve işini bitiren bir silahtır.

Şest be peygâm-ı tîr hutbe-i cân fesh kerd

Dest be îtmây-ı tîğ minber-i peyker şikest¹³⁵ (E.k.37-38)

Ebu’l-Muzaffer ‘Îmâduddîn Pîrûz Şâh’la ilgili kasidesinde Enverî, artık askerlerin göğüs göğüse muharebe ettiklerini; mızrakla zırhları deldiklerini, gürzle, başlarındaki miğferleri parçaladıklarını söylüyor.

Hiddet-i dendân-ı rumh zehre-i cevşen dūrîd

Sadme-i âsib-i gürz târek-i miğfer şikest¹³⁶ (E.k.37-39)

Göğüs göğüse muharebede hançerle askerler birbirlerini doğramaktadırlar. Muharebe alanı ve siphilerin bedenleri, kullandıkları silahları kana bulanmaktadır ve savaş meydanının atmosferi, bütün yönleriyle kanı yansıtmaktadır.

Gevher-i hancer çu şod la’l be hûn gofte’î

La’b-i hevâ ber serâb ahger-i âzer şikest¹³⁷ (E.k.37-40)

Enveri, muharebe alanındaki muhâriplerin iyice birbirlerine girdiklerini ve yakın boğuşma durumunu sergilediklerini ifade ediyor. Ebu’l-Muzaffer ‘Îmâduddîn Pîrûz Şâh’ın hamlesiyle düşman askerlerinin iyice sıkıştıklarını ve kaçacak yerleri kalmadıklarından birbirlerine girdiklerini, böylece imha edildiklerini söylüyor. Askerlerin bu sıkışma halini, kamış kalemlerin sıkılarak kırılmasına benzetiyor.

¹³³. Okla, yokluktan Anka çıkarır. Hançerle, eşyadan özelliklerini keser, ayırır.

¹³⁴. Savaş meydanının safında, boğuşma ve hay huy sesinden, muharebe alanında meydana gelen zelzele, miğferin (ekseninin) kenarında kırılma meydana getirdi.

¹³⁵. Başparmak, okun temresine yerleştirilen haberci ile. Utarit’in can hutbesini feshetti (çünkü Utarit Allah’a şirk koşuyordu). El, kılıcın işaretleriyle bedeninin minberini kırdı.

¹³⁶. Mızrağın dışının hiddeti, zırhın ödünü patlattı (kalbin hizasındaki bölgeyi yırttı). Gürzün ezici vuruşu, miğferin başını parçaladı.

¹³⁷. Hançerin kabzasındaki mücevher, kanında sanki yakut gibi kırmızı oldu (aslında hançerin kendisi kırmızı değildir. Havanın oyunu), serap, ateşin üzerindeki alev korunu bozdu.

Hamle-i tu teng kerd 'arsa-i mevkif çönânk

Pehlû-yi hasmân çu nâl yekbeyek ender şikest¹³⁸(E.k.37-42)

Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın askerlerinin, karşısındaki düşmandan tek bir canlı bile bırakmak istemediklerini; kılıcın, kestiği şeyi tekrar kesmesi ve gürzün parçaladığı miğferi tekrar parçaladığını ifade ederek boğuşmanın mahiyetini tasvir ediyor.

Herçi ez ân pes bürîd tîğ-i müsennî bürîd

Herçi ez ân pes şikest gürz mükerrer şikest¹³⁹(E.k.37-43)

Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın yardımının, hayati bir öneme sahip olduğunu ifade eden Enverî, karşısında ne kadar büyük bir ordu olursa olsun Pîrûz Şâh'ın, onu mağlup edebileceğini söylüyor.

Bîmeded 'Amr ü Zeyd cüz tu be yek çeşm zed

Leşker-i çün kûh-i kâf kes be Hüdâ er şikest¹⁴⁰(E.k.37-44)

Pîrûz Şâh'ın askerleri, bu şekildeki mücadeleleriyle zafere çok yakındırlar. Muharebenin korkunç atmosferinden dolayı başları dönen düşman, sarhoş gibidir. Ölüm, sarhoş ruhların başında, sanki kadeh kırmaktadır.

Teşnegiy-i hâk-i rezm durdiy-i o dâc hord

Ber ser-i ervâh-ı mest merg çu sâğër şikest¹⁴¹(E.k.37-41)

Sultan Sencer muharebeyi kazanmıştır, fakat düşman henüz mağlubiyeti ve onun üstünlüğünü kabul etmemiştir. Enverî, düşmanın inatçılığını ve itaatsizliğini doğunun meşhur hükümdarlarıyla mukayese ediyor.

Kâ'ide-i tehniyet hemî nenehed zânk

Hasm ne Fağfûr-i çîn ü Ğor ne Çîn est¹⁴² (E.k.35-37)

Savaş bitmemiştir. Enverî'ye göre Sultan'ın hasmının askerleri, muharebe atmosferinin dehşetinden ve korkudan öyle feryat etmektedir ki sesleri buldukları yerden, yüksek zirvelere kadar ulaşmaktadır.

Gerçi henüz ez ğarîv-i leşker-i hasmet

Comcome-i kûh pür sadây-i enîn est¹⁴³ (E.k.35-38)

¹³⁸. Senin hamlen, savaşçıların bulunduğu arsayı öyle daralttı ki hasımlarının muharıpleri, birbirine girerek kamış kalem gibi kırıldı.

¹³⁹. Kılıç, ondan sonra kestiği her şeyi iki defa kesti. Gürz, ondan sonra kırıldığı her şeyi tekrar tekrar kırdı.

¹⁴⁰. Senin yardımın olmadan, Amr ve Zeyd'in yaşaması mümkün olmadı (göz değmesi gibi). Karşındaki ordu Kafdağı gibi olsa da, Allah'a yemin olsun ki onu mağlup edersin.

¹⁴¹. Muharebe toprağının susuzluğu, acıların tortusunu yedi (yuttu). Ölüm, sarhoş ruhların başı üzerinde sanki kadeh kırdı.

¹⁴². Senin düşmanın seni tebrik etme kuralını yerine getirmede. Senin hasmın, Çîn Fağfûr'u, Gor ve Çîn değildir.

¹⁴³. Gerçi, henüz hasmının askerinin feryadından, dağın zirvesi feryad ü figan ile doludur.

İsmi zikretmediği emirlerden biriyle ilgili olarak yazdığı manzumesinde Enverî, keskin kılıcı, yağmur yüklü kararmış bulutun ağlaması ve toprağın taze kandan, gül bahçesine dönüşmesi şeklindeki betimlemesi, savaş meydanındaki boğuşmanın zirveye ulaştığını gösteriyor. Kılıcın, kararmış bulut gibi ağlaması, toz duman içindeki muharebe alanında, savaşçıların birbirinin kanını oluk gibi akıtması demektir. Enverî'nin, muharebe meydanının toz bulutu ve kan buharı şeklindeki görünümünü, yağmur yüklü siyah bulutların yağmasına benzetmesi ve toprağı, taze akan kanla gül bahçesine teşbih etmesi; savaşın dehşetini tüm yönleriyle yansıtmayı bakımından dikkat çekici bir manzardır.

Rûzî ki tîğ-i tîz be-giryed çu ebr-i tünd

Vez hûn-i tâze hâk be-hended çu gülistân¹⁴⁴ (E.k.141-27)

Muharipler, uzak mesafeden okla, yakın mesafede ise gürz ve hançerle birbirlerini imha etmeye çalışmaktadırlar.

Cân râ buved zı heybet-i rumh-i tu ser be seng

Dil râ şevved zı heybet-i gürz-i tu ser-girân¹⁴⁵ (E.k.141-28)

Enverî, savaşta askerlerin kullandıkları silahların, insanlar üzerindeki etkisinin mahiyetini de beyitlerinde çarpıcı bir şekilde yansıtıyor.

Gürzet çönân be-kûbed hasm-ı turâ be harb

Keş çün hûy ez mesâm birûn cûşed üstühân¹⁴⁶ (E.k.141-30)

Savaşın şiddetlendiği ve insanların iyice sıkıştığı anında, bir muharip için en son çare ve dayanak, kişinin kendi atı ve mızrağı olduğunu vurguluyor.

Âncâ ki tâb-ı hamle ne-dâred zemîn-i rezm

Ez rahş-ı rumh-i hîş tevân cûy u tâb hâh¹⁴⁷ (E.k.160-16)

Fîrûzâh'ın askerleri, çok cesurdurlar. Dolayısıyla onlar, ellerindeki yaylardan başka hiçbir düşmana sırtlarını dönmemektedirler (yayı gerebilmek için, omuzun kenarında tutmak ve sırtı kısmen ona dönmek gerekir).

Be rûz-i harb kesî cüz kemân zı leşker-i tu

Zı hiç rûy be hasm-ı tu puşt ne-nümûde,¹⁴⁸ (E.k.175-11)

¹⁴⁴. Keskin kılıcın, kararmış (yüklü) bulut gibi ağladığı gün; toprağın, taze kandan gül bahçesi gibi güldüğü gün;

¹⁴⁵. Can, senin okunun heybetinden başını taşa vurur. Yürek, senin gürzünün ihtişamından sıkıntıya düşer.

¹⁴⁶. Senin gürzün, savaşta düşmanı öyle ezer ki onun deri gözeneklerinden dışarı ter gibi kemik fişkrır.

¹⁴⁷. Hücüm imkânı olmayan savaş alanında; kendi atında ve mızrağında kuvvet aramaya çalış ve dayanak iste.

¹⁴⁸. Savaş gününde, senin leşkerinden yandan başka; hiç kimse hiçbir sebeple düşmanına sırtını dönmemiştir.

II. f. Savaşın Şiddetlendiği Anlar:

Savaşan tarafların tüm güçlerini birleştirerek hasımlarına saldırdıkları ve muharebeyle ilgili yetenek ve birikimlerini bütünüyle ortaya koymaya çalıştıkları bir andır. Birbirine karşı can havliyle saldıran askerler, kimi zaman ok atarak, hasmını yere seriyor, kimi zaman kılıçla hamle yaparak karşısındakini doğruyor, bazen güzle, düşmanın miğferini parçalıyor, bazen alt alta, üst üste boğuşuyor, bazen de mızrakla muhalifini yere seriyordu. Savaş meydanı, bu esnada korkunç gürültülerle inlemektedir. Nara sesleri, at kişnemeleri, davul ve boru sesleri birbirine karışmaktadır.

Enverî, 'İmâduddîn Fîrûz Şâh'la ilgili dile getirdiği manzumesinde, savaşan tarafların birbirlerine yaptıkları hamlenin tesirinden büyük bir zelzelenin meydana geldiğini, bu zelzelenin tesiriyle ayakta durmanın imkansızlığından, askerlerin alt üst olarak birbirine girdiklerini ifade ediyor.

Vez zelzele-i hamle çönân hâk be cünbed
Kez hem ne şinâsend nigûn râ vu sinân râ¹⁴⁹ (E.k.5-43)

Muharebede en fazla kullanılan silahlardan olan kılıç ve mızrakla ortaya konan katliam sebebiyle savaş alanı, kandan lale bahçesini andırmaktadır.

Vez 'aks-i sinân u selb-i la'l-i tirâde
Meydân-i hevâ ta'ne zened lâle-sitân râ¹⁵⁰ (E.k.5-44)

Ne tarafa atıldığı belli olmayan naralarla ağır yaralanan askerlerin çıkardıkları iniltilerin birbirine karışması sonucu muharebe meydanı, karmakarışık seslere sahne olmaktadır.

Gâhî zı fegân na'ra koned râh-i hevâ gom
Geh na'ra be leb der-şikened pây-i fegân râ¹⁵¹ (E.k.5-46)

Mızrak, zırhı delip, damarları parçalayarak kalbe kadar ulaşmış; zırhın deliğinden bedendeki yaralar görünmektedir.

Çeşm-i zırh ender dil gerdân be şumâred
Bî vâsita-i dîden şiryân-ı zerebân râ¹⁵² (E.k.5-47)

'İmâduddîn Fîrûz Şâh, elindeki kargı ile askerlerini, cesaretlendirip düşman üzerine salmakta ve bu haliyle düşmanı, imha edip hizaya sokmaktadır.

Her lahza şevved rumh-i tu der dest-i tu silkî

¹⁴⁹. Tarafların birbirine hamle yapmasının meydana getirdiği zelzeleden dolayı toprak öyle hareketlendi ki alt-üst, kılıç-kalkan ayırt edilmez oldu gibiydi (kimin kime ok attığı, kimin isabet aldığı belli değildi).

¹⁵⁰. Kılıcın parlaması ve mızrağın yaralamasından dolayı savaş meydanı, lale bahçesini andırıyordu.

¹⁵¹. Bazen iniltiyle karışık, kime ve ne tarafa yöneltildiği belli olmayan nara atılır. Bazen inilti ile nara dudaktan beraber çıkar. Biri diğerini bastırır ve çıkan sesin ne olduğu anlaşılmaz.

¹⁵². Kalbin içinde dönüp duran zırhın deliği gibi bir göz tasavvur edilir. Kalbin atışını ve damarları, vasıtasız bir şekilde gördüğü varsayılır.

Ez bes ki beçîned çe şucâ' u çe cebân râ¹⁵³ (E.k.5-50)

'Alâuddîn Ebû 'Alî El-Hasan'îş-Şerîf'i övdüğü manzumesinde Enverî, onun hamlesini korkunç bir fırtınaya benzetiyor. Bundan dolayı toprağın ondan af dilediğini; onun heybetinin aşırı korku meydana getirdiğini; nihayet suyun bile yağmur dilediğini söylüyor.

Zı bâd-ı savlet-i o hâk hâhed isti'fâ
Zı tef-i heybet-i o âb gîred istiskâ¹⁵⁴ (E.k.7-7)

'Alâ'uddîn Ebû 'Alî El-Hasan'îş-Şerîf'in, savaşta her yere yetişmeye çalıştığını ve engel tanımadığını ifade ediyor.

Be dehl ü herc 'eyyârî ki na'leş engîzed
Koned zı sahrâ kûh u koned zı kûh sahrâ¹⁵⁵ (E.k.7-26)

Enverî, Ebu'l-Me'âlî Mecdüddîn Bin Ahmed'in savaş meydanını, düşmanın kanıyla suladığını; gündüz dökülen kanın, gece vaktine kadar kurumadığını ve siyah mürekkep gibi görüldüğünü söylüyor. Gündüzleri ise bu kanın, çizgi halindeki mürekkep gibi toprağa yayıldığını ifade ediyor.

Ber 'azm-i an ki rîzed hûn-i 'aduvv-i tu
Her rûz bâ midâd keşed Hencer âftâb¹⁵⁶ (E.k.9-26)

Kılıçla vurulan kellelerin yere düşmesini, kızıl bir ufuktan, sürekli güneşin doğmasına benzetiyor.

Çün tîğ-i nusret-i tu ber-âred ser ez niyâm
Gûyî hemî ber-âyed ez hâver âftâb¹⁵⁷ (E.k.9-29)

Enverî, Ebu'l-Me'âlî Mecdüddîn Bin Ahmed'in disiplinli askerlerinin, pırl pırl zırhları, miğferleri, kalkanları ve mızraklarıyla gece vakti intikalini, güneşe benzetiyor.

Bâ bendegân pây nedâred serkeşân
Mîred sipâh şeb çu keşed leşker âftâb¹⁵⁸ (E.k.9-30)

Ebu'l-Me'âlî Mecdüddîn Bin Ahmed'in savaştığı muharebe alanını, kan deryasına benzetiyor.

¹⁵³. Kargın, her an senin elinde olduğu müddetçe ister cesur olsun, ister korkak, bütün düşmanlarını kırarak hizaya sokarsın.

¹⁵⁴. Onun hamlesinin rüzgârından toprak af diler. Onun heybetinin hararetinden su yağmur dilenir.

¹⁵⁵. Atının nalı, girip çıkarak hareket eden bir kahraman (atın, koşarken toynağıyla beraber nalın da toprağa gömülüp çıkması), bu haliyle sahrayı dağ, dağı da sahra haline getirir.

¹⁵⁶. Haçer gibi olan güneş, gecenin karanlık azmi üzerine senin düşmanlarının kanını dökerek kandan mürekkep yapıp, her gün kalemlerle bir çizgi çeker.

¹⁵⁷. Senin yardım kılıcın kinden kelleler getirdikçe, sanki doğudan sürekli güneş doğuyormuş gibi olur.

¹⁵⁸. Senin kullarında isyankârlık niteliği yoktur. (senin askerine muazzam bir itaat ve disiplin hâkimdir). Sipahi gece yürüyüşü yaptığı vakit sanki güneş, bir yerden bir yere asker sevk ediyormuş gibi olur (hepsi pırl pırl aydınlıktır).

Âncâ ki rezm-cûyî vü leşker-keşî be feth

Der bahr hûn betâbed bî-mu'abber âftâb¹⁵⁹ (E.k.9-31)

Sultan Sencer'in süvarilerinin saldırısının, büyük bir zelzeleye sebep olduğunu; onun etkisiyle yeryüzünü ayakta tuttuğuna inanılan kazıkların bile sarsıldığını ifade ediyor.

Vez zelzele-i hamle-i suvârân

Evtâd-ı zemin bî-karâr bâşed¹⁶⁰ (E.k.58-23)

Kargının isabet ettiği her bir düşmanın bedeninden fıskıran kanı, lale bahçesine benzetiyor.

Vez nûk-i sinân-i hizâb geşte

Etrâf-i hevâ lâle-zâr bâşed¹⁶¹ (E.k.58-24)

Muharebe meydanının dehşetinden, yıldızların bile sakındığını söylüyor.

Meydân-ı sipîhr ez ğerîv-i encüm

Pür velvele-i zînhâr bâşed¹⁶² (E.k.58-27)

Sultan sencerin mızrağının kanlı halini, Ülker yıldızının aleviyle mukayese ediyor.

Çün şu'le keşed âteş-i sinânet

Pervîn zı hesâb şerâr bâşed¹⁶³ (E.k.58-28)

Enverî, Sultan Sencer'in savaşçılığını överken savaş alanının bir çöl olduğunu, bu çölün kanla dolduğunu, kaynağının ise katledilen düşman askerlerinin damarlarının olduğunu söylüyor.

Ez çeşme-i şeryân hasm bînî

Deştî ki pür ez cûybâr bâşed¹⁶⁴ (E.k.58-34)

Savaş alanını tasvir ederken muharebenin şiddetinden yükselen tozun, parlayan mızraklarla, duman gibi görüldüğünü söylüyor.

Rûz-i heycâ ki ez dirahş-i senân

Gerd râ kisvet-i duhân bâşed¹⁶⁵ (E.k.59-24)

¹⁵⁹. Senin, fetih amacıyla asker sevk edip savaştığın yer; güneş ışığını geçirmemesine denizde kan parlıyormuş gibi olur.

¹⁶⁰. Süvarilerin, saldırısının zelzelesinden yeryüzünün kazıkları sarsılır.

¹⁶¹. Kınaya boyanmış olan (kana bulanmış) kargının ucundan, havanın çevresi, lale bahçesi (gibi) olur.

¹⁶². Gökyüzünün alanı yıldızların; "aman dikkat edin (sakının)" velvesiyle dolar.

¹⁶³. Mızrağının ateşi göğe doğru yükselince; Ülker yıldızı, kendi alevini kaybeder.

¹⁶⁴. Hasmin bir çölü, damarın kaynağından ırmaklarla doldurduğunu görürsün.

¹⁶⁵. Savaş günü, mızrağın parlaklığından; toz, dumanın şekline bürünür.

Muharebe alanında öldürülerek düşen her bir askerin etrafa fıskıran kanını, kırılan testiye benzetiyor. Askerleri öldürüp yere seren mızrağı ise çeşme ve onun oluşuna benzetiyor.

Her sebû kez ecel şikeste şeved

Ber leb-i çeşme-i senân bâşed¹⁶⁶ (E.k.59-28)

Hezimete uğrayan düşmanın gözyaşlarıyla, zırhın üzerindeki civadan yapılmış gözenekleri birbirine benzeten Enverî, Sultan'ın parçalamış olduğu zırhın, yaralı kısmından yıldızların görüldüğünü ifade ediyor.

Eşk ber der'hây-i sîmâbî

Neshet-i râh-i kehkeşân bâşed¹⁶⁷ (E.k.59-30)

Sultan'ın askerine saldırı emrini vermek ve onları cesaretlendirmek için, atıyla bizzat atağa kalkmasını, kıyamete benzetiyor. Ayrıca savaş meydanının, toz duman içinde altı üstüne gelirken, mahşeri bir manzara arz ettiğini ima ediyor.

Çün be cünbed rikâb-ı mansûret

Ân kıyâmet ki ân zemân bâşed¹⁶⁸ (E.k.59-31)

Sultan'a yaklaşma cesareti gösterenler, onun karşı hamlesiyle anında öldürülür.

Her ki râ şod yakîn ki hamle-i tust

Pay-i hestîş ber gümân bâşed¹⁶⁹ (E.k.59-32)

Öyle dehşetli bir can pazarı manzarası mevcuttur ki Enverî'nin ifadesine göre Rûhu'l-Emîn denilen Cebra'îl'in bile canı emniyette değildir.

Rûh-i rûhu'l-Emîn der ân sâ'at

Ne hemânâ ki der emân bâşed¹⁷⁰ (E.k.59-33)

Dizgin mesafesinde birbirine yakın olan askerlerden hiç birinin, canı emniyette değildir. Enverî'ye göre bu durumda ona yardım edebilecek tek kişi vardır o da Sultan'dır.

Nebûd hîç kes be cüz nüsret

Ki demî bâ tu hem-'enân bâşed¹⁷¹ (E.k.59-34)

¹⁶⁶. Ecel sebebiyle kırılan her bir testi; mızrak çeşmesinin dudağında bulunur.

¹⁶⁷. Civadan yapılmış zırhların üzerindeki gözyaşı; senin değişiminle (bozmanla) Kehkeşân'ın yolu olur (zırhın üzerindeki gözyaşı gibi kabarcıklar o kadar parlaktır ki sanki yıldızları göstermektedir).

¹⁶⁸. İlahi yardıma mazhar olan atın biraz kımıldayınca; işte kıyamet o zaman kopar.

¹⁶⁹. Sana yaklaşan herkes, hamlenle karşılaşır. Yaklaşan kişinin varlık ayağı, hayal olup gider.

¹⁷⁰. O saatta, Rûhu'l-Emîn denilen Cebra'îl'in ruhu bile, sanki emniyette değildir.

¹⁷¹. Savaş meydanında, bir an aynı dizgin mesafesinde bulunanlara senin yardımından başka hiç kimsenin yardımı erişemez

Enverî, benzer bir ifadeyle Sultan Sencer'in, muharebedeki kahramanlığının tasvirini tamamlıyor. Mesafe ne olursa olsun, savaşta ona yaklaşanının sonunun, ölüm olduğunu söylüyor.

Her mesâfi ki enderû dû nefes
Tîğ râ bâ kefet kırân bâşed¹⁷² (E.k.59-35)

II. g. Muharebenin Sona Ermesi:

Muharebenin sonuna doğru Enverî, savaş alanındaki manzarayı veciz ifadelerle nazarlara veriyor. Onun anlatımına göre meydan, katledilen düşmanın cesetlerinden kan gölüne dönmüştür. Öyle ki Sultan'ın askerlerinin kılıcından fırlayan bir taş eğer katledilen düşman askerlerinin kanına düşse kana boyanır. Çünkü onların buldukları yer kan gölüdür.

Verçi zı tîğ-i mübârezân-ı sipâhet
Seng be hûn-i mübârezâneş 'acîn est¹⁷³ (E.k.35-39)

Ebu'l-Feth Melikşâh'la ilgili kasidesinde Enverî, savaşın bittiğini ve efendisinin sağ salim olarak geri geldiğini söylüyor.

Âmed be selâmet ber men Türk-i men ez râh
Perdâhte ez ceng ü ber âsûde zı bed-hâh,¹⁷⁴ (E.k.159-1)

Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'ın atının nalının adım attığı her yerde; iradenin ejderhası zafer rüzgârından can bulmuştur.

Her kocâ tayy kerde yek pey na'l-i esbet hâk-i rezm
Ejdehây-i râyet ez bâd-ı zafer cân yâfte¹⁷⁵ (E.k.170-20)

Enverî, Sultan Sencer'in kılıcını çekmesini, lalelin açılışına benzetiyor. Daha sonra âlem olarak nitelendirdiği zafere, baharın geldiğini söylüyor. Kınından sıyrılmış kılıcı açılmış laleye benzetmesi, onun muharebedeki kanlı halini hatırlatmak içindir. Lalenin açılması sebeptir. Baharın gelmesi ise sonuçtur. Nasıl ki lalenin açılması baharın geldiğini gösterir. Sultan Sencer de savaşmak için kılıcını çekince kesin olarak zafer mukadder olur.

Çün lâle-i tîğet şükufte gerded
Der 'âlem-i nüsret bahâr bâşed¹⁷⁶ (E.k.58-30)

¹⁷². Her savaşta, ona kılıçla yaklaşma mesafesi iki nefestir. Bundan daha yakını, yaklaşanının hayatına mal olur.

¹⁷³. Eğer senin savaşan askerinin kılıcından (bir) taş, hasmının askerlerinin kanına fırlasa onların kanyıla boyanır.

¹⁷⁴. Benim Türküm, savaş vermiş ve düşmanlardan kurtulmuş (rahatlamış) olarak, sağ salim bir şekilde yoldan geldi.

¹⁷⁵. Savaş meydanı olarak, atının nalının adım attığı her yerde; iradenin ejderhası zafer rüzgârından can bulmuş.

¹⁷⁶. Kılıcının lalesi açılmış olunca zafer âleminde bahar olur.

Tâcü'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris'in kazandığı zafer sonunda düşman, ne yapacağını bilememekte, kaçarken eli ayağı birbirine dolanmaktadır.

Vander gurizgâh-ı hezîmet be pâ-yı der

Ez bîm serkeşân şöde destâr-ı rûzgâr¹⁷⁷ (E.k.72-25)

Sultan'ın, zaptetmek için yöneldiği bir bölgeyi, göz açıp kapayıncaya kadar fethettiğini ifade ediyor. Enverî, bu savaşın fazla uzamadığını da ima ediyor.

Tâ çeşm zenî ber memerr-i semtî

Ki'lâm turâ reh-guzâr bâşed¹⁷⁸ (E.k.58-33)

Enverî, Sultan'ın kazandığı zafere Allah'ın yardımıyla, nazar değmemesi için dua ediyor.

Elhâk zafer ü feth kem neyâyed

Ânrâ ki meded Kirdgâr bâşed¹⁷⁹ (E.k.58-36)

Sultan Sencer için semada takdir edilen zafer, artık kesin olarak tahakkuk etmiştir.

Tâ dâye-i takdîr-i âsmân râ

Ferzend-i cihân der kenâr bâşed¹⁸⁰ (E.k.58-37)

Sultan Sencer'in mızrağının gölgesini, güç kuvvet sembolü olarak kullanan Enverî, Sultan'ın düşmanlarının, onunla baş etmelerinin mümkün olmadığını, çünkü onun ordusuna karşı durmak şöyle dursun, mızrağının gölgesinin bile düşmana ağır geldiğini ifade ediyor.

Çün sâye-i rumhet keşîde gerded

Ber münhezimân sâye bâr bâşed¹⁸¹ (E.k.58-29)

Enverî, mübalağalı bir tasvirle, Sultan Sencer'in, almak istediği bir ülkeyi, tüm olumsuz şartlara rağmen fethedebileceğini söylüyor.

Mülkî ki dero 'azm-i zapt kerdî

Ger bâre-i çerheş hisâr bâşed¹⁸² (E.k.58-55)

Enverî, düşmanın mağlubiyetiyle sonuçlanan muharebe meydanını sanki seyrediyormuş gibi; Sultan'ın düşmanlarının, ondan çok daha güçlü bile olsalar, ecel rûzgârıyla toza toprağa karışmaktan kurtulamadığını belirtiyor.

¹⁷⁷. Hezimetin firarından; zamanın sarığı, korkuyla açılarak kapının sövesine (eşiğine) dağıldı.

¹⁷⁸. Bir göz açıp kapama müddetince, bir semtin köprüsü üzerinde bulunan yeri, kendisini sana haber verme güzergâhı haline getirir (orayı fethedersin, üzerinden geçip gidersin).

¹⁷⁹. El hâk kazandığın fetih ve zafere nazar değmesin, Tanrı'nın yardımı yetişsin.

¹⁸⁰. Semanın annesi için takdir edilen dünyanın çocuğu, artık kucağa gelir.

¹⁸¹. Mızrağının gölgesi hezimete uğrayanların üzerine uzamaya başlayınca, gölge onlar için yük olur (gölge bile onlara ağır gelir).

¹⁸². Zapt etmeğe karar verdiğin bir ülkenin semasının duvarı hisar gibi olsa, orayı fethedersin.

Her çend çönân hûbter ki hasmet

Ez bâd-ı ecel hâk-sâr bâşed¹⁸³ (E.k.58-68)

Fîrûzşâh'ın ordusu, zaferin eliyle, düşman devletinin semasına, balçıkta, güneşin öfkesini sıvamış; düşman ülkesi, bu hezimetle karanlıklar içinde kalmıştır.

Be dest-i feth ü zafer ber sipihr-i devlet-i hasm

Sipâhet ez gil-i kahr-ı âftâb endûde¹⁸⁴ (E.k.175-8)

Ebu'l-Hasan Mecdüddîn 'Alî 'İmrânî, kazandığı zaferde, birçok inkârcının, yok edilmesini sağlamıştır.

Bâ münkirân-i 'akl der îh hıttâ kâr-ı o

Dâned hemî Hüdâyî ki bes münkir üftâd¹⁸⁵ (E.k.52-32)

Tuğrul Tegîn'in, elde ettiği zaferle birçok köle ve ganimet elde etmiş; buna mukabil pek az köle vermiştir.

Tuğrul Tegîn be tiğ cihân râ nizâm dâd

Zu bîşter girift ü be kemter gulâm dâd¹⁸⁶ (E.k.53-1)

Savaşın sonunda; Tuğrul Tegîn'in kılıcıyla fitne ve zulmün kanunu kırılmış, ülkenin ve dinin emniyeti sağlanmıştır.

Nâmûs-i cevr ü fitne be hencer-i kavî şikest

Ârâm-ı mülk ü dîn be siyâset-i temâm dâd¹⁸⁷ (E.k.53-3)

Enverî, savaş öncesinde Tuğrul Tegîn'in kılıcından semaya ateş gibi bir ışık yükseldiğini; savaşın sonunda, isabetli görüşünün nurundan güneşe borç verdiğini ifade ediyor.

Ez 'aks-i tiğ şu'le ber âteş ü bâl kerd

Vež nûr-i re'y nûr be hurşîd vâm dâd¹⁸⁸ (E.k.53-7)

Feleğin, tekmesiyle bir seddi yıkınca Tuğrul Tegîn'in, kılıcı ve basiretiyle o tehribatı onarmıştır.

¹⁸³. Senin hasmın, her halükarda senden daha güzel bile olsa ecel rûzgârıyla toza toprağa karışır (alçak bir insan olarak yere yıkılır).

¹⁸⁴. Ordun, fetih ve zafer eliyle, düşman devletinin semasına; balçıkta güneşin öfkesini sıvamış.

¹⁸⁵. Onun, bu ülkedeki savaşı, akli inkâr edenlerledir. Allah, daha iyi bilir ki (Allahu a'lem) bu savaşta çok inkârcı düştü.

¹⁸⁶. Tuğrul, kılıçla dünyaya nizam verdi. Dünyadan daha fazla almasına karşılık, çok az köle verdi.

¹⁸⁷. Fitne ve zulmün kanunu, sağlam kılıcıyla kırıldı. Ülkenin ve dinin emniyetini, eksiksiz bir siyasetle eda etti.

¹⁸⁸. Kılıcının aksinden (aynasından), ateş gibi bir parlaklık kanatlanarak yükseldi. Onun isabetli görüşünün nurundan, güneşe borç olarak ışık verdi.

Çün sedd-i eymenî leged çerh-i rahne kerd

Ân rahne râ be tîğ u be re'y iltiyâm kerd¹⁸⁹ (E.k.53-8)

Ebu'l-Feth Melikşâh, karşısına dağ gibi bir orduyla ve beş oğluyla gelen düşmanın, hem ordusunu saman gibi üğütmüş hem de oğullarının hesabını görmüştür. Enverî, savaş meydanına kalabalık ordularla, yakınları ve ihtişamlı varlıklarıyla gelen tarafların, imha edilerek muharebe alanına dökülmesini veciz ve çarpıcı tasvirlerle nazara veriyor.

Bâ penc piser beste mer o râ vu sipâheş

Çün kûh be ceng âmede vü pes şöde çün kâh,¹⁹⁰ (E.k.159-15)

Enverî, Tatkâç Hân için söylediği manzumesinde; savaş alanının, toz, toprak, kan, kemik ve kırılmış silahlar, etrafa savrulmuş cesetler ve tahrip edilmiş eşyalarla korkunç bir manzara arz ettiğini ima ederek; su damlası ve çiçek yaprağı gibi olanın yüzünden gülsuyu isteyerek savaş meydanının tozunu silmesini istiyor.

Vez hadd-i ânki katre-i âbest ü berg-i gül

Tâ gird-i rezm-geh be-zedâyî gül-âb hâh¹⁹¹ (E.k.160-3)

Felek, Tatkâç Hân'ın düşmanının, dayandığı tüm imkânları çekmiştir. Kader ise ona şöyle der: "Bitti, şimdi halat iste"!

Her pâye'î ki hasm-ı turâ ber-keşed sipihr

Gûyed kazâ temâm şod eknûn tenâb hâh¹⁹² (E.k.160-8)

Enverî, Ebu'l-Mefâhir Emir Fahrüddîn'in adaletiyle; zaferi kazandıktan sonra bozulan dünyanın halini düzelttiğini ve parça parça olan Müslümanları bir araya getirdiğini ifade ediyor.

Dünyâ herâb u dîn be halel bûd u 'adl-i tu

Âbâd kerd her du kenûn teşt ü âb hâh^{193, 194} (E.k.160-18)

Ebu'l-Mefâhir Emir Fahrüddîn'in, zaferi kazanmış buna mukabil affedici merhametiyle canları bağışlamıştır.

¹⁸⁹. Feleğin tekmesi sağlam bir seddi tahrip edince, o tahribatı kılıcı ve isabetli görüşüyle iyileştirdi.

¹⁹⁰. Onun beş oğlunun ve ordusunun hesabını görmüştür. Savaşa dağ gibi gelmiş fakat saman gibi dökülerek geri çevrilmiştir.

¹⁹¹. Su damlası ve gül yaprağı gibi olanın yüzünden; gül suyu iste ki savaş meydanının tozunu silsin.

¹⁹². Felek düşmanının her bir dayanağını çektiğinde, kader ona şöyle der: "bitti şimdi halat (ip) iste"!

¹⁹³. (طشت و اب خواستن) yani seferden geri geldin, şimdi tozunu yıkama zamanıdır (teşt ve su iste).

¹⁹⁴. Dünya bozuk ve din dağılmak üzere iken (elden gitmek üzere iken) senin adaletin, ikisine de düzen verdi (toparladı, mamur etti). Şimdi su ve leğen iste!

Tîğ-i hûn-hâret pezîriftâr-ı feth

‘Afv-i cân-bahşet herîdâr-i günâh¹⁹⁵ (E.k.160-2)

Ebu’l-Mefâhir Emir Fahrüddîn, savaş zamanı, yeri ve göğü ürküten bir savaşçıdır. Sulh ve ikram zamanında ise kara ve deniz, onun cömertliğine sahne olmaktadır. Bu haliyle Ebu’l-Mefâhir Emir Fahrüddîn, bir hükümdarda bulunması gereken özellikleri göstermektedir.

Rûz-i kûşîş bahr-i gerdûn kerr ü ferr

Vakt-i bahşîş çerh-i deryâ dest-gâh¹⁹⁶ (E.k.160-3)

Nâsirüddîn Tâhir’le ilgili manzumesinde Enverî, mağlup olarak savaş alanını terk eden, Deylemî’lerin, birbirlerini suçlayarak ağız dalaşından başka bir şey yapmadıklarını ifade ediyor.

Deylem ü terk-i rezm-gâh-ı turâ

Hîç kârî diger ne cüz peykâr¹⁹⁷ (E.k.75-18)

Enverî, ‘Îmâduddîn Pîrûz Şâh’ın muharebenin sonunda savaş meydanından, insan hayalinin tasavvur edemeyeceği, büyük ganimetlerle döndüğünü söylüyor. Düşmanın mukavemeti kırılmış, savaş alanına yayılmış ölümlerle birlikte birçoğu da yaralıdır. Onlar da ganimetlerin taşındığı katırların tırnakları altında ezilip yok edilmiştir.

Vehm neyâred şumurd ânki şah ez Haml ü himl

Der pey-i uştur süpurd der sum-i ester şikest¹⁹⁸ (E.k.37-20)

Enverî, ‘Îmâduddîn Pîrûz Şâh’ın elde ettiği ganimetin mahiyeti hakkında veciz ve aydınlatıcı tasvirler yapmaktadır. Üzerlerindeki resimlerin gerçeğinden ayırt edilemediği bayraklar ve değerli kumaşların yanında altın, gümüş gibi para değerindeki ağırlıklarla birlikte birçok tacın ve benzeri ziynet eşyalarının da ganimetler arasında bulunduğu belirtiliyor.

Tâ seg-i her bendegânş vahşi-yi dîbâ girift

Tâ leged-i pâsbânş çenber-i efser şikest¹⁹⁹ (E.k.37-22)

¹⁹⁵. Acımasız, kan dökücü kılıcın, fethi elde edendir. Can bağıslayan affın, günahı, satın alandır.

¹⁹⁶. Gayret (savaş, mücadele) günü yer ve gök, haşmet ve büyüklüğüne şahit olur. İkram zamanında, kara ve deniz, yücelik ve celalinin sahnesi olur.

¹⁹⁷. Senin savaştığın alanı terk eden, Deylemîler; ağız dalaşından başka bir şey yapmamaktadırlar.

¹⁹⁸. Şahın harp meydanından elde edip hayvanlara yüklediği ganimetin büyüklüğünü, vehim sayma imkânı bulamadı. Ganimeti develerle gönderdi. Düşman askerlerini ise katırın tırnağı altında ezip yok etti.

¹⁹⁹. Ganimet o kadar fazla idi ki; padişahın köpekleri kıymetli kumaştan mamül, bayrağın üzerindeki resmi gerçek sandılar ve onları avlamak için saldırdılar. Padişahın ve etrafındaki askerlerin ayağının altında o kadar çok tac vardı ki sanki o taclardan çember meydana gelmişti (meydan, halkalardan oluşan bir harman gibiydi).

Enverî, 'İmâduddîn Pîrûz Şâh'ın huzuruna binlerce kölenin çıkartıldığını, iman edenler müstesna, küfür ve düşmanlıklarında devam edenlerin ise öldürüldüğünü ifade ediyor.

Ânki bedo sedhezâr bende vü bendî resîd

Tâyib-i mü'min gumâşt nevbet-i kâfir şikest²⁰⁰ (E.k.37-23)

II. h. Savaşın Bitiminden Sonra Muharebe Alanının Tasviri:

Savaş alanı, savaşta olup biten her türlü hadisenin (mücadelenin ve kargaşanın) eserlerine sahne olmuştur. Enverî'nin manzumelerinden anlaşıldığına göre öncelikle savaş alanı, binlerce insanın dökülen kanı ve ölüleriyle doludur. Muharebe meydanında sadece insan ölüleri yoktur. Savaşçılarla birlikte onların kullandıkları atlar da yaralanmış ve öldürülmüşlerdir. Bundan başka mağlup olan tarafların ter ketmek zorunda kaldıkları ve galip tarafın ganimet olarak elde ettiği her türlü değer ve eşya da muharebe meydanında bulunan şeylerdir. Savaşın son bulmasıyla, mağlup olan taraf genellikle elde kalan son birlikleri ve muharebe erkânıyla beraber kaçarak savaş alanını ter ketmek zorunda kalır. Buna mukabil savaşı kazanan taraf, bu alanda daha uzun süre kalarak muharebe sonunda yapılması gereken işleri tamamlar.

Enverî, 'İmâduddîn Fîrûz Şâh'ın zaferi kazanmasıyla birlikte düşmanın, şaşkına döndüğünü, savaş meydanının dışına kaçarak sahralarda, yollarda, tepelerde ve dağlarda dökülerek firar etmekte olduğunu söylüyor.

Vakt-i hezîmet çu hasm ser-zed ü ez bîm-i cân

Geh rah ü bîrah burd geh kuh u geh der-şikest²⁰¹ (E.k.5-41)

Mevdûd Şâh Zengî'nin askerleri, kaçmakta olan düşmanın üzerine ok yağdırmakta ve onların kaçmasını önlemeye çalışmaktadır. Düşman, bütün ağırlığını (değerli eşyalarını), savaş meydanına saçmıştır.

Kîş-i fedâ ber-guşâd râz-ı nihân gofte'î

Zöhre ber ân rezm-gâh hokka-i zîver şikest²⁰² (E.k.37-18)

Enverî, Nâsıruddîn Bin Muzaffer'i övdüğü manzumesinde, onun savaştaki heybetinin korkusuyla semanın çehresinin sarardığını; dağın zirvesinin ise kızıl hale dönüştüğünü söylüyor. Muharebe meydanındaki boğuşmanın etkisiyle göğe yükselen tozun, semanın yüzünü kaplamasını, teşhis sanatını kullanarak onun yüzünün korkudan sararması şeklinde tarif ediyor.

²⁰⁰. Yüz bin kölesi ve bağlısı ona ulaştı (huzuruna çıktı). İman edenler kurtuldu (azat edildi, özgür bırakıldı). Küfürlerinde ve düşmanlıklarında inat edenler öldürüldü.

²⁰¹. Düşman, hezimet vakti, can korkusundan şaşkına döndü (firar etti). Bazen yolda, bazen yolun dışında bozguna uğruyordu. Bazen dağ başında (tepelere), bazen de sahrada firar ediyordu.

²⁰². Sadağını açtı, kaçan düşmanın üzerine altın saçmaya başladı ki dağılmasınlar (hepsini imha edeyim). Kader gizlenmiş olan kendi hakikatini açığa çıkardı ve düşmanın bütün varlığını savaş meydanına saçtı. Zöhre yıldızı, sanki elindeki altın kesesini savaş alanına saçıyor gibi bir mutluluk manzarası arz etti.

Zerd gereded rûy-i çerh-i nîlgûn

Surh gereded rûy-i tîğ²⁰³-i sebz-fâm²⁰⁴ (E.k.122-16)

Enverî, kargı ve gürzle yaralanmış ve öldürülmüş askerlerle dolu olan savaş meydanını, eğlence meclisine benzetiyor. Muharebede söz konusu olan bazı unsurları da eğlence meclisinin faktörleri olarak tarif ediyor. Bunlardan eceli, sakiye, kargıyı reyhana, kanı şaraba, miğferi de kadehe benzetiyor.

Me'reke meclis buved sâkî ecel

Rumh reyhân hûn şarâb u hûd câm²⁰⁵ (E.k.122-18)

Enverî, Mevdûd Şâh Zengî'nin kılıcını, ateşin yüksek derecedeki yakıcılığından daha fazla bir tesire sahip olduğunu ifade sadedinde; ateşin sıcaklığını budadığını söylüyor. Mevdûd Şâh Zengî'nin kılıcının, arzın merkezinden çıkarılmış bir cevher olduğu halde, yine arzın merkezinden çıkarılmış başka bir cevheri, ondan çok daha etkili bir şekilde kırdığını, hayretle ifade beyan ediyor.

Tîz-î tîğeş beburd germî-yi âteş bebîn

Tîğ-i çe cins ez 'araz nefis çe cevher şikest²⁰⁶ (E.k.37-13)

Zafer yıldızının uydusu, Rum'dan ve Çin'den dönmesi gerekir. Çünkü muzaffer olan Mevdûd Şâh Zengî, bu iki ülkenin zorlu sipahisini mağlup etmiştir.

Key buved ez Rûm u Çîn peyk-i Zafer der-resed

Kân du sipâh-i girân şâh-ı muzaffer şikest²⁰⁷ (E.k.37-15)

Mevdûd Şâh Zengî okuyla, Çin hükümdarı fağfurun zırhını bedenine yapıştırmış; gürzle, Rum Kayser'inin miğferini başında parçalamıştır (burada Çin zırhlarının kalitesine ve Rum miğferinin sağlamlığına işaret ediyor olabilir).

Cevşen-i Çînî be tîr ber ten-i Fağfûr dûht

Miğfer-i Rûmî be gürz ber ser-i Kayser şikest²⁰⁸ (E.k.37-16)

Ölüm, Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'a ait kılıcın parlaklığının korkusundan, aynı kılıçtan damlayan suda saklanmak zorunda kalmıştır (yani onun korkusundan, yine ona sığınmaktadır).

²⁰³. Güneş, dağın zirvesi, Mars'ın ışıltısı, detaylı bilgi için bkz: Dehhûda

²⁰⁴. Mavi renkli göğün yüzü (korkudan) sararır. Yeşil renkli tîğın (dağın zirvesinin) yüzü, kırmızı olur.

²⁰⁵. Savaş alanı eğlence meclisi, ecel, saki olur. Süngü, reyhan (çiçek), kan, şarap ve miğfer, kadeh olur.

²⁰⁶. Kılıcının keskinliği, ateşin sıcaklığını budadı (kılıç ateş gibi temas ettiği her şeyi silip süpürmektedir). Bak, keskinlik (budama) cevherinden elde edilmiş, nasıl bir kılıç? Yine arzın içinden çıkarılmış, nasıl bir cevheri kırdı.

²⁰⁷. Zafer yıldızının uydusu, Rum'dan ve Çin'den ne zaman döner? Çünkü o iki zorlu sipahiye, muzaffer olan Şah mağlup etti.

²⁰⁸. Okuyla, Çin zırhını, (Çin padişahının zırhını) Fağfûr'un bedenine yapıştırdı. Gürzle, Rum miğferini Kayser'in başında parçaladı.

Hem zı bîm-i lem'a-ı tîğ-i tu câsûs-i zafer

Merg râ der çeşme-i tîğ-i tu pinhân yâfte²⁰⁹ (E.k.170-15)

Enverî, Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'ın kılıcını ev sahibine, savaşı ise sofraya benzetiyor. Onun kazandığı zaferden sonra savaş alanının, yabancı kuşlarla vahşi hayvanların toplandığı bir ziyafet sofrasına dönüştüğünü ifade ediyor. Savaştan sonra muharebe alanı, cesetlerle dolu olduğundan, yabancı kuşlar ve vahşi hayvanlar, günlerce bu bölgeyi terk etmemişlerdir.

Sâlhâ ber hân-ı rezm ez mîz-bân-ı tîğ-i tu

Vahş u taysr u dâm u dud râ çerh mihmân yâfte²¹⁰ (E.k.170-19)

Sultan Sencer'in zaferinden sonra savaş meydanında kalan insan ve hayvan ölüleri, kurtların ve kuşların uzun süre besin kaynağı olmuştur.

Sed kırân taysr u vahş râ pes ez ân

Felek ez kuşte mîzbân bâşed²¹¹ (E.k.59-36)

Hediye ve armağan saçmak için muharebe safında Şemsuddîn Oğul Bîg'in askerleri beklerken yılanlar ve kuşlar da savaş sonrası kismetlerini elde etmek için beklemektedirler.

Pîş-i o mâr u murğ der saf-ı ceng

Tuhfe vü hediye ez berây-i nisâr²¹² (E.k.78-30)

Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'ın kazandığı zaferle, savaş meydanı, kan deryasına dönüşmüştür.

Cirm-i hâk ez bes ü hall kez hûn-i hasmet sâhte

Eblek-i eyyâm râ üftâd ü hîzân yâfte²¹³ (E.k.170-16)

Enverî, gün batımına doğru savaş alanının, her renkten giysileriyle ölü ve yaralılarla dolu olduğu halde gökkuşağı gibi rengârenk bir manzara arz ettiğini ifade ediyor. Ayrıca gözyaşıyla sulandığını söylüyor.

²⁰⁹. Zaferin habercisi ölümü, kılıcının parlaklığının korkusundan; kılıcından damlayan suda gizlenmiş olarak bulmuş.

²¹⁰. Felek, senin kılıcının ev sahipliği ile savaş sofrasında yıllarca yabancı kuşlar, evcil ve vahşi hayvanları misafir olarak bulmuştur.

²¹¹. Ondandı sonra felek, yüz asır boyunca kurda kuşa ev sahibi olarak ölümle komşu olur (yani bir müddet sonra savaştan geriye kalan ölülerin üzerine kurt, kuş üşüşür).

²¹². Hediye ve armağan saçmak için muharebe safında bekleyenlerle birlikte onun huzurunda, yılan ve kuş gibi hayvanlar da hazır bulunmaktadır.

²¹³. Düşmanlarının kanının çokluğu ve çözülmesinden meydana gelmiş olan toprak parçası; gece ve gündüzü, düşe kalka bulmuş.

Âftâb ez semt-i rezmet çün be mağrib âmede

Çehre çün kavs-i kozeh pür eşk-i elvân yâfte²¹⁴ (E.k.170-21)

Bir gün sonra savaş alanını inceleyenler, muharebe alanında fazla bir şey değişmemiş olduğunu görürler. Ok yağmuruyla delik deşik edilmiş cesetler, sessiz sedasız yerde yatmaktadırlar.

Vez guşâdet rûz-i dîger çün be hod perdâhte

Dîde çün ruhsâr-ı meh pür zahm-i peykân yâfte²¹⁵ (E.k.170-22)

Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'ın düşmanlarının kanı öyle akmış ki onun buharı, yağmurun yağışı gibi savaş alanının nemlenmesine sebep olmuştur. Savaş alanı, bir tarafta yaralılar, bir tarafta öldürülmüş askerlerin buharlaşan sıcakkanıyla sis bulutu içerisinde nemli bir mezbahayı anımsatmaktadır.

Vez buhâr-i hûn-i hasmânet hevây-ı ma'reke

Bî mizâc-ı encüm isti'dâd-ı bârân yâfte²¹⁶ (E.k.170-23)

Enverî, akan kanın çokluğu sebebiyle zamanın; uzun süre, savaş meydanının toprağından, bitkileri, mercan şeklinde ve karışımında bulmuş olduğunu ifade ediyor.

Pes be-müddethâ zı hâk-i rezm-gâhet rûzgâr

Restenî râ sûret ü terkîb-i mercân yâfte²¹⁷ (E.k.170-24)

Enverî savaşın nihayete ermesinden sonra savaş alanını tasvir ederken hep kanla ilişkilendirmektedir. Fîrûzşâh'la ilgili kasidesinde, onun düşmanının, öldükten sonra kanının artık akmadığını söylüyor. Zira gözleri tahrip olan kişinin kanı akmamaktadır.

Zı hasm-ı tu ne-reved hûn çu kuşte geşt ki hûn

Zı reg çi-gûne reved kez du dîde pâlûde²¹⁸ (E.k.175-14)

II. 1. *Enverî'nin, Savaşın Sonunda methettiği Kahramanları Tasviri:*

Enverî, 'îmâduddîn Fîrûzşâh'ın tek başına bir ordu gibi olduğunu ve bir saat içerisinde bir orduyu mağlup edebildiğini ifade ediyor. Ayrıca savaşın en şiddetli anlarında, askerlerin can kaygısına düştüğü vakitlerde, onun, tek başına bir ordu için güvenli bir sığınak olduğunu belirtiyor.

²¹⁴. Güneş, savaştığın yerden batıya doğru gelince zaman, yüzünü gözyaşıyla dolu olduğu halde gökkuşağı gibi renkli bulmuş.

²¹⁵. Diğer günün başlangıcında (güneş) kendisini süslerken gözünü, ayın yüzü gibi ok yaralarıyla dolu bulmuş.

²¹⁶. Savaş meydanının havası, düşmanlarının kan buharından, yıldızların etkisi olmadan yağmur yeteneği bulmuş.

²¹⁷. Bu yüzden zaman, uzun süre savaş meydanının toprağından, bitkileri mercan şeklinde ve karışımında bulmuş.

²¹⁸. Öldüğü zaman, düşmanından kan gitmez. İki gözü heder olduğu halde damardan kan nasıl gitsin ki?

Leşkerî râ heyzum-i dûzah konî der sâ'atî

Ey tu tenhâ hem penâh-ı leşker ü hem leşkerî²¹⁹ (E.k.185-39)

Enverî, Sultan Sencer'in muharipliğinin, her şeye ölçü olabilecek bir mükemmellikte bulunduğunu söylüyor.

Bâ tîğ-i cihâdeş nümûd kârî

Er comcome-i zü'l-humâr bâşed²²⁰ (E.k.58-9)

Enverî, Nâsıruddîn Tâhir'in mızrağını, yakıcı bir ateş olan yıldızla benzetmekte ve değerli mücevherlerle işlenmiş parlak kılıcını ise Kehkeşan'a benzetmektedir.

Rumh-i îñ çün şihâb âteş-i sûz

Tîğ-i ân çün mücerreh gevher-dâr²²¹ (E.k.75-19)

Sultân Sencer, kazanmaya başladığı zaferlerle dünyayı, zulmün her türlü kötülüğünden arındırmıştır.

Ez ân zemân ki zafer perçem-i tu şâne zede'est

Zı reng-i cevr-i kudâm âyîne est ne-zı-dûde²²² (E.k.175-15)

Süleymân Şâh Bin Muhammed, eğlence zamanı, en meşhur misafirleri ağırlayan bir lider; savaş zamanı ise kahredici hamleyi yapan bir komutandır.

Ânki yesâreş be bezm-i haml girânest

Vânki yemîneş be rezm-i hamle guzîn est²²³ (E.k.35-14)

Süleymân Şâh Bin Muhammed, savaşının korkusuyla Mars'ı ağlatandır, eğlencesinin kıskançlığı ile Venüs'ü mateme boğandır.

Âverde bîm-i rezm-i tu Merrîh râ be mûye

Vefkende reşk-i bezm-i tu Nâhid râ be mâtem²²⁴ (E.k.130-4)

Hüsrev Fîrûz Şâh öyle bir padişaktır ki cömertliğiyle asker toplar; muharipliğiyle asker kırar.

²¹⁹. Bir saat içinde, bir orduyu cehenneme odun yaparsın. Ey hem ordunun sığınağı olan ve tek başına bir ordu gibi olan yegâne zat!

²²⁰. Eğer bir iş onun cihad kılıcıyla ortaya koyulursa; kafatası o zaman tam sarhoş olur (zihin, mükemmellik noktasında doyuma ulaşır).

²²¹. Bu mızrak, yakıcı ateş olan yıldız gibi parlamaktadır. Şu mücevherlerle süslü kılıç, Kehkeşan gibidir.

²²². Zafer, senin kâkülünü (perçemini) taradığı günden beri hangi aynayı zulmün toz ve pasından silmemiştir ki?

²²³. Yeme içme ve eğlence zamanı, onun yanında en ağır misafirler bulunur. Savaş murat ettiği zaman en etkileyici ve kahredici hamleyi tercih eder.

²²⁴. Senin savaşının korkusu, Mars'ı ağlatmaya başlatmıştır. Senin eğlencenin kıskançlığı, Vevüs'ü mateme düşürmüştür.

Husrev-i Fîrûzşâh ânki be rezm ü be bezm

Bezleş leşker füzûd be'seş leşker şikest²²⁵ (E.k.37-10)

Melik-i 'Âdil Yusuf, savaşta bir sürü askeri sevk ettiği gibi, sohbet meclisinde de dünyalık hazineyi yönlendiren bir liderdir.

Çu der rezm rânî mevâkib-i füzûnet

Çu der bezm bâşî hezâyin-i hetâmet²²⁶ (E.k.40-19)

Tâcü'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris, muharebelerdeki başarısıyla, yaşadığı dönemdeki fitneleri ortadan kaldırandır.

Rûzî ki zülf-i perçem ez âşûb-i me'reke

Pinhân koned tarâvet-i ruhsâr- rûzgâr²²⁷ (E.k.72-22)

Emîr Nâsiruddîn Kutluğşâh meydana çıktığında düşmanı, pelikan kuşu gibi saklanmaya çalışır.

Bâz-ı temkîn-i tu hercâ ki be pervâz âyed

Ser fûrû duzded bed-hâh-ı tu çün bûtîmâr²²⁸ (E.k.76-42)

II. i. *Enverî'nin Efendilerine Dua Etmesi:*

Enverî, kasidelerin sonunda, ele aldığı kişileri çeşitli yönlerden överken onlara dua etmeyi ihmal etmemektedir. Övdüğü devlet adamlarının meziyetlerini bazen mitoloji kahramanlarıyla ve tarihi şahsiyetlerle özdeşleştirmekte bazen de yıldızların özellikleriyle mukayese edip ona göre nitelendirmektedir. Sultân Süleymân Şâh'ı övdüğü manzumesinde Enverî, düşmanın arkasından atılan okun hedefine ulaşmasını, üstün bir kudretin tezahürü olarak tahayyül ettiği, Süleymân Şâh'ın öfkesine bağlıyor.

Ez pey-i ânki tâ negerded kond

Nesl-i takdîr der sihâm-ı tu bâd²²⁹ (E.k.49-15)

Mitolojide güç, kuvvet, kudret ve savaş temsil eden ve savaş tanrısı olarak nitelendirilen Mars'ın kılıcının, paslanmaması için Süleymân Şâh'ın kınında bulunması gerektiğini söylüyor.

²²⁵. Savaş ve meclisiyle, Hüsvrev Fîrûz Şâh öyle bir padişahı ki cömertliği asker toplar, cengâverliği (cesareti), asker kırar.

²²⁶. Savaşta bir sürü askerini sevk ve idare ettiği gibi, sohbet (işret) meclisinde de dünyalık hazineyi (aynı şekilde kusursuz ve cömertçe) yönlendiriyorsun (saçıyorsun).

²²⁷. Bir gün (o gün) perçemin zülûfû, zamanın yanağının tazeliğini (güzelliğini), fitnenin savaş alanından gizler.

²²⁸. Senin temkin şahininin uçtuğu her yerde düşmanın, hırsızdan saklanan pelikan kuşu gibi başını saklar.

²²⁹. Arkasından atılan kişinin ardında dolaşıp dururken (hızlıca hedefe sapsın) diye takdirin temresi (okun ve mızrağın yapıldığı demir) senin öfkende olsun (hararetinde, ateşinde olsun)!

Vez pey-i ânki tâ negîred zeng

Tîğ-i mirrîh der niyâm-ı tu bâd²³⁰ (E.k.49-16)

Savaşın temel gayesi, hangi sebeple yapılırsa yapılsın sonunda muzaffer olmaktır. Ortaçağ savaşlarında tüm tarafların vazgeçilmez bir şekilde kabul edip uyguladıkları bir kural vardı, o da galibiyetin sonunda elde edilen ganimet. Enverî, zaferin sonunda elde edilen ganimeti, yağmur bulutuna benzeterek onun ortaya çıkmasını, Sultân Sencer'in yayına ve mevziine bağlamaktadır.

Ebr-i bârân-ı feth ü seyl-i zafer

Ez kemân-ı tu ve kemîn-i tu bâd²³¹ (E.k.50-15)

Sultânü'l-Havâtîn İsmetüddîn Meryem'in hâkim olduğu devlet sınırlarını "celal eşiği" olarak tanımlayan Enverî, o sınırları ihlal eden yani celal eşiğine adım atan düşmanların Karun gibi yere batmasını diliyor.

Ber âstân-i celâleş be her kadem ki nehed

Hezâr düşmeneş ender zemîn çu Kârûn bâd²³² (E.k.46-5)

Yine İsmetüddîn Meryem'in düşmanlarına karşı feleğin sipahisinin her gece, kaderin siperinden baskın yapması için dua ediyor.

Be düşmenân-i tu ber, her şeb ez kemîn-i kaza

Sipâh-i hâdise-i çerh râ şebî-hûn bâd²³³ (E.k.46-18)

Zafer kazanma iradesini ve gücünü su-i mizaç olarak niteleyen Enverî, Horâsân Emîri, 'İmâduddîn Fîrûz Şâh'ın zafer kazanması için o mizacı beslemek üzere düşmanın kanından gıda ve macun yapılmasını diliyor.

Be rûz-i me'reke sû'ulmizâc-i nusret râ

Zı hûn-i hasm-i tu matbûh bâd u ma'cûn bâd²³⁴ (E.k.47-12)

Nâsıruddîn Tâhir'in askerlerinin gruplar (saflar) halinde hücum edişini, Ceyhun'un dalgalarına benzeten Enverî, süratte, hadiselerin dalgasının onlara yetişmemesini diliyor.

²³⁰. Kullanıldıktan sonra pas tutmasını diye Mars'ın kılıcı senin kınında bulunsun!

²³¹. Zafer seli ve fethin yağmur bulutu (ganimeti), senin yayından ve mevziinden ortaya çıksın (zukur etsin)!

²³². Binlerce düşmanı, onun celal (haşmet ve gazap) eşiğine her adım atışında, Karun gibi yere batsın!

²³³. Senin düşmanlarına karşı feleğin hadise sipahisi, kaderin siperinden her gece baskın yapсын!

²³⁴. Savaş günü, senin zaferini sağlayan kötü mizacı beslemek ve güçlendirmek için hasmının kanından gıda ve macun yapılınsın!

Vez pey-i ğûte-i havâdis râ

Mevc-i fevcet çu mevc-i Ceyhûn bâd²³⁵ (E.k.48-8)

Enverî, denizde, dağda ve çölde kurtarılmayı bekleyenlerin imdadına sürekli yetişen Nâsiruddîn Tâhir'in ordusunun bu vazifesinin devamı için dua ediyor.

Gird-i ceşet ki muttasıl mededest

Meded-i semek ü kûh u hâmûn bâd²³⁶ (E.k.48-9)

Nâsiruddîn Tâhir'in gece baskınlarıyla düşmanının gündüzünü, geceye çevirmesini diliyor.

Rûz-i hasmet ki munfasıl 'akebest

Muttasıl ber der-i şebîhûn bâd²³⁷ (E.k.48-10)

Nâsiruddîn Tâhir'in elindeki kılıcı, kaderin savaş meydanındaki söğüt ağacına benzeten Enverî, düşmanın kanıyla onun, kızıla boyanmasını diliyor.

Der mesâf-i kazâ be hûn-i 'advt

Tâ be şemşîr-i bîd gülgûn bâd²³⁸ (E.k.48-19)

Süleymân Şâh'ın intikam okunun, o derece güçlü olmasını istiyor ki kaderin bile eskitemediği zırhı, onun paramparça etmesi için dua ediyor.

Zırhî kân kader nefersâyed

Hırka-i tîr-i intikâm-ı tu bâd²³⁹ (E.k.49-10)

Ecelin, canlıları öldürmesini, onun silahındaki kahır olarak vasıflandıran Enverî, bu kahırın tümünün, Süleymân Şâh'ın kılıcının kabzasında bulunmasını diliyor.

Herçi der harbe-i ecel kahrîst

Heme der kabza-i husâm-ı tu bâd²⁴⁰ (E.k.49-12)

Nihayet efendisinin, Anka kuşu gibi zamanın tuzaklarının dışında olduğunu ifade ederek feleğin aslanının, Süleymân Şâh'ın tuzağının avı olmasını diliyor.

²³⁵. Hadiselerin suya dalışının ardından senin askerlerinin fevç fevç dalgalar halinde hücumu, Ceyhun'un dalgaları gibi dalgalar oluştursun (hadiseler, senin askerlerinin hızına yetişmesin)!

²³⁶. Sürekli imdada yetişen, senin ordunun faydası (iyiliği), balığın, dağın ve çölün (beklediği) imdadı olsun!

²³⁷. Kendisinden olabildiğince uzak kalan, senin hasmının günü; (bahtı), senin yapacağın gece baskınıyla beraber olsun (hasmının gündüzü, onu karanlıktan kurtarmanın, fakat senin gece baskınlarına sürekli yardımcı olsun)!

²³⁸. Kaderin savaş alanında, elindeki söğüt ağacı gibi sivri olan kılıcın, düşmanın kanıyla kıpkızıl olsun!

²³⁹. Kaderin eskitemediği zırhı, senin intikam okun, paramparça etsin!

²⁴⁰. Ecel silahlarında toplanan her bir kahır (heşm ve gazabın, isyanın), tümüyle senin keskin kılıcının kabzasında (fermanında) bulunsun!

Ey çu 'Ankâ zı dâm-ı dehr bîrûn

Şîr-i gerdûn şikâr-ı dâm-ı tu bâd²⁴¹ (E.k.49-13)

IV. SONUÇ:

Enverî'nin kasidelerindeki savaş tasvirleriyle ilgili beyitler, yaşadığı çağın sosyal, siyasî ve askerî durumunu yansıtmaktadır. Enverî bu beyitlerde savaş (cenk) kavramını, değişik anlamlarda kullanmıştır. Savaş, cenk, muharebe, sitiz, rezm vb. kavramlarla daha çok savaş ortamını tasvir etmiştir. Şair, çeşitli yönleriyle ele alıp incelediği savaş atmosferini, edebî sanatları da kullanarak anlatmaktadır. Enverî, muharebe öncesinden muharebenin bitimine kadar geçen sürede, savaşla ilgili tüm hususları, muharebede kullanılan unsurların kendine has diliyle anlatıyor.

Enverî'nin söz konusu manzumelerinde en fazla kullandığı savaş vasıtası at ve atın müstemilatı olan unsurlardır. Şair, bu unsurlara niteliklerine göre anlam veriyor. Öncelikle üzerine bindiği atı, üzeniyi, dizgini ve yuları, söz konusu ettiği şahsın, ülkeler ve devletler üzerindeki hâkimiyetinin sembolü olarak değerlendiriyor ve askerlerini harekete geçirme komutu şeklinde anlamlandırıyor. Ok, yay, kılıç, hançer, mızrak, kargı, gürz, zırh, miğfer, davul ve bayrak gibi öğelere ise kullandıkları konuma münasip roller veriyor. Bunları, daha çok övdüğü şahsın kahramanlığını ve öfkesini dile getirme vasıtası olarak kullanıyor. Övdüğü devlet adamlarının meziyetlerini, bazen mitoloji kahramanlarıyla ve tarihi şahsiyetlerle özdeşleştirirken, bazen de yıldızların özellikleriyle mukayese edip ona göre nitelendiriyor.

Enverî'nin savaş sebebi olarak ileri sürdüğü gerekçeler, genellikle mülkün parçalanmasının sebebi sayılan fitnenin ortadan kaldırılması, dinin ve hilafetin muhafazası, sulh ü sükûnun temini ve adaletin tahakkukudur.

Enverî, savaş ortamının dehşetini anlatırken, övdüğü zatın bir beldeyi muhasara altına aldığı anda, bunun nasıl korkunç sonuçlarının olabileceğini; onun savaşının arzı titrettiğini ve ateşinin düşmanı cehennem gibi kuşattığını ifade ederek tasvir ediyor.

Muharebe başlamadan önce savaş alanının tasvirini şöyle yapıyor: Her iki tarafta binlerce asker, pırl pırl zırhları, kılıçları ve mızraklarıyla ve rengârenk bayraklarıyla, saflar halinde alana yürümektedirler. Davullar, nakkareler, ziller ve borular, sesleriyle meydanı inletmektedir. Birliklerin etrafındaki süvariler, hücum ve ricat manevralarıyla, ortalığı toz bulutuna boğmaktadırlar.

Göğüs göğüse muharebeden önce yağmur gibi ok atışlarıyla taraflar, birbirlerine olabildiğince fazla zayıat vermeye çalışmaktadırlar. Savaşan taraflar, birbirlerine karşı fırtına gibi eserek taarruz etmekte; bazen kaçarak "sahte ric'at" denilen geriye dönüş hareketiyle düşmanını aldatmaktadırlar. Korkunç bir gürültü atmosferinde, at kişnemeleriyle çelik sesleri birbirine karışmaktadır. Heybetli naralar ve feryatlar, toz bulutuyla beraber göğe yükselip ufuklardan, etraftaki beldelere yayılarak

²⁴¹. Ey Anka kuşu gibi zamanın tuzağının dışında bulunan efendim, feleğin aslanı (güneş), senin tuzağının avı olsun!

kaybolmaktadır. Savaşın şiddetlendiği anlarda, kimin kime saldırdığı, kimin altta kimin üstte bulunduğu belli olmamaktadır. Boğuşma esnasında, kılıçlarla doğranan askerlerin, etrafa fıskıran kanlarıyla yere yıkılmaları ve inlemeleri, en sağlam sınırları bile tahrip etmeye yetmektedir.

Enverî, savaş meydanını inleyen davul sesini gök gürültüsüne benzetiyor. Sipahilerin birbirlerine kılıç çalmasını şimşeye, tarafların karşılıklı attıkları okları yağmura, muharıpleri ise buluta benzetiyor. Artık askerler göğüs göğüse muharebe etmekte; mızraklar zırhları delmekte, gürzler, başlardaki miğferleri parçalamaktadır.

Savaş psikolojisini yansıtmaları bakımından muharebe alanı değerlendirildiğinde şöyle bir manzara müşahade edilmektedir: Övülen zatın düşmanı, korkudan yatağa düşmüştür ve uyuyamamaktadır. Gündüzleri gece gibi olmuş, korku ve endişe sebebiyle, yemeden içmeden kesilmiştir. Savaş meydanının heybetinden, gözleri yuvalarında dönüp durmaktadır. Davulun, harp meydanını titreten sesi, ağlamakta olan düşmanın, korkudan sesinin düğümlenmesine sebep olmuştur. Savaş meydanının mezbahaya dönen korkunç manzarası, insan iradesinin tahammül edebileceği bir durum değildir.

Muharebe meydanının toz bulutu ve kan buharı şeklindeki görünümünü, yağmur yüklü siyah bulutların yağmasına benzetmesi ve toprağı, taze akan kanla gül bahçesine teşbih etmesi, savaşın dehşetini ortaya koymaktadır. Ayrıca savaş meydanının düşmanın kaniyle sulandığını; gündüz dökülen kanın geceye kadar kurumadığını ve siyah mürekkep gibi göründüğünü; gündüzleri ise kanın, çizgi halindeki mürekkep gibi toprağı yayıldığını ifade etmesiyle, dehşet manzarasını zirveye çıkarmaktadır.

Muharebenin sonuna doğru meydan, katledilen düşmanın cesetlerinden kan gölüne dönmüştür. Savaş alanı toz, toprak, kan, kemik ve kırılmış silahlar, etrafa savrulmuş cesetler ve tahrip edilmiş eşyalarla korkunç bir manzara arz etmektedir.

Övülen zat zaferi kazanmış, buna mukabil affedici merhametiyle canları bağışlamıştır. Enverî'ye göre memduh, zaferi kazandıktan sonra farklı bir insan olmaktadır. Savaş zamanı o, yeri ve göğü inleyen bir sipahi iken; sulh ve eğlence zamanı kara ve denizin, cömertliğine sahne olduğu bir dosttur. Bu haliyle bir liderde bulunması gereken tüm özellikleri göstermektedir.

Övülen zat, muharebenin sonunda, savaş meydanından, insan hayalinin tasavvur edemediği büyük ganimetlerle dönmüştür. Çünkü düşmanın mukavemeti kırılmış, savaş alanına yayılmış ölümlerle birlikte birçoğu da yaralanmıştır. Onlar da ganimetlerin taşıdığı katırların tırnakları altında ezilip yok edilmiştir.

Muharebe meydanında sadece insan ölümleri yoktur. Savaşçılarla birlikte onların kullandıkları atlar da yaralanmış ve öldürülmüşlerdir. Bundan başka mağlup olan tarafların terk etmek zorunda kaldıkları ve galip tarafın ganimet olarak elde ettiği her türlü değerli eşya da muharebe meydanında bulunan şeylerdir.

Savaşın son bulmasıyla, mağlup olan taraf, genellikle elde kalan son birlikler ve muharebe erkânıyla beraber kaçarak alanını terk etmek zorunda kalır. Buna mukabil zaferi elde eden taraf, alanda daha uzun süre kalarak muharebe sonunda yapılması gereken işleri tamamlar.

Enverî'nin manzumelerinden anlaşıldığına göre ele aldığı hükümdarlar, sadece İran, Türkistan ve Arap coğrafyasındaki devletlerle rekabet içinde değillerdir. Çin hükümdarı Fağfûrun ve Rum Kayseri'yle de mücadele edip onların zorlu sipahilerini de mağlup etmişlerdir. Bundan anlaşıldığına göre bu devletler ve hükümdarları, Roma İmparatorluğu'ndan Çin'e kadar çok geniş bir coğrafyada hâkimiyet mücadelesi vermektedirler.

Kaynakça

- Akyüz K. (1986). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul
- Asuman G. (2018). "Sultan Mahmud'un Son Yolculuğuna Bir Ağıt", *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, 33, İstanbul
- Brujin J. T. P. (2012). "Anwari", *Encyclopædia Iranica*, C. II, Fasc. 2
<http://www.iranicaonline.org/articles/anwari>
- Büyükakıncı E. (2003). "Uluslararası İlişkilerdeki Savaş İncelemelerinde 'Tarih'in Metodolojik Araç Olarak Kullanımına Bir Bakış", *Doğu Batı*, S. 24
- Çetin O. (1995). "Horasan", *TDVİA*, C. XVIII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul
- Ertuğrul, A. (yay. haz.) (2004). *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik (Kitabu Sûreti'l-Arz), Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler, İbn Havkal, İstahrî, Kudâme b. Ca'fer, İbn Fakîh, İbn Rusteh, El-Ya'kûbî, İbn Hurdazbih İçinde*, (drl. çev. Yusuf Ziya Yörükan), Gelenek Yayınları, İstanbul
- Hegel G. W. F. (1974). *Essential Writings*, (ed. Fredrick G. Weiss), Touchbooks, Newyork. Harper. (Aktaran: Bağçe H. E. 2003) "Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?", *Doğu Batı*, S. 24, Ağustos-Eylül-Ekim.
- İbn Havkal (2004). *"Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik (Kitabu Sûreti'l-Arz)", Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler, İbn Havkal, İstahrî, Kudâme b. Ca'fer, İbn Fakîh, İbn Rusteh, El-Ya'kûbî, İbn Hurdazbih İçinde*, (drl. çev. Yusuf Ziya Yörükan, haz. Ali Ertuğrul), Gelenek Yayınları, İstanbul
- Kant I. (1993). *Political Writing*, (ed. HansReiss), Cambridge: Cambridge University Press, (aktaran H. Emre Bağçe), "Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?", *Doğu Batı*, S. 24, Ağustos-Eylül-Ekim, 2003.
- Karahan, A. (1988). *Nefî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karahan A. (1995). "Enverî, Evhadüddin", *TDVİA*, C. XI. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Khanbagi R. (2004). "Preface", *Persian Classical and Modern Poetry – A Bibliography, International Society for Iranian Culture*, Global Scholarly Publications, New York.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, Ankara.
- Kudekanî, Ş. (M 1995-H 1374). *Muhammed Rızâ; "Müflis-i Kimyâ-fürûş"*, Tehrân.
- Lambdin L. C., Lambdin R. T. (2000). "Islamic Literature", *Encyclopedia of Medieval Literature*, Routledge, (ed. Laura Cooner Lambdin, Robert T. Lambdin), New York.
- Levend A. S. (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Nefisî S. (M 1997-H 1376). *Dîvân-i Enverî*, Tehrân.
- Nefisî S. (M 2010-H 1389). *Ahvâl ve Asâr-ı Enverî (Enverî'nin Edebî Kişiliği ve Eserleri)*, Pervîz Bâbâyî, Dîvân-ı Enverî, Mü'essesesi-i İntişârât-ı Nigâh, Tahran.
- Özaydın A. (1995). "Sencer", *TDVİA*, C. XXXVI., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Rezevî M. (M 1985-H 1364). *Muhammed Takî; Dîvân-ı Enverî*, C. 1, Tehrân.
- Rypka J. (2001). "Poets and Prose Writers of the Late Seljuq and Mongol Periods," The

- Cambridge History of Iran, *The Saljuq and Mongol*, (ed. J. A. Boyle), C. 5, Cambridge University Press, 4. Baskı, Cambridge
- Saberi R. (çev.) (2012). "An Invitation to Persian Poetry", Kitab Corp. 2. Baskı, Los Angeles.
- Schimmel A., Welch S. C. (1983). "Anvari and His Poetry", *Anvari's Divan – A Pocket Book for Akbar*, The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Semerkandlı Devletşah (2003). *Tezkiretü'ş-Şu'ara*, (yay. haz. Edward Granville Brown), Esatîr Yayınları, Tahran.
- Starr S. F. (2013). *Lost Enlightenment, Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton.
- Sümer F. (2009). "Selçuklular" *TDVİA*, C. XXXVI, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Şehidî S. C. (M 2008-H 1387). "Şerh-i Lügat ve Müşkûlât-ı Divan-ı Enverî" (*Enverî'nin Lügat Şerhi ve Divan'ının Zorlukları*), İlmî ve Ferhengi Yayınları Şirketi I. Baskı, 1979, Tahran.
- Tuna O. N. (1987). "Ebi Verdi İran'da Bir Türk Diyalekti", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- Vanlıoğlu M. (2001). Fars Edebiyatı, *TDVİA*, C. 24, İstanbul.
- Yıldırım N. (2012). *Îrân Edebiyatı (Gazneliler Dönemi)*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:258, Edebiyat Kesimi Yayınları No: 192, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Yayınları No: 74, Erzurum.
- Zebîhullah, S. (M 1992-H 1371). *Tarîh-i Edebiyât der Îrân*, Tehrân, Firdevsî Yayınevi (İntişârât-i Firdevsî),Tahran .

Extended Abstract

Anwari is one of the most important poets of Iranian literature who has been a theme in the ode genre. The period in which he lived coincides with the period when the Seljuks ruled in Iran. Poets prefer to live in administrative centers both to be able to perform their profession more comfortably and to provide their salary. Anwari also wrote odes for many statesmen in the Seljuk Palace, where he lived for a long time as a palace poet. In these odes, he sometimes praised people and sometimes satirized them. It was the Seljuk ruler Sultan Sencer with whom Anwari did not leave his side until his death and with whom he shared many memories. This person is also the statesman whom Anwari writes the most odes, and who appreciates Anwari most. Anwari expresses people's various virtues while praising them in his eulogies. Furthermore, one of the things he focuses most on is their heroism. Anwari describes the heroism of the people he praised, and also gives detailed and remarkable information about the wars he witnessed in that era. So much so that in his poems, he depicts the events that took place from the preparations till end of the war with detailed and bright expressions. These depictions, described in poetic language and terse expressions, can sometimes be as subtle and impressive as the depictions in a novel.

In this study, the depictions of war in the odes of the 13th century Iranian literature poet Anwari were discussed and examined. The aim of our study is to transfer the historical adventures and some depictions of war in the wide geographies where the Turks lived centuries ago to the present day by using literary sources.

Our study consists of four parts. In the first chapter, Anwari's short biography and his relationship with Turkish literature are discussed. In the second chapter, couplets related to the depictions of War, identified in the odes of Anwari, are classified under various headings. At the end of the couplets, it was examined by recording in which ode was which couplet. The third chapter is the conclusion part. The fourth chapter is the resources section.

Anwari describes his depictions of war with meanings that he imposes on various elements. From before to the end of the battle, he depicts the politics and struggles of statesmen related to the war using war tools. He describes the activities revealed by the people he addresses, sometimes with a horse, sometimes with an arrow and a bow, sometimes with a sword and dagger, or a spear, sometimes with a mace, or with armor, sometimes with a drum, sometimes with a flag.

In our study, we considered it appropriate to examine the stages of the battle in a certain order and under headings. These titles include: Likening the Praised Person to Historical Heroes. The Situation of the Pre-War Parties. Flags Adorn the Battlefield. Troops Create a Cloud of Dust on the Battlefield with Revenge and Maneuvers. Drumming, A Harbinger of War. The Parties Measure Each Other and the Actual War Begins. Moments When the War Escalates. The End of the Battle. Depiction of The

Battlefield After the End of the War. The Poet's Depiction of the Heroes He Praised at the End of the War. Anwari's Prayer to His Masters.

Anwari likens the person he dealt with to heroes who have cost history and compares them to their superior characteristics before mentioning the heroics of that person. These heroes are the famous gengavers and brave soldiers of the world, Iran and Islam. In his poem about Sultan Sencer, Anwari likens his brilliant dagger to Behram's.

Lem'ay-i hancereş ez subh-i zafer şu'le keşîd
Heme meydân-ı felek hancer-i Behrâm girift²⁴² (Anwari Odes 39-5)

Before the start of the war, the parties prepare according to the situation of the enemy in front of them, are afraid and lose sleep when they encounter a force that they cannot overcome.

According to Anwari, enemies who hear Firuzshah's preparations for war do not keep their eyes asleep, but their fortunes are always asleep.

Zı bîm-i tîğ-i tu cüz baht-ı düşmen-i tu kesî
Der ân diyâr şebî tâ be rûz ne-ğünûde²⁴³ (A.O.175-12)

Before the battle, the parties fill the battlefield with colorful flags. The poet associates these flags with victory and defeat.

Sultan Sencer gave the right to the thread of the flag he carried on the battlefields.

Cüz ra'yet-i tu kisvetî ki dâred
Keş feth ü zafer pûd u târ bâşed²⁴⁴ (A.O.58-35)

One of the concepts that Anwari most uses in his war-related poems is "dust". The dust produced by Sultan Sencer's cavalry is like bangs on the cheek of the Cevza star.

Girdî ki ber-engîht mevkib-i o
Ber 'âriz-i cevzâ 'izâr bâşed²⁴⁵ (A.O.58-10)

One of the most notable images of the battle is the drums. These, while encouraging the military, strike fear into the heart of the enemy.

Kos-i tu der harb-gâh-ı zahme be âheng burd
Girye-i hasm ez nehîb der fem-i hancer şikest²⁴⁶ (A.O.37-30)

²⁴². When the brilliance of his dagger shone on the morning of victory, Behram's dagger held all the squares occupied by paralysis.

²⁴³. Because of the fear of your sword, no one slept in this land except the luck of the enemy.

²⁴⁴. Who, besides your flag, turns every thread and weave that he has into conquest and victory?

²⁴⁵. The dust raised by his mounted troops becomes bangs on the cheek of the Cevza star.

²⁴⁶. When the drum began to play in the harp square, his opponent's cry of fear was knotted in his throat.

The fact that the actual war began with all its violence is also one of the points that stand out in the poems. As a result of the mixing of the screams and the groans of the seriously injured soldiers, the battle square becomes the scene of the sounds of struggle.

Gâhî zı fegân na'ra koned râh-i hevâ gom

Geh na'ra be leb der-şikened pây-i fegân râ²⁴⁷ (A.O.5-46)

At the end of the war, the battlefield turned into a bloodbath, with the wounded and dead lying on the ground. The place where Majd al-Din Bin Ahmad fought is like a stream of blood. This blood stream is so dark that it does not even let the sunlight through.

Âncâ ki rezm-cûyî vü leşker-keşî be feth

Der bahr hûn betâbed bî-mu'abber âftâb²⁴⁸ (A.O.9-31)

Melikshah's sword is like a host, and war is like a table. Since the battlefield is filled with corpses after the battle, wild birds and wild animals do not leave this area for days.

Sâlhâ ber hân-ı rezm ez mîz-bân-ı tığ-i tu

Vahş u tayr u dâm u dud râ çerh mihmân yâfte²⁴⁹ (A.O.170-19)

Slavery in the Middle Ages was a major source of income all over the world. Because of his victory, Tugrul Tegin obtained many slaves and spoils, and on the other hand, he gave few slaves.

Tuğrul Tegîn be tığ cihân râ nizâm dâd

Zu bîşter girift ü be kemter gulâm dâd²⁵⁰ (A.O.53-1)

²⁴⁷. Sometimes a scream is thrown, which is not clear to whom or to which side it is directed. Sometimes moaning and screaming come out of the lip together. One suppresses the other, and it is unclear what the sound is.

²⁴⁸. Where you send soldiers and fight, it's like blood shines in the sea not to let the sunlight through.

²⁴⁹. Fate has hosted wild birds and wild animals for many years at the battle table with the host of your sword.

²⁵⁰. Tugrul gave order to the world with the sword. In exchange for taking more from the world, he gave very few slaves.